

Revista Literară

PUBlicație DE LITERATURĂ
ȘI DIALOG CULTURAL

EUGEN LUNGU: „MURGUL ÎN CRIMEEA” (I)

„Dramatică prin subiect, relevantă ca realizare artistică și îndrăzneată prin mesajul ce-l transmite cititorului într-o RSSM isteric-românofobă, povestirea «Murgul în Crimeea» e una dintre cele mai importante scrieri ale lui Ion Druță. Când îi desprinzi demersul cifrat cumva alegoric, rămâi într-un fel surprins: cum de a trecut, la vremea ei, această proză prin grilele unei cenzuri atroce?” (P. 6)

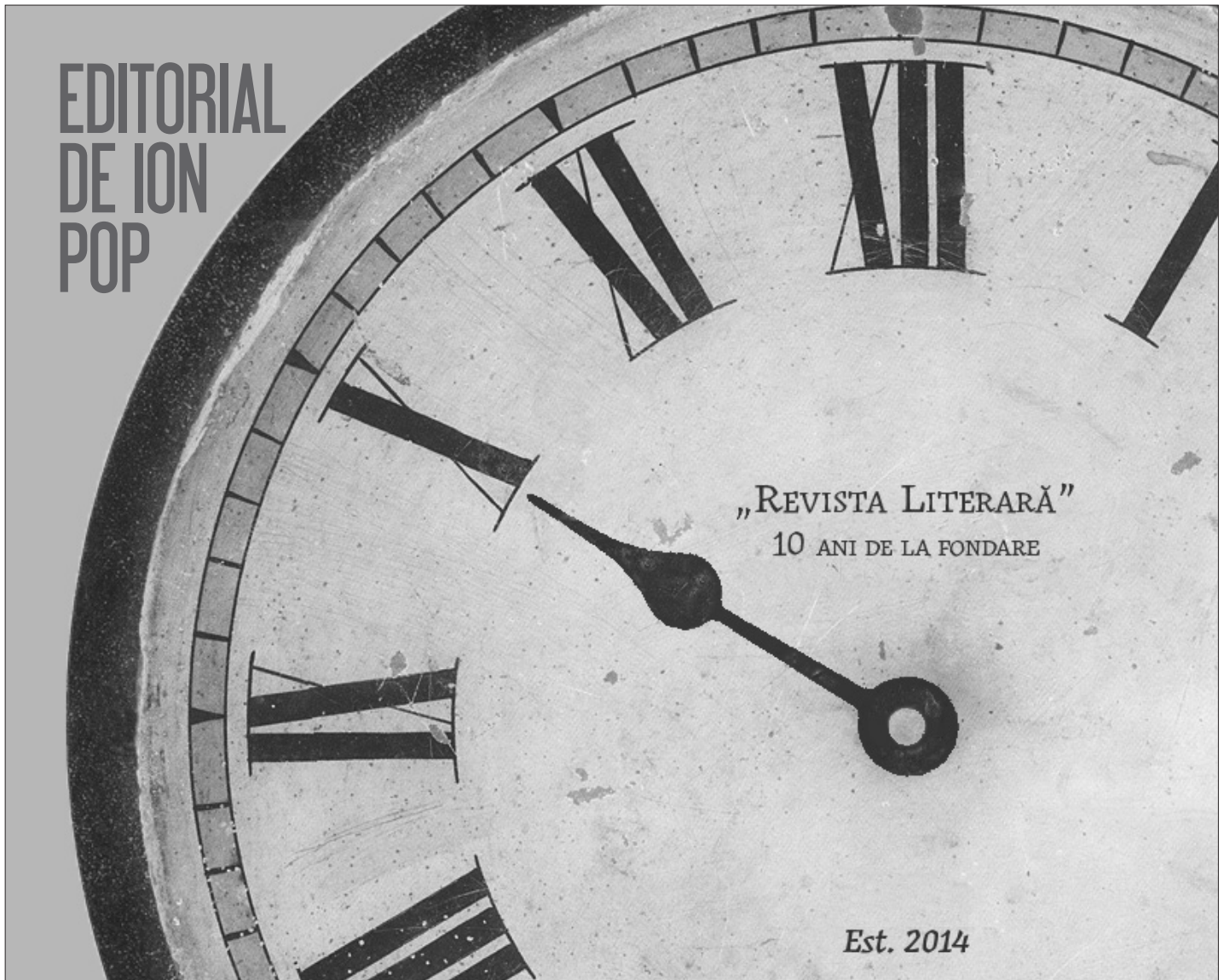
MIRCEA V. CIOBANU: „LA O ANIVERSARĂ” – 10 ANI DE LA FONDAREA „REVISTEI LITERARE”

„Acum, dacă m-ar întreba cineva, rugându-mă să mă detașez de relațiile mele speciale cu revista, dacă aceasta merită citită, răspunsul ar sta la suprafață. Aș fi un ipocrit dacă aș da-o pe capricii ale exigenței inflamate. /.../ Or cel mai valoros lucru pe care îl dă credința e credința însăși. Speranța. Astfel încât, îmi păstrez și eu încrederea în capacitatea colegilor mei de a face și în continuare o revistă vizibilă. Și speranța că vor avea cu ce să-i umple paginile. Dar asta depinde de cât de inspirați vor fi colegii de breaslă. Revista se coase din pielea clientului.” (P. 11)

AVANPREMIERĂ

Fragmente din volumul *Cum să câștigi un război informațional* de Peter Pomerantsev, tradus de Ioana Rotaru, în curs de apariție la Cartier. (P. 24)

EDITORIAL DE ION POP

„Mă bucur că pot participa prin câteva cuvinte tipărite la sărbătorirea primului deceniu de viață al «Revistei literare». I-am urmărit cu mare interes și profit intelectual și sufletesc aproape fiecare apariție, cu nedorite întreruperi cauzate de nefericita pandemie, dar și de nu

mai puțin relele sincope provocate de o finanțare defectuoasă. Am fost încântat, de aceea, că eleganta și plină de miez publicație de la Chișinău și-a regăsit ritmul (aproape) firesc de apariție, cu nescăzută exigență a spiritului critic întreținut de cola-

boratori valoroși de toate vârstele scriitoricești /.../. Și m-am simțit, cu o vreme în urmă, deosebit de onorat de invitația de a colabora și eu la acest excelent periodic, susținând chiar o rubrică permanentă.”
(Ion Pop, „Unirea literară”)

„UNGHIA DIN CREIER”

„E acolo
știu că e acolo
odată ce-mi roade
fiecare cotlon
înseamnă că-i brici
de tăioasă și tare
mai tare
decât cunoașterea
și mai otrăvitoare
decât vinul speranței.”

CITIȚI ÎN ACEST NUMĂR:

SELFIURI CU GULLIVER – P. 4

TEO CHIRIAC: „TATA DIN ROMANUL MEU NETERMINAT” (II)

UȘI ÎN ASFINȚIT – P. 5

NICHITA DANILOV: „CĂLĂII REVOLUȚIILOR”

RECONSTITUIRI – P. 14

RĂZVAN VONCU: „VIN ȘI LITERATURĂ ÎN MOLDOVA LA 1900”, I-II

VÂNTURILE, VALURILE... – P. 16

VAL BUTNARU: „DESPRE DIMINUTIVE ȘI EGOCENTRISM”

CRONICI DE CARTE – P. 17, 20

DE LUCIA ȚURCANU ȘI NICOLAE ENCIU

<12

CUPRINS

EDITOR:
UNIUNEA
SCRIITORILOR
DIN
REPUBLICA MOLDOVA

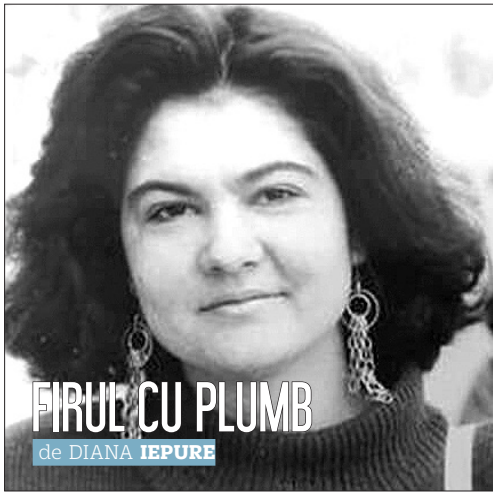
ANUL X | NUMĂRUL 5 (82) | SEPTEMBRIE-OCTOMBRIE | 2024

11, 19 **MIRCEA V. CIOBANU: „LA O ANIVERSARĂ”**
ADRIAN CIUBOTARU: „COPLEȘIȚI DE DRAGOSTE ȘI URĂ”

03 **„UNIREA LITERARĂ”**

23 **„LĂMÂI ȘI PORTOCALÉ”**

04 **SELFURI CU GULLIVER**
„TATA DIN ROMANUL MEU NETERMINAT” (II)
DE TEO CHIRIAC

05 **UȘI ÎN ASFINȚIT**
„CĂLĂII REVOLUȚILOR”
DE NICHITA DANILOV

06 **IN SFUMATO**
„MURGUL ÎN CRIMEEA” (I)
DE EUGEN LUNGU

08 **PORTRET ÎN SEPIA**
„POETUL ÎN GRĂDINA LUI AKADEMOS”
DE ARCADIE SUCEVEANU

24 **FRAGMENTE DIN VOLUMUL „CUM SĂ CĂȘTIGI UN RĂZBOI INFORMAȚIONAL”** DE PETER POMERANTSEV, ÎN CURS DE APARIȚIE LA EDITURA CARTIER. TRADUCERE DE IOANA ROTARU

10 **ESEU**
„AIEVEA ÎN DECALOGOS”
DE ION HADÂRCĂ

14 **RECONSTITUIRI**
„VIN ȘI LITERATURĂ ÎN MOLDOVA LA 1900. CAZUL D.D. PĂTRĂȘCANU”, I-II
DE RĂZVAN VONCU

16 **VÂNTURILE, VALURILE...**
„DESPRE DIMINUTIVE ȘI EGOCENTRISM”
DE VAL BUTNARU

17 **VÂRFURI DE COMPAS**
„ÎNTRE EXTREMELE SENSIBILITĂȚII”
DE LUCIA ȚURCANU

18 **PROZĂ SCURTĂ**
„PASĂREA MĂIASTRĂ”, „APLAUZE”
DE NICOLAE RUSU

20 **CARTEA DE ISTORIE**
„JOCUL PRIMEJDIOS CU ISTORIA ÎN RUSIA CONTEMPORANĂ”
DE NICOLAE ENCIU

21 **CE VĂD ȘI CE AUD POETII**
„„TOMA ALIMOȘ”” (II)
DE CASSIAN MARIA SPIRIDON

22 **PLURALIA TANTUM**
„JURNAL ÎN MARGINILE ISTORIEI LITERARE” (LIX)
DE LEO BUTNARU

23 **DIVANUL LITERELOR**
DE ANATOL MORARU & VIRGIL BOTNARU

Revista **Literară**
PUBLICAȚIE DE LITERATURĂ ȘI DIALOG CULTURAL

Fondator: Uniunea Scriitorilor din R. Moldova
Redactor-șef: Teo Chiriac
Redactor-șef adjunct: Adrian Ciubotaru
Redactori asociați: Eugen Lungu, Leo Butnaru, Arcadie Suceveanu, Mircea V. Ciobanu, Lucia Țurcanu

Colegiul de redacție: Vladimir Beșleagă (Chișinău), Matei Vișniec (Paris), Ana Blandiana (București), Ion Pop (Cluj), Cassian Maria Spiridon (Iași), Ștefan Hostiuc (Cernăuți), Vadim Bacinschi (Odesa)

Concepție grafică: Romeo Șveț
Paginare computerizată: Adrian Ciubotaru

Sediul redacției:
MD-2004, or. Chișinău
str. 31 August 1989, nr. 98

Tel: (+373 22) 234724
Fax: (+373 22) 237118
E-mail: revistaliterara.us@gmail.com

Publicație înregistrată la Ministerul Justiției al Republicii Moldova în data de 03 martie 2015.
Numărul de înregistrare: 297.
ISSN: 2345-1777

Format A3. Tipar: ofset.
Tiraj: 700 de exemplare.
Tipărit la Casa Editorial Poligrafică „Bons Offices”
MD-2005, or. Chișinău
str. Feredeului 4/6

Acest număr a fost editat cu sprijinul financiar al Institutului Cultural Român și al Ministerului Culturii al Republicii Moldova. „Revista literară” apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

Pagina „R.L.”: www.uniuneascritorilor.md/arhiva-revista.
Publicația se distribuie gratuit la sediul USRM.

Textele și imaginile inserate în paginile publicației „Revista literară” nu pot fi reproduse și nici distribuite fără acordul scris al redacției.

Colaboratorii sunt invitați să-și trimită textele la adresa electronică afișată mai sus. Textele vor avea format A4, nu vor depăși 10 000 de semne, vor fi paginate în Word. Pages sau orice alt program compatibil cu sistemele de operare Windows sau MacOS.

Textele publicate în „Revista literară” nu reprezintă poziția oficială a USRM. Responsabilitatea pentru conținutul articolelor le revine în exclusivitate autorilor.

EDITORIAL

de ION POP

PLOTIN DESPRE UNU

„Toate existentele, atât cele în sens prim, cât și cele despre care se spune într-un fel sau altul că se numără printre existente, sunt existente datorită unului. Căci ce ar putea exista fără a fi unu? De fapt, lipsite de unul afirmat, ele nu există. Căci o armată nu există, dacă ea nu este un unu, și nici un cor sau o turmă care să nu fie un unu. Ba nu există nici casă sau navă fără unu, deoarece casa sau nava sunt un unu pe care, dacă l-ar pierde, nici casa nu ar mai fi casă, nici nava navă. E limpede că mărimile continue nu pot exista dacă unul nu este prezent în ele; ori-cum, ele își schimbă ființa, dacă sunt divizate, întrucât își pierd unul. Așa și corpurile plantelor și animalelor, de vreme ce fiecare este unu, dacă fug de unu fragmentându-se într-o mulțime, își pierd substanța pe care o aveau, nemaifiind cele ce erau, ci altele, iar acestea există doar dacă sunt un unu. Și sănătatea există doar când corpul este ordonat ca un unu, frumusețea, când natura unului domină părțile, iar virtutea sufletului, când acesta este unificat într-un unu și într-un acord unic. Dar, pentru că sufletul le conduce pe toate spre unu, producându-le, modelându-le, configurându-le și organizându-le, trebuie oare spus, odată ajunși la suflet, că el conferă și că el este unul? Așa cum sufletul, deși oferă corpurilor unele calități, nu este el însuși ceea ce le oferă, de pildă figură și formă, ci acestea diferă de el, tot așa trebuie socotit că, dacă oferă și unul, îl oferă ca pe ceva diferit de sine și că, privind spre unu, îl face pe fiecare să fie unu, după cum privind spre om face un om, sesizând odată cu omul și unul din el. Căci fiecare din cele despre care se spune că sunt unu este unu tot așa cum are și ființă, încât cele ce există mai puțin au mai puțin parte de unu, pe când cele ce există mai mult, mai mult. Așa și sufletul, deși diferit de unu, are parte mai mult de unu, conform mărimii și existenței lui. Desigur, sufletul nu este unul însuși, căci sufletul este unu și unul este ca un accident, iar sufletul și unul sunt două realități diferite, precum corpul și unul. Desigur, cel discontinuu, ca un cor, este foarte departe de unu, pe când cel continuu, mai aproape; or, sufletul este și mai aproape, căci și el îl comunică pe unul. Dar, dacă cineva spune că sufletul și unul sunt identice, pentru că sufletul nu poate exista fără a fi unu, trebuie răspuns mai întâi că și celelalte lucruri sunt fiecare ceea ce sunt împreună cu faptul de a fi unu, dar că unul este totuși diferit de ele /.../”.

(Plotin, „Enneade”, volumul VI. Traduceri de V. Rus, L. Peculea, M. Vlad, C. Andrieș, G. Chindea, Al. Baumgarten. București, IRI, 2007)

UNIREA LITERARĂ

Mă bucur că pot participa prin câteva cuvinte tipărite la sărbătorirea primului deceniu de viață al „Revistei literare”. I-am urmărit cu mare interes și profit intelectual și sufletesc aproape fiecare apariție, cu nedorite întreruperi cauzate de nefericita pandemie, dar și de nu mai puțin relele sincope provocate de o finanțare defectuoasă. Am fost încântat, de aceea, că eleganta și plină de miez publicație de la Chișinău și-a regăsit ritmul (aproape) firesc de apariție, cu nescăzută exigență a spiritului critic întreținut de colaboratori valoroși de toate vârstele scriitoricești, care mențin, de zece ani încoace, ștacheta înaltă a scrisului românesc din stânga Prutului. Și m-am simțit, cu o vreme în urmă, deosebit de onorat de invitația de a colabora și eu la acest excelent periodic, susținând chiar o rubrică permanentă. Am intitulat-o *Mirador*, cu gândul la „postul de observație și de supraveghere (situat pe o înălțime)”, cum sună definiția de dicționar, care m-a tulburat de fiecare dată când treceam vreo frontieră. Numai că de data aceasta am simțit că sensul interdictiv al zisului post de oservație, folosit timp de triste decenii și pentru controlul strict al granițelor dintre România și fosta ei provincie de dincolo de Prut, trebuia anulat și reinstalat în limitele geografice știute, dar ca punct de dublă cuprindere vizuală a unor spații care comunicaseră, până la răsturnările din 1989, mai mult pe dedesubt, prin filoane de geologie spirituală comună. Venise vremea ca acestea să fie scoase în lumina zilei adevărate, astfel încât m-am alăturat cu emoție confrăților din țara de acum și din vecinătatea ei, care începuseră această operă de redescoperire a unor valori culturale și spirituale ce ne uneau de veacuri întregi. *Miradorul* meu se voia, așadar, mai curând un punct de trecere, care să semnaleze schimbările pozitive de după prăbușirea comunismului de la noi și după desprinderea fostei Moldove sovietice de puterea imperială asupraitoare. Urmărisem, într-o stare de tensiune sufletească de mare intensitate, și începuturile de dificilă dar foarte promițătoare trezire, aici, a conștiinței naționale românești. Încă înainte de Decembrie 1989 citeam, când puteam, revista „Literatura și arta”, cu alfabetul ei latin, au urmat și frământările și pateticele angajamente civice ale tribunilor acelor ani, cu discursuri lirice mobilizatoare, pe care unii le considerau depășite ca limbaj poetic, dar, în ce mă privește, eram de părere că acea retorică avea rostul ei major în contextul istoric dat. Iată că, precum în vremuri romantice-pașoptiste, scriitorii, poeții în primul rând, reveneau în postura de apostoli ai națiunii, de reformatori sociali și morali.

Scrisesem, încă prin 1970, despre antologia de versuri a lui Grigore Vieru, *Steaua*

de vineri, publicată la noi tot „pre latinește” – un poet de mare talent, care se și dăruise trup și suflet luptei cu adevărat eroice pentru recâștigarea demnității naționale românești în Moldova pe cale de înnoire, dar care se mișca încă pe un făgaș „tradiționalist”, cu repere în marele Eminescu, chemat, cum zicea, „să ne judece”, și tulburătorul plâns liric al unui Octavian Goga. Și, desigur, cu gândul însuflețitor la „comoara” limbii române, evocată de precursorul Alexei Mateevici, în poemul devenit astăzi imn național. Dar poezia transruteană pornea, tot mai evident, pe calea renovării substanțiale a limbajului. Progresele observate și din modestul meu post de graniță m-au bucurat mereu, căci era tot mai evidentă și restaurarea limbii siluite sub anii brutalei ocupații rusești, cu gravele sale atentate mutilante din cursul procesului de perseverență rusificare a vocabularului românesc, cu accentuarea caracterului provincial moldovenesc și cu intruziuni verbale și contorsionări sintactice venite tot dinspre Răsărit, desfigurând limba originară, în așa măsură încât s-a putut impune, prin agenți manipulați de la Moscova, ideea unei alte limbi, ieșite din matca românească, până la a se ajunge la grotescul dicționar moldo-român al unui lingvist trădător de neam.

Or, ștergerea diferențelor de valoare dintre cele două maluri ale scrisului nostru devenea, pe zi ce trece, tot mai evidentă, mai ales cu aportul noilor generații. Vârste lirice întâmpinate cu destule rezerve din partea „tradiționaliștilor” locali, care s-au grăbit să vadă în ele, cum am constatat mai ales în primele mele vizite la Chișinău, purtători de turbulențe ale sănătoaselor tradiții moștenite din bătrâni, ba chiar niște elemente propagatoare de atitudini antipatriotice și antinaționale... Intrarea în scenă a mai tinerilor scriitori a oferit, fără îndoială, motive de șoc pentru mentalitățile conservatoare, pe fundalul stărilor de lucruri existente în „perioada de tranziție” prelungită, plină de obstacole, ezitări, ambiguități, care s-au manifestat în România acestui moment istoric, marcat la noi de ceea ce s-a numit „neocomunism”, dar care a fost și este unul al libertății de expresie recucerite după o jumătate de secol de dictatură. Asemănările dintre cele două „tranziții” au fost și rămân numeroase, ceea ce și explică similitudinile de reacții socio-politice și literare din spațiile noastre geografice și istorice.

Alcătuirea amplei antologii *Poezia românesacă de după 1945*, lucrată sub egida prestigioasei edituri Știința din Chișinău, vreme de vreo două decenii, a fost pentru mine o nouă ocazie de îmbogățire și aprofundare a contactelor cu istoria literară mai vechi și mai recentă a literaturii de peste Prut. Această întreprindere m-a obligat să

citesc și cărți de istorie basarabeană, că aflui date mai multe și și mai limpezi despre evenimentele tragice trăite de moldovenii din aceste părți, cu deportările și prigoana de după ocuparea acestui teritoriu de către ruși, cu urmări nu mai puțin grave asupra literaturii – exiluri de scriitori, constrângeri și interdicții dictate de politica culturală a ocupantului, subordonări silnice la jdanovistul „realism socialist”, care au făcut ravagii și în cultura românească din Moldova de Est, poate chiar mai teribile decât în România. Am putut aprecia astfel, cu o privire mai atentă, eforturile de creație adesea eroice ale lumii scriitoricești moldovene în tot acest timp dramatic, cu compromisurile ideologice inevitabile și dificilele eforturi de reconstrucție a unei culturi și literaturi autentice. Lectura a numeroase opere scrise în ultimii vreo șaptezeci de ani în spațiul basarabean (am reținut peste cincizeci de nume în amintita antologie, din cele vreo două sute șaptezeci cuprinse în ea) mi-a îngăduit să-mi fac o imagine cuprinzătoare a evoluției fenomenului creator de aici și m-am bucurat să constat că, după romanticul și idealistul „pod de flori” peste Prut din anii '90, s-a edificat și consolidat treptat unul literar, poate mai trainic și mai frumos. Datorăm această construcție precursorilor imediați, care se apropiau pas cu pas de „neomoderniști” din România, dar mai ales generației numite la noi „optzecistă”, cu replici semnificative și valoroase apărute ceva mai târziu și în Basarabia, adică unei generații care a schimbat multe lucruri în materie de viziune și expresie poetică și nu numai. Sunt anii în care, după cucerirea independenței RM și fireasca întoarcere la alfabetul latin, s-a produs de fapt o sincronizare reală a literaturii române scrise aici cu ritmul și metamorfozele celei din Țara-mamă, cu simetrii interesante, și în bine și în mai puțin bine. Căci am putut înregistra deopotrivă manifestări de factură neoavangardistă moderată, ca la bucureștenii din miezul anilor '80, și opțiuni stilistice „minimalist-mizerabiliste” tot mai evidente la numiții „douămiiști”, într-un flux creator marcat de varii accente „postmoderne”, identificabile și în proză, poate și în teatru. Iar critica literară însoțitoare a afirmat deja câteva nume cu nimic mai prejos ca valoare față de cele care activează în ultimii ani în spațiul literar din dreapta Prutului.

Am putut afirma, de aceea, în studiul introductiv la antologia recentă, că, dacă unirea Basarabiei cu România rămâne încă un proiect dificil de realizat, se produce, în schimb, unirea prin literatură, prin cultură și spiritualitate, într-o limbă recunoscută, în fine, și de constituția moldoveană, ca fiind a tuturor românilor. Și e minunat că un periodic ca „Revista literară” se află, de un deceniu încoace, în fruntea acestui mare proiect unificator.

SELFIURI CU GULLIVER

TATA DIN ROMANUL MEU NETERMINAT (II)

de TEO CHIRIAC

L-am văzut plângând, o singură dată, la moartea mamei sale. Adunată lângă sicriu, luându-și rămas-bun de la bunica Tecla, lumea plângea. Plângeam și noi, cei mici, nepoțelii și nepoțelele. Uneori mă uitam la tata. Voiam să văd dacă plângea și el. Plângea! Dar nu cu vaiete, ca celelalte rude. Cum sta aplecat deasupra sicriului, i-am văzut ochii înlăcrimați. Plângea undeva, acolo, în adâncul său. Părea că e bătut de mâna nevăzută a Tatălui ceresc pentru pedepsele lui severe. Îmi era milă de tata. Lacrimile i-au alunecat pe obraji, pe gură, pe bărbia nerasă de câteva zile, apoi au căzut pe mâna mea, cu care mă țineam de sicriu. Nu voiam să-l vadă lumea plângând. Ar fi trebuit să-i șterg lacrimile, dar cum? Plânsul îi știrbea atotputernicia. Tata poate fi dur, poate fi blând, poate fi oricum, numai nu slab, nu sentimental, nu plângăcios.

Din lipsă de timp, nici în copilărie și nici în anii maturității, n-am discutat cu el despre așa-zisele probleme existențiale. Despre ceea ce numim, spre exemplu, trup și suflet, dragoste și ură, viață și moarte. N-am vorbit cu el pe marginea unor cărți de autori celebri din Antichitate, precum Manualul lui Epictet, *Gânduri către sine însuși*, de Marcus Aurelius, *Scrisori către Luciliu*, de Seneca. Ori pe marginea unor subiecte științifice abordate de mari savanți din perioada modernă, subiecte ce l-ar fi interesat, cu siguranță, precum genetica, gravitația, teoria relativității, cuantica mecanică, inteligența artificială. N-am vorbit cu el despre astronomie, filosofie, literatură. Bunăoară, despre micul roman *Prima iubire* de Samuel Beckett sau despre romanul de mari dimensiuni *Obosit de viață, obosit de moarte* de Mo Yan, doi premianți Nobel, ale căror volume se află acum pe noptiera mea, alături de alte cărți faimoase.

N-a avut timp să discute cu mine atunci când era tânăr și atotputernic, nu are timp nici acum, la senectute, când a realizat, în sfârșit, că nimic nu e veșnic, nici chiar metalul cu cel mai înalt grad de rezistență. Odată, când l-am întrebat de ce a murit prea devreme bunicul Ștefan, răspunsul a fost scurt: „Fiindcă a iubit prea mult viața”. Din aceeași lipsă de timp, mi-a răspuns, ca de obicei, fără a intra în detalii...

Tata a fost și rămâne un raționalist. Nu crede în mituri, superstiții și ideologii. Consideră că falsele idealuri și teorii oculiste se nasc în vremuri obscure, vremuri în care apar, ca ciupercile după ploaie, partide, secte, cititori în stele și cititori de

oase. Viața întreagă a fost preocupat de probleme materiale, a muncit din greu ca să ne asigure *pâinea pentru trup*, în timp ce mama – cu sensibilitatea-i etică și morală – s-a căznit să ne ofere *pâinea pentru suflet*. Este greu să-mi imaginez acum ce s-ar fi ales de viața mea, fără această neprețuită pâine a lor; altfel spus, fără educația sentimentală a mamei și educația rațională a tatei, fără legătura strânsă între gândirea lui tehnică și simțirea ei sacră.

Totuși, ca să fiu sincer, cunosc mai multe lucruri despre Tatăl ceresc decât despre tatăl meu pământesc. Cam târziu am aflat, de exemplu, că tata are un simț al umorului bine dezvoltat. Spre deosebire de Tatăl ceresc, cel care, din păcate, este un ursuz și un întristat. Mama ne povestea odată că, în tinerețile lor, tata era „sufletul” petrecerilor de sărbătoare: nunți, cumetrii, zile de naștere. „Sigur, el era vesel și plăcut pentru alții, dar nu și pentru noi”, am ținut să precizez, malițios. „Tatăl vostru v-a iubit întotdeauna. Când venea târziu de la moară, și voi dormeați, el se apropia de cuptor, vă mângâia și vă săruta părintește.”

Aproape zilnic, îl ridic din așternut și îl duc în camera de baie. Oasele tatei sunt grele ca plumbul. În lipsa masei musculare, pare un schelet cu aspect de porțelan. Gol-goluț, ca adevărul, îi săpunesc încheieturile, îi masez gâtul, umerii, coastele. Îi spăl cu grijă locurile intime. Azi, spălându-l în acele locuri, m-am îngrozit: *bărbăția* lui a început să se descompună. Din iritațiile de sub pielea ce acoperă glandul apărea un lichid vâcos, galben-sângerieu, ce se

ridica la suprafața apei, plutind laolaltă cu spuma de săpun. „Oh, tată! am urlat în gând, unde-ți este vigoarea bărbătească de altădată? Unde-ți sunt frumusețea, mândria, orgoliul nemăsurat?”

Brusc, mi-am dat seama cât de inuman a fost acel urlet. Mi-am schimbat la fel de brusc registrul emoțional. Mă uitam la el, spunându-mi, în sinea mea, ca pe o rugăciune: „Îți mulțumesc, tată, că ești. Îți mulțumesc că ne-ai dat pâinea cea spre ființă. Îți mulțumesc că l-ai creat pe Tatăl ceresc. L-ai creat din beton armat și sticlă organică, din curent electric continuu și alternativ, din valțuri și sită deasă. I-ai dat formă cu compasul, cu șublerul, cu ciocanul mecanic. I-ai dat conținut din gândirea ta geometrică și strălucire din credința mamei. L-ai ridicat apoi de la pământ cu brațele, cu cricul, cu macaraua turn. Și acum, acolo, în ceruri, El se scaldă în Lumina slavei Sale, în liniștea Sa absolută, iar tu stai aici, în această cadă fierbinte, cu ochii închiși (de bucurie? de suferință?), încercând să-ți încălzești cumva oasele, după o viață petrecută în frigul cumplit din moara cu valțuri, în vuietul celor 24 de motoare electrice”.

După baie, îl iau în brațe și îl duc pe canapeaua din dormitor. Îi șterg bine corpul cu un prosop flaușat. Locul afectat de erupțiile cutanate îl tratez cu ulei de lavanda și pudră pentru copii. Îl îmbrac cu haine spălate și călcate de mama. Îl privesc îndelung, cu admirație, dar și infinită tristețe. Mă privește și el. Surăde. Încurajator. Îl îmbrățișez: „Tată, eu te iubesc! Te iubesc pentru asprimea ta, pentru *neiubirea* ta. Îți admir trupul, asemănător cu un sche-

let metalic. Îți respect gândirea legată de tehnică, ideile inoxidabile, emoțiile din oțel forjat. Sărut mâna ta grea, cu acel însemn neclar (un tatuaj, o cicatrice, un stigmat?), ce m-a apărat de oamenii răi, dar și de mine însumi. Iubesc locul în care te-ai născut și la care ai revenit, fiindcă îl iubești sincer. Îți mulțumesc, tată, că n-ai divorțat de mama, când regimul diabolic v-a despărțit geografic, ideologic și spiritual. Iubirea ta de neam, nedeclarată, reprezintă caracterul tău demn. Iartă-mi, tată, ofurile, scâncetele, vărsarea de muci. Iartă-mi tonul patetic, înduioșător, pe care, iată, n-am putut să mi-l reprim. Tată, va fi și mâine o zi. Pe mâine, tată!”

După miezul nopții, mă retrag în camera mea. Îmi notez câteva rânduri pentru viitorul meu roman biografic. Nu știu dacă îl voi termina vreodată. Câtă vreme nu-i pun punctul final, personajele sale sunt vii. Știu cât de greu își „omoaară” un romancier personajele. Chiar dacă sunt inventate, el pune în ele viață din viața sa, le inspiră suflet din sufletul său. În cazul acestei lucrări, este vorba de personajele care i-au dat viață, adică trup și suflet, autorului. Deși dispariția lor materială este iminentă, el nu va accepta niciodată dispariția lor spirituală.

Când va fi gata lucrarea? Nu știu. Trăim vremuri grele. Se pare că civilizația noastră s-a angajat într-un proces total de autodistrugere. Moartea plutește în aer. Bate la ușă. Cu toate acestea, cât timp romanul meu e neterminat, mama, tata și celelalte personaje vor rămâne în viață. Un roman neterminat abolește timpul.

EDITURA ȘTIINȚA | NOI APARIȚII | EDITURA ȘTIINȚA

NICOLAE VIERU | BĂIATUL CU UN TRANDAFIR PENTRU MAMA
COLECȚIA „ANTOLOGIA PROZEI SCURTE”
POSTFAȚĂ DE EUGEN LUNGU

„Printre literații basarabeni, Nicolae Vieru este cel mai cunoscut prozator din generația '70. Înconjurat de o generație de poeți, el și-a trasat destinul de scriitor între metaforele congenerilor, proza poetică a șaizeciștilor și cea de notație și atitudine ludică, ironică, a optzeciștilor, croindu-și un destin particular, fără elemente de comparație în spațiul nostru cultural. Este autorul volumelor «Vânt și lumină», «Maria», «Întoarcerea cailor», «Noli me tangere», «Târziu și rece», «Inele pe iarbă», «Râul și frunza», «Omul din oglindă», «Studioul Ileana film». Volumul antologic dat include o selecție dintre cele mai bune proze scurte ale autorului, din volumele «Maria», «Inele pe iarbă», «Noli me tangere». Postafața semnată de Eugen Lungu nuanțează specificul modului său narativ conectat la modernitate și caracterul profund premonitoriu tematic al prozatorului.”

EDITURA

Insolitul volum de versuri al lui Octavian Soviany *Pulberea, praful și revoluția*, apărut la Casa de Editură „Max Blecher” în 2012, se deschide cu un citat din Lenin: „Atâta timp cât există stat nu există libertate./ Când va exista libertate nu va mai exista stat”. Citatul părintelui revoluției bolșevice conține un paradox. Sau, mai degrabă, o capcană fără ieșire. În lumea democratică, libertatea e garantată de constituție și de legi. Iar legile acestea și constituția sunt apărute de stat. Dacă statul dispare, cine va mai apăra libertatea, înalta conștiință umană? Să nu fim naivi. Niciodată conștiința nu te apără de abuzuri. Ci, dimpotrivă, ea dă naștere la complicații și încurcături din cele mai neașteptate. Nu trebuie să ne învârtim prea mult în jurul degetului pentru a înțelege că în orice timp și în orice loc libertatea a constituit și constituie și azi un paravan în spatele căruia oamenii puterii fac cele mai murdare jocuri, inducând lumea în eroare.

După preluarea puterii, Lenin nu și-a băut capul cu noțiuni ca libertatea, egalitatea sau fraternitatea, moștenite de la Revoluția Franceză, și nu numai că nu a desființat statul, ci a întărit puterea lui discreționară. De fapt, Lenin nu a făcut altceva decât să preia ideile lui Marx și să le pună în practică. „Comuniștilor le repugnă să-și ascundă vederile și intențiile. Ei declară fățiș că țelurile lor pot fi atinse numai prin doborârea violentă a întregii orânduiri sociale de până acum”, afirma Marx în scrierile sale. În aceeași ordine de idei, tot el spunea că „nu există decât un singur mijloc de a scurta cumplitele chinuri ale agoniei vechii societăți și sângeroasele dureri de facere ale celei noi: teroarea revoluționară”.

Teroarea revoluționară, sau teroarea proletară, a fost instaurată în Rusia sovietică pe 25 octombrie/7 noiembrie 1917 și a funcționat până pe 26 decembrie 1991, data ce marchează destrămarea URSS-ului. Teroarea a dispărut, dar urmele ei durează și în zilele noastre, nu numai în Rusia, ci și în lumea liberă.

„Am comis nenumărate erori și crima cea mai mare ar fi să nu înțelegem că am depășit măsura”, scria Lenin, făcând referință la abuzurile pe care le-a săvârșit după preluarea puterii politice în Rusia. Măsura, într-adevăr, a fost depășită cu vârf și îndesat. În timpul dictaturii sale, dar și după moartea sa, teroarea și abuzurile au transformat Rusia sovietică într-un coșmar. Pentru a vedea care sunt cauzele acestei terori, ar trebui să ne oprim nu numai asupra doctrinei leniniste propagate de bolșevici pe tot parcursul exercitării puterii lor, ci și asupra caracterului și a bolilor de care au suferit atât Vladimir Ilici Lenin, cât și cei care i-au succedat la putere. Din lipsă de spațiu, ne vom referi, pe scurt, doar la primul.

Referitor la starea sănătății mintale a părintelui revoluției bolșevice, cercetătoarea britanică Helen Rappaport a publicat o serie de documente aflate în arhiva Universității Columbia din New York. După opinia ei, Lenin ar fi suferit de neurosifilis, o formă gravă a sifilisului ce afectează creierul, aducându-l în stare de demență. Precizăm că cercetătoarea britanică a descoperit informații despre natura bolii lui Lenin, studiind documente redactate de cunoscutul savant rus Ivan Pavlov, laureat al Premiului

UȘI ÎN ASFINȚIT

CĂLĂII REVOLUȚIILOR

de NICHITA DANILOV

Nobel, autorul reflexelor câinelui lui Pavlov, care scrie negru pe alb că „revoluția a fost făcută de un nebun căruia sifilisul îi afectase creierul”. Acest document se află azi în arhivele Universității Columbia. Cum a ajuns acolo, nu pot să-mi dau seama.

Conform documentelor, Lenin ar fi fost infestat de sifilis încă din anul 1902, în urma contactului sexual avut cu o prostituată pe malurile Senei, în perioada sa prerevoluționară. Boala a evoluat de-a lungul anilor, manifestându-se violent abia în ultima perioadă a vieții, când starea sănătății nu a mai putut fi ascunsă de anturaj.

Se pare că în momentul morții creierul lui Vladimir Ilici era atât de degradat, încât medicii legiști care i-au deschis calota craniană au rămas mirați că un om cu un astfel de creier a putut nu gândi, ci trăi. Printre altele, la autopsie, s-a constatat că una dintre arterele sale scotea un sunet straniu, de parca ar fi fost o strună dezacordată. Cauza morții a fost pusă pe seama aterosclerozei cerebrale de care a suferit, într-adevăr, liderul comunist. Dar ateroscleroza s-a agravat tocmai din pricina neurosifilisului.

Degradarea sănătății mintale a lui Lenin s-a accentuat în anul 1921, când Vladimir Ilici a împlinit vârsta de 51 de ani. Simptomele au fost vizibile, nu numai pentru el, ci și pentru cei apropiați. Lenin avea dureri de cap, insomnii, avea dificultăți în a menține ritmul obișnuit de lucru, avea și probleme legate de memorie și de găsirea și articularea cuvintelor. Starea sănătății sale s-a deteriorat și mai mult în anul următor, când Lenin a suferi primul accident vascular cerebral. La sfârșitul aceluiași an, se declanșează un al doilea atac, în urma căruia îi paralizează partea dreaptă a trupului. În martie 1923, are loc cel de-al treilea atac, soldat cu paralizarea centrelor vorbirii. Există o fotografie care îl prezintă pe Lenin în acest stadiu terminal. Vladimir Ilici e surprins într-un cărucior cu roțile, micșorat la trup, cu o privire fixă și un aer dement. Oare cum ar fi putut avea 1495 de grame, cum s-a vehiculat în presa sovietică, crierul unui astfel de spectru?

Oare mai e nevoie să adăugăm că, pe lângă faptul că era sifilitic, Lenin a fost și agent străin și că Marea Revoluție din Octombrie 1917 a fost o făcătură subvenționată de capitalul bancar german prin intermediul diferiților agenți? Iată ce scria, de pildă, Winston Churchill referitor la această chestiune: „Totuși, nu fără un sen-

timent de teroare, au îndreptat împotriva Rusiei arma cea mai respingătoare dintre toate: Lenin. L-au transportat pe Lenin din Elveția în Rusia, într-un vagon plumbuit, ca pe un mort. Decizia germană de a sprijini un puci bolșevic în Rusia era dictata, în martie (aprilie) 1917, de iminenta intrare a SUA în război de partea Angliei. Germania avea, de aceea, interesul să încheie urgent o pace separată în Est, cu Rusia”. Germania și alte state, prin intermediul diferitelor companii, au pompat sume considerabile pentru declanșarea revoluției în Rusia. Beneficiarii au fost Lenin, iar ceva mai târziu Troțki, care a fost subvenționat de britanici și americani. Fără acest sprijin, revoluția ar fi fost înfrântă. Dar marile companii americane, precum *General Electric*, care a obținut un contract fabulos pentru Rusia, dar și altele, printre care și *Standard Oil Company*, controlată de Rockefeller, apoi *Gillette*, *DuPont*, *Harriman*, *Hammer*, *Singer*, *Harvester*, *Westinghouse*, *Ford*, *Caterpillar*, în tandem cu firmele englezesti *Royal Dutch Shell*, *Metropolitan-Vickers*, *Birmingham Small Arms*, *Stery*, *Ferguson* sau cele franceze *Duverger*, *Schlumberger*, *Duralumin* și cele italiene *Fiat*, *Nobile*, *Montefiore*, au hotărât că a sosit momentul istoric să colaboreze cu bolșevicii pentru a scoate profituri uriașe. Și au colaborat fără scrupule. De asemenea, mulți dintre oamenii de afaceri din domeniul medical de pe Wall Street au făcut, decenii la rând, afaceri cu URSS, obținând și ei profituri la fel de mari. Fără acest sprijin venit din afară, revoluția ar fi fost înăbușită. E interesant să ne amintim de această perioadă din istoria Rusiei. Căci ceea ce s-a întâmplat atunci se întâmplă, în mare parte, și acum. Se lucrează cu două măsuri. Una declamativă, alta subversivă. De fapt, între regimul comunist și cel capitalist nu a existat niciun fel de prăpastie. Regimurile colaborau între ele, dacă nu pe față, atunci undeva în subteran.

Iată însă cum apare Vladimir Ilici Lenin în viziunea lui Octavian Soviany: „Eu/ am fost/ inima revoluției,/ linia dreaptă a/ revoluției./ Pe urmă am/ cunoscut/ scaunul cu roțile,/ neputința și boala./ De un timp m-am mutat/ într-o casă de/ sticlă/ și,/ ca-n nopțile lungi de la smolnii,/ vorbesc cu istoria,/ iar uneori mă gândesc/ cu invidie la/ tovarășii mei./ Toți s-au acoperit cu pământ./ Cel puțin/ nu sunt la vedere”.

Oare ce au simțit bancherii și capitaliștii germani, americani și britanici care au pompat sume importante de bani în Lenin și în revoluția bolșevică atunci când trupul

marelui conducător, dar și marelui trădător al Rusiei, a fost îmbălsămat și depus la mausoleu, pentru a fi adulat de întregul proletariat de pe toate continentele?

Pornind de la spectrul lui Lenin, care, alături de Marx, bântuie azi Europa progresistă, Octavin Soviany trece în revistă o parte din „marii oameni ai revoluțiilor”, începând cu Saint-Just, Marat, Rosa Luxemburg, Marx, Engels, Lenin, Troțki, Stalin, Che Guevara, Nagy Imre, Pol Pot, prezentând și latura umană a acestor sclerați care au umplut umanitatea cu valuri de sânge. Face și portretul călăului Revoluție Franceze, Charles-Henri Sanson, cel care, în numele libertății, egalității și fraternității, l-a decapitat pe Ludovic al XVI-lea, dar și pe Robespierre. E primul călău care a folosit ghilotina. Totuși, Sanson față de adevărații călăi ai revoluției părea un om onest, care își respecta meseria și avea milă de semenii. Sanson mânduia securea cu atâta măiestrie, încât victimele nu simțeau tăietura care le despărțea căpățâna de trup, continuând să vorbească. Abia atunci când călăul le spunea să-și miște umerii, capetele lor se prăbușeau în coș.

Dar iată și portretul lui: „În ciuda meseriei mele dezgustătoare/ am fost om ca și voi și –/ martor mi-e Dumnezeu –/ n-am iubit niciodată vărsarea de sânge./ Am spânzurat și am/ frânt mădule, apoi,/ timp de cinci ani,/ am mănuit ghilotina./ Uneori făceam/ puțină muzică și cred că mă descurcam/ destul de bine cu partiturile./ O singură dată/ am fugit de pe eșafod – din pricina unui/ grumaz de femeie subțire și arcuit ca un gât de/ vioară. N-am zâmbit niciodată și nimeni/ nu mi-a strâns mâna, deși/ eram un cetățean exemplar al Republicii./ Mormântul meu e acolo la margine,/ cel mai modest dintre toate./ Am fost călău, dar mi-ar fi plăcut/ să fiu grădinar sau/ profesor de muzică”.

Călăul deținea una dintre cele mai frumoase case din Paris. Copiii lui se bucurau de o educație aleasă. Unul dintre urmașii săi, Henri-Clément, a scris un jurnal foarte interesant și a deschis în casa lui un muzeu destinați istoriei eșafodului.

Henri a fost un om plin de umor, un mare iubitor de jocuri de noroc, care și-a amanetat ghilotina pentru a-și putea plăti datoriile. Astăzi, ghilotina Revoluției Franceze se află expusă la Muzeul figurilor de ceară *Madame Tussauds* din Londra, alături de o parte din capetele victimelor marii terori a Revoluției Franceze.

Credit fotografic: Mihai POTĂRNICHE

Dramatică prin subiect, relevantă ca realizare artistică și îndrăzneță prin mesajul ce-l transmitea cititorului într-o RSSM isteric-românofobă, povestirea *Murgul în Crimeea* e una dintre cele mai importante scrieri ale lui Ion Druță. Când îi desprinzi demersul cifrat cumva alegoric, rămâi într-un fel surprins: cum de a trecut, la vremea ei, această proză prin grilele unei cenzuri atroce? Piesa egalează, ca atitudine auctorială, alte două momente descrise de prozator cu o deosebită onestitate istorică.

Primul e din Povara bunătății noastre – mă refer la arhicunoscuta scenă a neașteptatei întâlniri a lui Mircea cu Nică în lanul secerat de floarea-soarelui. Căci se întâlneau nu doar doi consăteni ce se cunoșteau din copilărie, ci se ciocneau, de fapt, doi rivali.

În primul rând, se confruntau doi combatanți a două armate vrăjmașe trecute printr-un război sângeros. Una dintre ele ieșea victorioasă, cealaltă fusese îngenuncheată. Mircea, înrolat în Armata Roșie, se întorcea învingător acasă cu ordinul sovietic „Slava” prins la vedere de tunică. Nică, învinsul, fusese militar în Armata Română, aliată a Germaniei. Acum, cel înfrânt, încerca pe căi ocolite să se retragă peste Prut.

Conform preceptelor dogmatice legitimate de ideologia sovietică și stipulate de realismul socialist, Mircea urma să dea lovitura de grație inamicului apărut din întâmplare în raza sa de vedere. Ignorând cu cinică bravură faptul că militarul pribeag al unei oștiri distruse era consăteanul său. Literatura sovietică, de altfel ca și cinematografia, abunda din belșug în asemenea scene, când poziția de clasă excludea relațiile de rudenie sau de prietenie. Deviza era implacabilă: dușmanul trebuie umilit și doborât, indiferent dacă ți-e frate sau prieten. Modelul Pavlik Morozov devenise emblematic pentru sociocultura sovietică. Filmul *Al 41-lea*, ecranizat după romanul cu același titlu semnat de Boris Lavreni-ov, depășise prin celebritate opera scrisă, devenind un *blockbuster* care a educat generații întregi în spiritul inexorabilei dogme ideologice.

Asta și-ar fi dorit și asta i-a și reproșat lui Ion Druță estetica politizată a realismului socialist: fraternizarea dintre cei doi consăteni încălca toate canoanele jdanoviste! Critica de curte a scris destul de vehement despre respectiva „eroare politică” a lui Ion Druță.

În al doilea rând, autorul adâncea posibilul conflict dintre cei doi și în plan sen-

timental: ambii iubiseră în tinerețile lor aceeași fată, Nuța. Care se afla între ei și acum, ca un pretext sinucigaș pentru gelozie, una dintre otrăvurile cele mai toxice.

Ion Druță regizează într-un fel neobișnuit scena, înfruntând toate regulile prestabilite.

Foștii rivali, Mircea și Nică, se despart, dacă nu cordial, totuși într-o împăcare creștinească. Ambii conștientizează, în adâncul fibrei lor de răzeși, că sunt de fapt două destine aruncate fără voia lor pe două părți contrare ale liniei de demarcație care făcea din doi săteni doi vrăjmași. Alegând soluția umană, autorul se situa deci în răspăr cu militantismul dogmatic impus de „religia” partinică. Dezbinați de o istorie vicleană, cei doi erau împăcați de munca pe un câmp ce-i înfrătea prin datină, căci în vecinătate se afla Ciutura natală.

Ion Druță „activa” în acest diferend principiul pur uman al înțelepteii percepții țărănești a lucrurilor, scena, pătrunsă de o compasiune pur omenească, câștigând astfel în dramatism prin lumina sufletească ce-o împărtășeau ambii. Plus Nuța:

Este totuși o taină la mijloc, un semn al sfințeniei dăinuie peste cina din largul câmpului, atunci când oamenii trudiți se așază de-a dreptul pe pământ, să se mai întrezeze puțin. Ei au muncit acest pământ, acum pământul venea să-i răsplătească, întărindu-le și trup, și suflet. Pesemne, asta se și numește în ultimă instanță țărânie, adică oameni ai țărânei, ai pământului... Erau trei în jurul unei basmale, iar pe basma – pâine, caș și ceapă. Soarele mai că asfințise – abia se zărea o coastă rumenită de cer printre dealuri. Mâncau încet, furați de gânduri, tustrei. Și pâinea grea de secară, și cașul alb ca zăpada, și cepele vinete, vârtoase în învelișul lor, toate erau roada aceluia pământ, a acelei țărâne pe care ședeau. O fi știut ea, bătrâna, înțeleaptă Câmpie a Sorocii, că, pe oriunde i-ar fi purtat războiul, oricare ar fi soarta lor, odată și odată, copiii ei se vor întoarce, osteniți și înfomețați. Și-a avut dreptate, s-au întors osteniți și înfomețați.

Nică mânca încet, grijuliu, cu evlavie, pentru că pâinea din care mușca el nu era o simplă bucată de pâine. Era, mai întâi, pâine din Ciutura, din satul său de bastină. Era pâine semănată și crescută pe dealurile copilăriei. Apoi era o pâine frământată și coaptă de femeia pentru care a lăsat cândva liceul, și apoi cine știe cum ar mai fi fost de-ar fi fost să fie altfel...

Urmează despărțirea. Nică pleacă în niciunde:

Nică totuși s-a întors cu fața spre dâșii. Ajuns la marginea pădurii, s-a oprit, s-a întors și a stat multă vreme, urmărind cum se pierde prin câmp, legănându-se, o căruță încărcată cu răsărită. Stătea nemișcat, părea că nici nu suflă, și tot căta lung în zarea ce se stingea treptat-treptat...

Nimic mai frumos și mai profund nu s-a scris în proza noastră!

Astfel etica creștin-țărănească triumfă în conflictul înghețat dintre cei doi. Să ne închipuim o clipă că Druță soluționa litigiul în spiritul inclement al dogmaticului realism socialist. Ar fi ieșit o scenă ridicolă, semnată parcă de condeii servil al lui I.C. Ciobanu!...

Al doilea moment e din romanul Biserica Albă. Cred că Druță a avut nevoie de un deosebit curaj și în secvența care descrie trecerea Sălcutei prin foc și sabie. Aluzia era destul de transparentă: satul îi primise și pe turci și pe ruși cu bine cunoscuta ospitalitate a moldovenilor, mai ales într-o zi de mare sărbătoare. După ce s-au ghiftuit, cele două tabere s-au încăierat, arzând satul și măcelărind sătenii. Concluzia ce poate fi trasă din tragica secvență epică e dură de tot: pământul Moldovei era pârjolit de neîntreruptele războaie ruso-turce. Iar pretinsa protecție a Rusiei pentru mica țară ortodoxă nu era decât un fals. O mare cacealma istorică în spiritul imperial rus care astfel își camufla nenumăratele invazii în tendința de a ocupa Bosforul. Cine de la noi a avut curajul să spună un adevăr atât de crud „fratelui mai mare”? Nu numai crud, dar și exprimat atât de subtil! Iarăși, modul în care rezolva Druță aceste antinomii nu putea să placă în niciun fel implacabilei ideologii sovietice.

Și *Murgul în Crimeea* conține un mesaj voalat alegoric. Căci și în această povestire Ion Druță deviază grațios de la ordinul de zi în literatură. În RSSM, în deceniile imediat postbelice, sperietoarea cea mai mare nu era uniforma agresorului german, ci capela jandarmului român. Jandarmul devenise figura emblematică ce simboliza puterea opresoare a „României burghezo-moșierești” în Basarabia „ruptă de la patria-mamă, URSS”. Să ne amintim o clipă de Hartene, povestirea-cult a lui Grigore Adam, care ni se preda în școală. Punctul culminant al prozei era uciderea de către protagonist a „odiosului” jandarm!¹ Jandarmii Postolache, Retevei, Jumară (ce nume!) sunt forța neagră ce acționează ca organ represiv și în romanul *Deșteptarea* de Al. Lipcan. În

Codrii, cea mai adulată de regim scriere a lui I.C. Ciobanu, satul basarabean e torturat de aceiași jandarmi, dar cu alte nume: șeful de post Rădoi și subalternii săi putători de capele! Într-un cuvânt, prin acești oameni ai ordinii, la care se adăugau percepatorii, funcționarii hrăpăreți, emisarii trimiși în ținut de peste Prut, România regală era caricaturizată în literatura vremii în cele mai sumbre culori!

Această imagine șarjată a militarului român „însărcinat cu siguranța publică” se menținea în mentalul colectiv și din cauza unor incidente banale, când „jandarul” aplica „corecții” imediate, ceea ce a creat în imaginea unora figura unui zbîr. Despre cât de înșelătoare puteau fi aceste percepții povestește istoricul Octavian Țăcu în volumul *Homo Moldovanus Sovietic. Teorii și practici identitare în R(A)SSM (1924-1989)*, Editura ARC, ediția a doua, 2019, p. 15. Bunica sa era o ardentă filoromână, pe când bunicul un românofob îndârjit:

Când l-am întrebat pe tata de unde vine acest antiromânism, mi-a povestit că în copilăria sa bunicul a avut un incident neplăcut cu jandarmul satului, atunci când Basarabia era în cadrul României întregite, cu un anume Saiu, care mergea cu trăsura prin sat, iar bunicul, copil fiind, s-a urcat în ea fără să fie observat. Când l-a văzut, jandarmul l-a plesnit cu biciul în cap, bunicul Gheorghe fiind pe cale să-și piardă ochiul. Acest fapt l-a marcat pe tot restul vieții, el refuzându-și obida, care s-a dezvăluit apoi într-un context cu totul neașteptat și la o vârstă când, aparent, lucrurile se așază definitiv pe făgașul vieții.

Iată că în această balanță strâmbă, mentalul colectiv, impulsivat agresiv și de propaganda sovietică, a făcut ca palma jandarmului român să fie percepută ca o agresiune mult mai gravă decât gloanțele NKVD-ișilor sau gerurile Siberiei care au fost fatale pentru zeci de mii din cetățenii noștri!...

Murgul în Crimeea era scrisă în 1958, deci în plină ascensiune a acestei imagini trucate despre contingentul de jandarmi români din Basarabia. Or povestirea are drept subiect retragerea armatei regulate române din calea ofensivei rusești. Autorul nu ne dă detalii cronologice, ci doar câteva vagi repere temporale:

A mai trecut o zi fără nume, fără dată... Poate a fost miercuri, poate sâmbătă; poate a fost opt, poate unsprezece... Un cer senin ca cel de acasă, o lună știrbită alungă stelele din ochiurile de gheață semănate pe marginea drumului... Le alungă, le tot scoate una câte una, dar nu mai poate dovedi – n-are capăt nici drumul, n-au capăt nici ochiurile de gheață, nici stelele.

Știm însă din cercetările istorice că evacuarea Crimeii se producea în ianuarie 1943 – mai 1944². Deși retragerea se face în mod organizat, moralul trupei e la pământ. Doar gândul că se întorc vii acasă mai motivează într-un fel mersul înainte. Uzura fizică covârșește atât oamenii, cât și animalele:

În urma caporalului vin patru care de război, plângându-și soarta într-o toacă lăncedă și chinuită. Caii slăbiți, cu coama tunsă, pășesc anevoie, lunecă des, lăsând pe ochiurile de gheață, ici-colo, lunecușuri moi, cenușii – și-au pierdut de mult potcoavele.

În urma căruțelor, trei cai abia duc un tun de câmp. Cineva n-a avut de lucru și i-a vârat un șumuiag de paie în gura țevii. Drumu-i bul-

găros, tunul saltă întruna din țeavă și pare că vrea să înghită pumnul cel de paie.

După tun aleargă un țâncușor jigărit, ce șchioapătă când de un picior, când de altul. Pesemne, îl dor toate patru, dar le șchioapătă pe rând, hodinindu-le, din fugă... Al cui îi și de unde-i? Cine știe?... A simțit cumva că oastea a pornit-o spre casă și s-a luat și el în urma ei – poate, ajungând, soldații n-or uita că le-a făcut tovărășie la drum și i-or găsi vreun culcuș...

Coloana o încheie căpitanul Fulger. Vine încet, călare pe-o iepușoară roaibă. I-a legat frâul de gât, a vârât mâinile în mâneci și stă cu ochii închiși – poate picură, poate cearcă să adune drumurile războiului într-un singur drum, da poate doarme în șa...

Crimeea... Un soare răcit scapătă încet spre chindii, poleind abia-abia un drum îngust și înghețat, un drum fără capăt, fără popas. Din stânga, de peste mare, suflă vânt umed și rece. Geme, bocind întruna, și uneori în jalea asta pribeagă răzbate câte-o doină bătrânească... Soldații îl trag adânc în piept – îi vântul nostru, de acasă... A venit sârmanul peste ape, atâta amar de lume a trecut, dar a venit... L-o fi trimis nevasta ori poate copiii...

O liniște seacă, pustie... Nici glas de om, nici nechezat de cal...

Totul subliniază dezastrul unei oști încă nu înfrânte, dar deja încolțită rău de inamic.

Druță e un maestru al detaliului bine găsit, dar mai ales emblematic. Marea masă de soldați din coloană rămâne anonimă și cumva cu un facies colectiv, depersonalizat. Ochiul autorului, ca într-o proiecție cinematografică, se fixează, în lungul șir de militari, doar asupra a două personaje: caporalul Harabagiu, cu o moletieră în jurul gâtului – trupa suferă de frig! –, și, deosebit de atent, asupra comandantului Fulger, lipsit de orice bravadă belicoasă, pe care ar trebui să ne-o sugereze numele lui tunător. Deși flămânzi, osteniți, depășiți de situație, ambii sunt priviți mai mult cu o umbră de compătimire, decât ar fi marcați caricatural, așa cum se obișnuia în literatura sovietică să se vizualizeze dușmanul. Tabloul general al dezastrului e complementat însă foarte subtil prin starea animalelor. Murgul e epuizat de puteri, roaiba căpitanului abia se mișcă – ce contrast izbitor între numele ofițerului – Fulger și mârtoaga pe care abia îl ține în șea! Până și cățelul care nu face parte din trupă, ci s-a atașat de ea, e calic, paralelism destul de simbolic! Unitatea e prost aprovizionată și e lipsită de muniții, șumuiagul de paie din gura tunului, pe care acesta pare să-l înghită, e disputat și el de un alt cal, probabil flămând și istovit de drum și inaniție.

Întinderea pe care o străbate convoiul pare și ea dușmănoasă și glaciară, sterilă și aproape lipsită de vegetație. Stelele sunt depărtate și reci, luna e știrbă, ochiurile de gheață pe care lunecă mereu caii completează pregnant mediul ostil străbătut de coloană.

Doar vântul de acasă care traversează marea și în care oamenii mai mult își imaginează decât aud (doina, de la o asemenea distanță?) sau simt ceva drag (vocile copiilor, ale nevestelor) le este prielnic și le sporește mersul. E singurul factor natural care nu li-i potrivnic.

Finalul prozei, care are caracter de epilog – de regulă, în această parte a subiectului, se esențializează mesajul prozei –, menține aceeași notă compasională:

Așa-i când îi război – și murgul nu se plânge... A fost soldat și el, a fost și el blagoslovit de mama-regină... I s-a spus și lui că de la răsărit vor veni cai să-i pască iarba pe care o păștea el de atâția ani; i s-a spus că vin caii să bea apa din izvoarele din care se adăpa el.

Nu l-au întrebat de crede ori nu crede; nu l-au întrebat de vrea el să se ducă ori nu vrea. I-au pus o șa în spinare, în șa i-au pus un soldat, au pornit bicele și murgul s-a dus... [...]

Coloana dispare... Abia se mai aude de unde, de printre văi, toaca căruțelor... Murgul lasă capul pe mănunchiul de paie, închide ochii. Bat zorii. De undeva, de peste mare, de acasă, vine un vântișor ușor. A adus miros de văi cu iarbă verde, miroznă de brazde calde, dar le-a adus târziu...

Vântul se lasă în genunchi la capul murgului și din jalea lui pribeagă începe a se desprinde durerea unei doine ce n-a fost cântată încă, dar a fost suferită din plin.

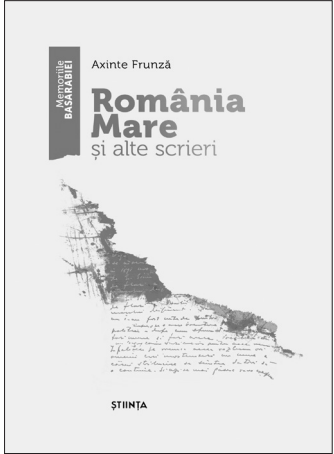
Acest final, aproape înduioșător, confirmă încă o dată că scriitorul evită în mod ferm și deliberat să se supună rigorilor realismului socialist. Conform acestora, „chipul dușmanului” trebuia să fie, cum menționam mai sus, unul neapărat odios și șarjat la extrem. În fapt, avem un „inamic” a cărui moarte ne afectează, vorba spicherilor TV de azi, emoțional și ne face să empatizăm cu el. Și asta pentru că Ion Druță imprima narațiunii o tonalitate aproape cordială, deoarece firul epic e conectat la tot ce e mai sensibil și mai omenesc în ființa umană – mila pentru cei care nu cuvântă!

În literatura universală se atestă sute de subiecte în care apare ca personaj calul. În contextul operelor, doar rareori acesta are conotații negative, precum construcția de lemn de la Troia, unealtă vicleană a șmecherului Ulise. Centaurii mitologici erau de fapt o altoire a înțelepciunii umane pe forța și rapiditatea blândului patruped. De regulă, de-a lungul istoriei, călărețul și calul, mai ales în cazul militarilor, cavalerilor și a războinicilor de tot felul, se vedeau ca o continuitate a unuia în celălalt, alcătuiind parcă o singură ființă. Un asemenea binom biologic îl formau Alexandru Macedon și Bucefal, ca să ne limităm la un singur exemplu în acest sens. De multe ori, după cavalier și cal. Comicosul Don Quijote nu poate fi închipuit decât pe Rosinanta sa, o mârtoagă reformată care pare a fi o stră-stră-mătușă a roabei care abia de-l ține în cârcă pe căpitanul Fulger.

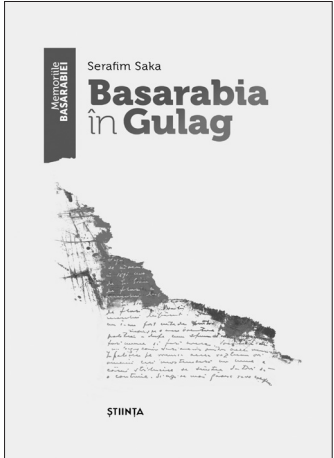
Pentru țărani, calul și vita din curte erau cele mai de preț animale, ele asigurând sațul casei. Moartea calului era o tragedie. Ion Druță are o povestire, abonată într-un fel la realismul socialist, despre pierrea unui cal istovit în arătură. Se intitula Odată în amurg și deschidea cartea de debut a scriitorului: La noi în sat (1953). Scrisă cu mâna tremurândă a novicelui, proza e încă foarte departe de adevăratul Druță. Ulterior, autorul nu a mai reluat-o în volumele sale antologice de proză scurtă.

Nu sunt însă puține cazurile când săteanul, confruntat cu destinul potrivnic

EDITURA ȘTIINȚA | NOI APARIȚII

care a apărut un text sau altul, locul și data publicării acestora, iar alta de iconografie încheie volumul, completând informația despre cărturarul Axinte Frunză.

Soljenitin în istoriile particulare din «Arhipelagul Gulag» aici este concentrată pe cazurile exponențiale ale românilor basarabeni, detaliat relatate de protagoniști. Autorul cărții repovestește istoriile și mărturisirile protagoniștilor. Transformă dialogurile în replici dramatice sau în narațiuni, la fel de dramatice.”

AXINTE FRUNZĂ
ROMÂNIA MARE ȘI ALTE SCRIERI
COLECȚIA „MEMORIILE BASARABIEI”
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ DE MIHAI PAPUC
ȘI EUGEN-TUDOR SCLIFOS

„Ediția valorifică creația scriitorului, publicistului și omului de cultură Axinte Frunză (1859-1933), un nume mai puțin cunoscut publicului cititor. Ea cuprinde publicistica din volumele «România Mare» și memorialul de călătorie «Muntele Athos», alte studii și articole reproduse din publicațiile timpului, un grupaj de proze (schite, nuvele, povestiri), publicate periodic în revistele «Viața românească» și «Adevărul literar și artistic». O secțiune de «Note bibliografice» fixează publicația în

SERAFIM SAKA
BASARABIA ÎN GULAG
COLECȚIA „MEMORIILE BASARABIEI”

„Volumul include aproape douăzeci de confesiuni, reflectând istorii separate sau destine colective. O serie de texte care au intrat ulterior în carte au fost publicate în câteva numere, începând cu anul 1993, în revista «Basarabia». Operă a unui literat, în care faptul brut, uneori comentat, alteori expus fără explicații și chiar fără contexte și sinteze, este osatura pe care se ține istoria. Această perspectivă subiectivă și particularizantă, adică literară, permite intrarea directă în istorie, trăirea palpitantă și expunerea tranșantă. Concluziile (etice, politice, istorice) îi vor reveni cititorului, care cunoaște faptele și evenimentele prin intermediul tehnicii «istoriei orale», a perspectivei singulare. Oroarea pe care o reda

ori urmând o pornire aproape inconștientă spre bestialitate, își bătea cu o ură sadică bietul animal sleit de puteri. Dostoievski consemna un asemenea moment în scrierile lui Nekrasov. Scena e teribilă, autorul Fraților Karamazov o consideră tipic rusească:

У Некрасова есть стихи [poezia e intitulată „До сумерек”] о том, как мужик сечет лошадь по глазам, по «кротким глазам». Это кто же не видал, это русизм. Он описывает, как слабосильная лошадедка, на которую навалили слишком, завязла с возом и не может вытащить. Мужик бьет ее, бьет с остервенением, бьет, наконец, не понимая, что делает; в опьянении битья сечет больно, бессчетно: «Хоть ты и не в силах, а вези, умри он начинает сечь ее, беззащитную, по плачущим, по «кротким глазам». Вне себя она рванула и вывезла воз и пошла вся дрожа, не дыша, как-то боком, с какою-то припрыжкой, как то «неестественно и позорно». Именно в неестественности и позорности, которые внес человек в младенческую природу, и заключается здесь ужас. Но если битье лошади по «кротким глазам» может распалить кровь, то неизмеримо больше распалют ее крики ребенка, своего ребенка, который в вас же ищет защиты от вас.

În copilărie, priveam cu multă milă bieții cai care învârteau toată ziua, sub soarele arzător al verii, mecanismele scârțâind trist ale uriașei roți de irigat (i se mai spune dulap) ce uda zarzavaturile colhozului. De aceea, când am citit *Germinal* de Émile Zola, caii din mină, care cărau toată ziua vagonetii cu cărbune pe șinele din străfundul pământului, fără să vadă lumina zilei ani în șir, mi s-au părut cele mai urgisite ființe din lume.

S-a scris mult și despre caii duși la război, înfruntând urgia bățăliilor alături de militarii care îi aveau în grijă. Pentru mine, una dintre cele mai impresionante scene de acest gen a fost cea din *Abatorul Cinci* de Kurt Vonnegut. Relatările lui Vonnegut sunt autobiografice, deci absolut reale.

NOTE:

1. Generațiile tinere de la noi nici n-au auzit de Hartene, deoarece povestirea nu mai este admisă în programa școlară. S-ar putea să vă pară ciudat, dar personajul încă slujește! El a fost „înrolat” în armata ideologică transnistreană! Toată literatura fosilizată din RSSM rămâne de actualitate în stânga Nistrului! Îl regăsesc pe Hartene într-un ordin, din 18 august 2006, al pretinsului minister al învățământului de dincolo. Decizia se referă la „Режимул ортографик, ортоеник ии пунктуаціонал ал функционэрий лимбий молдовенешть ын Република Молдовеняскэ Нистрянэ”. Iată-l citat pe Gr. Adam drept exemplu-model: „Ымпреунэ ку чейлалць приетень, Хартене аре сэ пэшаскэ ындэрэнец прин фуртуна вэпэилор” (Gr. Адам). Șantiștii nu se pot rupe în niciun fel din preistorie!

2. Pentru detalii, consultați lucrarea semnată de Adrian Pandea și Eftimie Ardeleanu, *Români în Crimeea: 1941-1944*, Editura Militară, 1995.

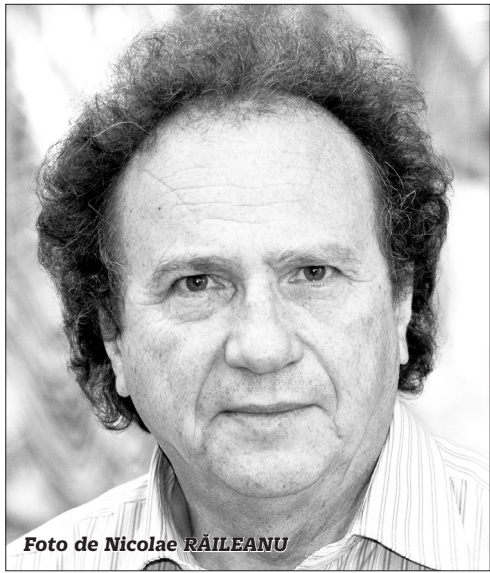

Foto de Nicolae RĂILEANU

PORTRET ÎN SEPIA | ION HADÂRCĂ LA 75 DE ANI

POETUL ÎN GRĂDINA LUI AKADEMOS

de ARCADIE SUCEVEANU

Vorbim azi despre Ion Hadârcă – poetul, publicistul, eseistul, traducătorul, politicianul și omul cetății, vicepreședinte al Academiei de Științe a Moldovei – ca despre o puternică personalitate a culturii și literaturii române, despre un adevărat grădinar de sentimente și idei, care a avut mereu în față modelele clasice, dar și pe cele ale modernității și postmodernității creatoare. Un scriitor și un intelectual cu lecturi serioase, trecut, cum se zice, prin bibliotecă, ale cărui texte și demersuri sunt susținute de cunoștințe vaste și de un suport cultural-filozofic mereu actualizat. Peniței sale îi aparțin atâtea poezii ale luptei și deșteptării noastre naționale, unele devenite șlagăre (*Cetățile albe*, *Libertate* ș.a.), percutante pagini de publicistică, „abrasarabeană”, dar și poezii parodice și pamfletare, de o devastatoare virulență și ironie, grațioase sonete de dragoste (volumul *Sonetarii*), scrise parcă pe gingașe petale de crin...

În general, poezia lui Ion Hadârcă e o poezie de factură intelectuală, cu inserții livrești, demitizantă și ironică – caracteristici prin care se înscrie în viziunea și în sensibilitatea poetică modernă și postmodernă. Poetul este un virtuoz al jocurilor verbale și al combinațiilor eufonice, antrenat într-un „joc secund” barbian. Poemele sale implică o bogată recuzită culturală și o solidă cultură filozofică, relevând în același timp disponibilitatea de a scrie „la rece”, forța de a improviza pe teme ocazionale, fără a avea complexul „inspirației”. *Exercițiul ludic*, *invenția verbală*, *alternanța registrelor prozodice* sunt caracteristicile de bază ale discursului său poetic.

Poet orfic în prima sa fază, dar și maestru al calambururilor, mai cu seamă în ultima perioadă, Ion Hadârcă cultivă atât constructivismul, cât și deconstructivismul; prima ipostază presupune, cum se știe, perfecțiune, armonie, formalizare, cea de-a doua – subminare, deformalizare, ironie, colaj. Dar ceea ce îl deosebește de alți poeți postmoderniști e faptul că la el expresia ludică și ironia se conjugă fericit cu echilibrul ideatic și cu emoția lirică. Altfel spus, spiritul ludic nu bruiază, așa cum se întâmplă în alte multe cazuri, sensul ideatic și nu diminuează comunicarea lirică. Așa se explică faptul că acestui tip de poezie nu-i sunt străine nici lupta pe baricade, nici șoapta de dragoste, după cum nu-i sunt străine nici ideea, nici sentimentul, iar forma prozodică poate fi, în funcție de starea pe care o exprimă, atât versul rimat și ritmat cu rigurozitate, atât suava matrită a sonetului, cât și expresia ludică ori chiar

prozastică, impregnată, cum spuneam, de spirit ludic și ironie.

Acum, când scriu aceste rânduri, în ultimele zile ale lui iunie 2024, mă aflu încă sub impresia lecturilor extraordinare din cadrul Festivalului Internațional *Poezia la Iași*, care s-a derulat la începutul lunii mai. Prezența lui Ion Hadârcă a fost copleșitoare, memorabilă. Audiența a rămas de-a dreptul impresionată de lectura textelor poetice din cartea *Dimitrie Cantemir. Poemele inorogului*, antologie, prefată și note de Ion Hadârcă (Editura Academiei Române, București, 2023). Urmand exemplul lui Em. G. Grigoraș (1933), al lui Nichita Stănescu, care în *Cartea de recitare* (1972) „decupa” mai multe texte poetice din scrierile lui Cantemir, poetul basarabean reasează în formă de vers, conform regulilor prozodice și ale jocului intertextualist, rânduri, fraze, sintagme selectate din scrierile cantemirești, dându-le o nouă „răstălmăcire”, o nouă revelație poetică. Poetul din sec. XXI vine, așadar, să descătușeze din vechiul limbaj alegoric ideea filozofică, pune spiritului parabolic senzori noi, făcând cuvintele să lucreze *altfel*, într-un nou registru de semnificații și sensibilitate. Textul lui Cantemir „renaște”, capătă senzuri și culori insolite, proiecții vizionare între timpul originar și timpul actual. Formele de recuperare sunt preluate, bineînțeles, din arsenalul postmoderniștilor: intertextualitatea, juxtapunerea, colajul. Cităm, spre exemplificare, această elegie, în care, așa cum afirmă antologatorul, „se citesc semnele preeminescianismului”: „Toți muritorii/ purure în sân doi sorți purtăm,/ carii unul a morții, altul a vieții sunt,/ și amândoi din ceasul zămislirii/ împreună cu noi în toate părțile,/ în toate locurile/ și în toate vremile/ din fire se tovrășesc;/ Deci, oricarile povață înainte ne-ar merge,/ vrând-nevrând ieste să murim./ Nu lipsăsc unii dintre muritori/ carii pre sorțul morții/ groapa cea mai de pe urmă-l hotărăsc,/ însă aceasta la cei (cu) adevărat înțelepți/ pururea de batjocură s-au ținut./ De batjocură, dzic,/ căci altora spaimă,/ iară lor socoteală aduce./ Spaimă, dzic, altora,/ căci trăind,/ a muri nu se învață” [*Toți muritorii*].

Ion Hadârcă se dovedește a fi, și aici, un mare virtuoz, un artizan ce știe să redea cuvintelor strălucirea pierdută, să trezească în ele latențe vechi, esențe nobile. Am ținut să remarc acest fapt de-a dreptul inedit, deoarece recuperarea sub semnul poeticității a textelor lui Cantemir întregește experiența postmodernă a lui Ion Hadârcă și confirmă o dată în plus vocația sa heremeneutică.

Poetul lucrează adânc și de foarte multă vreme în noua paradigmă poetică. Încă începând cu volumul *Ambasadorul Atlantidei* (1996), continuând cu *Helenice* (1998), și până la aparițiile din ultima perioadă, între care *Dezinfectia de frontieră* (2001), *Arta obsesiei* (2005), *Gheara de fum* (2007), *Memoria celulozei* (2007), *Pianul din abator* (2008), *Ușa flământă* (2018), *Neliniști asimetrice* (2021) ș.a., el sapă în mai multe zone, inclusiv în cea a livrescului și a abstractismului fantast, caută însușiri poetice în lucrurile și întâmplările cele mai derizorii, cu o capacitate de invenție verbală remarcabilă, cu o demonică plăcere ludică de a strica vechile relații dintre cuvinte și de a crea altele noi, „tautofonice”, încărcate de senzuri „subversive”. Așa cum se întâmplă, de pildă, în acest fascinant poem, *Zero, zăvorul absolut*, preluat din placheta *Ușa flământă* (Editura Junimea, Iași, 2018): „Eroul zecelui zeroul/ prefăce-n mandarin pe Unul/ pe altu-l poartă ca nebunul/ din cota zero-n ziua ziru/ sorbindu-i zestrea zeitudinii:/ să-i stea mai cool/ pleșuv și nul// vezi sire vine sirachiru/ ferește moaca de sechiru// ...prea cenușiul cardinal/ al numerelor infinitezimale/ maternitate sau Bellu?/ Prut Colțea sau Armaghedon?/ Sau untul roții lui Hermes/ hermeneutul stirpei sire/ la fețele de regi date cu var?/ rotund calvar?/ perfectul sipete/ al etanșării/ și-al dezolării/ cerc polar?// îi dai un link și-ți dă/ un cotelit mongol prin stepa slavă/ ba cal ba șeaua ce-și pierdu potcoava// hei sire pleacă sirachiru/ bașca de-a dura pe claviru”.

În mai toate cărțile lui Ion Hadârcă prevalează poemele cu caracter social, concret-existențiale, conținând aluzii și referințe mai directe sau mai voalate la istoria și la realitatea basarabeană de ieri și de azi. Unele (*Saltimbecilia*, *Laboratorul de idei imperiale*, *Cântecele comic*, *Magog*, *marele mag*, *Secetă de iunie*, *2015*, *Trece Crist*, *Sângerei*, *Prin hei-ruptul capului*, *Computerul Cantemir* și încă multe altele) par a fi inspirate direct din realitatea basarabeană ori din viața parlamentară chișinăuiană și bucureșteană, necesitând o descifrare pentru cei neavizați, ele fiind concepute ca niște ironii lirice la adresa imbecilităților de tot soiul cu care autorul – în calitatea sa de parlamentar cu mai multe mandate, la Moscova, Chișinău și București – era nevoit să-și desfete, aproape zilnic, auzul. Dar aceste poeme nu conțin, cum s-ar putea crede, versuri facile, patetice; spiritul lor este al meditației filozofice, gestul patetic-pamfletar de odinioară, ce făcea la sfârșitul anilor ’80 să freamăte mulțimile în piețe, a fost înlocuit de fan-

tezismul ludic, de sarcasmul vitriolant și devastator. Iată începutul poemului *Scrisoarea Scrisorii I către Scrisoarea a III-a*, cu care se deschide volumul *Arta obsesiei* (2005): „servus soro/ ce mai zici? dar nu mai sta așa-nțepată// de ce fierbe viitoru-n mămăligă mă întrebi?// de-ce-bal traian mitică ion luca caramitru?// dacă tu știai latina de trei zile-coa’ luai// acuma bacalaureatul și nu-mi vânai// păsărele mii la pasarela Vienei clasice// încă valsând sub Strauss Iosif (nu Djugașvili// știi tu bine, cel decorat cu Pana de Lebădă// mâncată de... mă rog) să nu sfidăm// standardele comunității cu manea/ dar, apropo, de ce te dai a III-a când ești,/ de fapt, a patra din falangă sau prima/ dintre toate cum zice tata-ntr-o țidulă/ către Timaios, iar Bill Gats în *Tratatul de grafologie* zice că noi în general nu existăm,/ pe când visul sultanului, știi,/ tot de la Hammer, din *Geschichtedes Osmanichen Reiches* e, dar fi-i și tu/ mai fitness, dragă, nu vezi că iarăși/ crește cursul apelor Dunării/ și scade puiul de leuț, mânca-l-aș/ iar de din vale de rovinetă știi coala/ taxa băsescu se îndreaptă către tine...”.

În alt poem, *Noli turbare*, poetul „deturnează” sensul celebrei fraze a lui Arhimede spusă ostașului roman invadator: „Noli turbare circulos meos” („Nu-mi strica cercurile”), reușind să-i dea o semnificație actuală; printr-o ingenioasă și abilă substituție de planuri, autorul face ca haina acestei întâmplări (povești?) istorice să „cadă” bine pe statura istoriei noastre prezente: „Noli turbare/ Circulos meos –/ Piramidele/ Duhuri de Kheops// Hoarde barbare/ Turme de sciți/ Noli turbare/ Iar năvăliți?// Noli turbare/ Nu tulbura/ Zborul spiralei// Spiritual// Noli turbare/ Să nu-mi călcați/ Sfera și cercul/ Peste Carpați// Cifrul și cercul/ Arcul lui Hercul/ Țara-n hotare –/ Noli turbare/ Noli turbare”.

Chiar și idealul întregirii cu Patria istorică, mereu același, neschimbat, capătă acum alte, noi reverberații poetice: „...or acestai dorul revenirii/ către infinita țară/ nicăieri finită/ însă pretutindeni/ și de peste tot/ smulsă-n patru vânturi/ ruptă-n două-n trei în patru/ și de patru ape moarte/ – ninsă/ – plânsă/ – împietrită/ – deșărată fără vină/ pentru toți acei/ de-aici de pretutindeni/ care încă-și poartă/ umbra ființării după ei” (*Înființări*).

Atmosfera din perioada pandemică este descrisă în mai multe poeme din volumul *Neliniști asimetrice*, în culori tragic-grotesce, în imagini șarjate cu umor: „Primăvara-mbracă un scafandru alb/ Preoții țin slujbe pe Facebook/ Mi se scriu pe frunte ordonanțe/ Să-mi țin trupul la doi pași

de mine// Rătăcind prin Noaptea Învierii/ Mă oprește un castan în floare –/ Lui mă-mpărtășesc și-mi dă lumina/ În căușul palmelor de ceară// Cu o cârjă de mohor Pustiul/ Bate-n ușă la Azilul de Bătrâni/ Și de-acolo pleacă-n izoletă// Nu mai este loc în cimitire/ Decât pentru luna conectată/ Cu plămânii galbeni la ventilator. 20.04.2020” (Sonetul scris direct pe mască).

În spatele măștilor de spectacol grotesc se poate citi cu ușurință sentimentul tragic al existenței în lumea de azi, fizionomia deformată a timpului pe care îl trăim, așa cum se prezintă și în această mică satiră, intitulată *Papa Francisc, Președintele României*: „De când a intrat în starea de Țară/ Această țară n-a avut președinți./ A avut regi, domnitori, dictatori/ Și câteva candidaturi/ De pepene roșu, de pepene galben/ Sau ceva vinețiu-incolor./ Despre alții ce să mai vorbim?/ Poate Arsenie Boca, Daniil Sihastru,/ Badea Mihai sau poate/ Hagi, Gimnasta de 10 sau/ Copilul coroanei-trofeu de Wimbledon...// Și iată minunea:/ Pentru trei zile sosește Pontiful/ Și totuși *habbemus*./ Am uitat de ură, de pizmă/ Și de capra vecinului./ De trei zile-ncoace/ În Grădina Maicii Domnului/ Se așterene pacea./ Toate confesiunile calcă iarba/ Aceleiași pășuni, iar opoziția/ Dă mâna cu poziția/ Și sărută aceeași cruce./ Aceeași icoană din același altar./ Deodată toate provinciile/ Prind să lăcrimeze beatificate/ Și triluri de mierlă, de filomelă/ Răsună mirific peste întreaga Grădină./ Din păcate, numai pentru trei zile./ Doar pentru trei,/ Până când din nou/ Măța referendumului/ Trece suverană printre noi..., 2 iunie 2019”.

Poeta doctus, cu lecturi întinse, cunoscător al filozofiilor și mitologiilor lumii, Ion Hadârcă știe să gloseze pe orice temă, pe marginea unui precept filozofic sau a unei banale întâmplări cotidiene, stăpânit de o irepresibilă voluptate de a-și schimba din când în când registrele, ca un virtuos pianist care exersează cu aceeași dezinvoltură atât arii, cât și sonate ori mici lieduri; de a apropia cuvinte venite din domenii diferite și de a da naștere unor eufonii insolite. Redutabil cavaler al formelor fixe, în ultima vreme el tot mai des preferă să-și dezbrace haina clasicității constrângătoare și să iasă din „canon”, lăsându-se sedus de jocurile textual-postmoderniste. Tradiționalismului îi ia locul tot mai mult șarja ironică, viziunea parabolică, imaginile paradoxale, uneori de-a dreptul suprarrealiste: „Aloalo/ aloaloe/ acolo/ nu-i nimeni/ răspunde o zebra/ nu-i nimeni/ în (b)arca lui noe/ firu-i fierbinte/ pământul/ e-n febră/ și numai ingerul/ prin halou/ strigă/ și strică/ bruiază/ rețeaua de internet/ alo oală spartă/ Planeto-tortilo/ pune-mi și mie/ într-o nevoie/ pune-mi pe-aripe/ rănită de cer/ o frunză cât pana/ cea de aloe” (*Aloalo*); sau: „Pleacă orgiile/ vin liturghiile// tac toate-celele/ urlă tăcerile// scândura gliile/ sorb agoniile// ce codobatură/ m-or cășunatură?” (*Agon*); sau: „Pe canalul întâi – de canalia-ntâia Păzea!”, „Fără Țară/ dar cu țar”; „Nici de Magog/ Nu e nevoie/ Când se-nvârfoie/ Un demagog”; „Psalmodiind/ spasmo-dietetic/ psalmodelăm/ plasmo-genetic/ salvo-durând/ psalmo-Durăul/ basmodiem/ fantasma-diejii/ de ezitarea iezilor...”; „Cântă și cunoaște-mă/ doină și doinaș-te-mă”; „Așa grăit-a Zatath-ușa” etc., etc.

Prin astfel de texte, ce abundă în toate volumele din ultimele două decenii, Ion Hadârcă demonstrează dexterități de

„poeta artifex, ce presupune o conjugare a poetului firescului, naturalului cu poetul artificialului” (Mihai Cimpoi), în cel mai pur spirit al intertextualismului postmodernist.

Aceleași aptitudini și aceleași tehnici literare se înregistrează și în poezia pentru copii a lui Ion Hadârcă. Autorul volumelor *Baciul mieilor chirilici* (1981), *Noițele* (1985), *Duminica Mare* (1999), *Bunicuța zburătoare* (2002), *De ce-i mare soarele?* (2002), *Aproape trei cai* (2003), *Ionuț cel nou-nouț* (2009) ș.a. rămâne același fermecător maestru al calambururilor, un adevărat *homo ludens*, dispus să inventeze situații fanteziste, cuvinte și sintagme inedite. Recuzita culturală pătrunde și în aceste texte, jocul verbal inteligent și seducător alternează cu incantația și cu umorul subtil, ușor intelectualizat, ce amintește uneori de Topârceanu: „Z-z-urbagii roind în turme,/ Prada simt după miros –/ Uite-așa și-n viață unii/ Bâzâie fără folos./ Nevăzuți, dar pișcă tare,/ Când ți-s visele mai calme./ Nu te teme! Sunt țânțarii –/ Ia măsură și dă-le palme!” (*Țânțarii*). Sau iată aceste două mici fragmente desprinse din *feeria Corăbioare de hârtie*: „Pe-o goeletă de carton/ Am rătăcit și eu pe-acolo,/ Însingurat ca Robinson/ Și fericit ca Marco Polo./ Știam, ca nimeni, să ascult/ Topite ropote-n surdină/ Isprăvi apuse de demult./ Istorisiri «ca la marină»./ Ieșeau ca spuma din șuvoi/ Pirații strașnici și corsarii,/ Iar din amurg lucea spre noi/ **Speranța călăuzitoare...** (2); „Iar într-o zi, de mărtisor/ Ne-am repezit la Istanbul./ Să-nchidem Poarta turcilor,/ Că prea ne-au istovit, destul!// Mai ajutați de cavaleri/ Am dat în turci ca-ntr-o saltea./ S-au înecat vreo doi boieri,/ Dar l-am salvat pe beizadea./ **...Mi-aduc aminte și acum**/ De-așa ispravă și mă mir:/ O mână de oșteni, dar cum/ L-am răzbunat pe Cantemir!” (7).

E un alt gen de aventură ce implică și un nou joc al scriiturii. Ion Hadârcă scrie cu o totală descătușare a simțurilor și cu întreaga libertate a fanteziei. El re-con-

struiește mitul copilăriei cu mijloacele autentice de gândire ale copilului însuși, practică limbajul accesibil copiilor, dar nu în forma lui redusă și primitivă, ci folosind întregul vocabular al limbii române, nu doar cel diminutival ori funciar poetic. Iată această poezie, *Ionela despre zbor*: „Apa zboară-n val,/ Valul zboară-n foi,/ Foaia zboară-n doi,/ Doiul zboară-n cinci,/ Cinciul zboară-n ochi,/ Ochii zboară-n tot ce vrei,/ Tot ce vrei zboară-n carte,/ Cartea zboară-n literă,/ Litera zboară-n ureche,/ Urechea nu zboară că are culoare,/ Culoarea zboară-n cer,/ Cerul zboară-n zbor,/ Zborul zboară-n fâl-fâl-fâl”.

Există, după cum se vede, și în domeniul poeziei pentru copii resurse de înnoire, tendințe de lărgire continuă a paradigmei, șanse de înalt pilotaj.

Scriitorul este complex, cu mai multe straturi. Pe parcursul unei jumătăți de veac, s-a arătat a fi, atât în poezie, cât și în eseistică și publicistică, un analist avizat al fenomenului literar, dar și un fin seismograf la evenimentele ce se derulează în agora politică din societatea noastră și în lume (volumele *Arena cu iluzii*, 2000; *Era barbară*, 2005; *Meandre ale integrării*, 2023). În ultima perioadă, Ion Hadârcă a dat pagini revelatoare despre Constantin Stere, despre Grigore Vieru sau, mai nou, despre Dimitrie Cantemir. Iată că, după ce s-au scris atâtea zeci și sute de lucrări despre Cantemir, un scriitor de azi vine să-și uimească cititorii cu un scriitor eseiu, *Prințul-Poet* (LA, 30.11.2023), în care aduce noi dimensiuni istorice și descifrări semantice parabolilor alegorice din *Istoria ieroglică* a magnificului „Inorog”.

Și tot el ne-a prezentat nu demult o cronică fidelă a războiului ruso-ucrainean, volumul *Ruinele și runele războiului* (*Cronica primelor 101 zile de agresiune rusă*) (2023) – un tip de jurnal pe care îl cultivă, de regulă, corespondenții de război, în care arată realitățile războiului în flux continuu,

într-un mod focalizat, ca într-o oglindă, paginile având forma unor sinteze, nu doar a unor simple înșirui de evenimente.

Scrise de mâna unui scriitor, multe pagini din publicistica lui Ion Hadârcă, pe lângă o scripitoare inteligentă lingvistică, au aromă și culoare literară. Voi cita, spre exemplificare, două scurte fragmente, în care strălucesc caratele gândirii artistice. Iată cum descrie autorul situația în care se află Republica Moldova de mai bine de trei decenii de când tot ezită între Est și Vest, imitându-l pe măgarul lui Bileam din cunoscuta parabolă biblică, cel care, aflându-se între două căpițe de fân și nehotărându-se pe care să o înceapă, până la urmă moare de foame:

„....Anume de aici am simțit cu ochiul înstrăinatului cum crește umbra bietului Asin (biata Asină), actualizându-se și transformându-se într-o coșcogeamite fantomă a unei societăți (statalități?) în agonie, ce nu-și vede/aude îngerii. Păstrându-i genul, l-am pașaportizat de urgență, în conformitate cu stilul epocii, în Măgar Bileamovici Asinin, și am început să-i studiez mai îndeaproape «diferențele laice și opțiunile doctrinare, de coșmar». De ce?

Urmăriți-l cu atenție și mă veți completa cu ușurință. Iată-l, s-a oprit în neștire și s-a priponit adânc între cele Două Căpițe de Fân. Să le zicem Căpița Estița și Căpița Vestița. De fapt, numai aparent sunt două, căci mai îndeaproape privite ele se tot desfac în straturi noi și noi. Și Măgarul nostru se tot desface între ele. Bunăoară, între UE și CSI. Ori între OSCE și Uniunea Rusia-Belarus. Ori între NATO-OTAN cu Parteneriatul său pentru Pace și Tirișpolea-Başcan cu parteneriatul pentru scatoalce. [...] ori între eurozone și zombi fără țară.

Dezolantă imagine de Patruped regional stăruind în miopie și dogme de mucegai. Este Mărtoaga noastră comună, pe care unii vor s-o comunizeze de tot” (*Măgarul lui Bileam* din vol. *Meandre ale integrării*).

Iar în *Post-scriptumul* din *Ruinele și runele războiului* scrie vibrant și memorabil: „Războiul este cancerul, tumoarea malignă a speciei terestre de humanoizi. Războiul este copilul bastard al Istoriei. Pentru a-și motiva demența și slutenia înnăscute, războiul escamotează, strâmbă și violează cursul Istoriei ca să o lipsească de viitor. Războiul este un demon stârnit din cavernele trecutului. Acolo i-i locul și mormântul funest. El n-are ce căuta în lumea prezentă, în con-tem-po-ra-ne-i-ta-te”.

Încheind, vom spune că imaginea scriitorului Ion Hadârcă a fost întotdeauna dublată de cea a omului cetății aflat în chiar miezul realității politice și sociale. După turnirurile politice, mai lungi sau mai scurte, când s-a aflat în prima linie a luptei pentru trezirea conștiinței naționale a românilor basarabeni, deținând și importante funcții în forul legislativ al țării, el a știut de fiecare dată să revină în Republica Literelor, acolo unde se simte cel mai bine și mai în elementul său. Iar fiecare apariție editorială – fie poezie, fie publicistică ori eseistică, fie jurnal – ne-a convins că posedă în cel mai înalt grad acea forță transfiguratoare atât de necesară unui scriitor pentru a valorifica artistic realitatea trăită. Coborător din spița neperisabilă a Dedalilor, omul interior și omul exterior se susțin și se completează unul pe altul într-o exemplară unitate indestructibilă, răspunzând cu aceeași demnitate și eleganță la un singur nume. Să vă mai spun care?...

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Întâlnirea lui Ion Hadârcă cu alegătorii de la Bravicea. Chișinău, Casa Scriitorilor, 17 martie 1989

Foto de Nicolae RĂILEANU

AIEVEA ÎN DECALOGOS

de ION HADÂRCĂ

De la o vreme (era să scriu, de la o eră încoace), umila mea convingere este că Mărul din Grădina Domnului nu poate fi altul decât al Limbii perfecte, cu alte cuvinte, un Măr perfect vorbitor. Noi până astăzi mușcăm din el în neștire. Cu nețărmită recunoștință pentru ceea ce ni se întâmplă și cu îngăduința Cerului, noi vom tot mușca din el și acum...

În structura convingerii mele ideatice s-au insinuat zece ipostaze ale unelei mirabile vocale A, închegându-mi-se astfel Decalogul. A – săgeată acută și proiecție piramidală în abis, strigăt al genezei, șoaptă de leagăn și așchie de tângă maternă: Aie-vea și Aidoma; Avansurile și Aspirațiile; Ademenirea Agorei; Alteritatea; Absolvirea lui Alma Mater; Aievea Ansamblului; Accentuarea priorităților; Avem o datorie; Adevărul și Axiologicul axiomatic.

Precum ni se întâmplă, arcul existențial al A-Be-Cetirii de sine se ascunde în același interior mirabil al ineputabilei scrieri latine. Este un arc al perfecțiunii defecte care nicicând nu are răbdare să-și întruchieze până la Z și dincolo de el zumzetul zbaterii noastre ființiale.

1. Aievea și Aidoma sunt două aripi aeriene, pe care planează Destinele noastre. Aievea locuim întrupați în făpturile noastre și ne strecurăm printre lucruri și fapte, urmărind „aievea ale lucrurilor”, cum zicea prințul Cantemir. Aievea existăm, dar ne trecem și ne scuturăm aidoma florilor, frunzelor, umbrelor, absorbiți în iureșul clipelor. Nici nu prindem de veste când Astăzi se transformă în Ieri, aurul Adolescenței se preschimbă în argintul Senectuții și în apele fumurii ale Timpului o vagă închipuire abia-ți mai aduce aminte de tine...

2. Avansurile și Aspirațiile creditate s-au dovedit a fi efemeride jucăușe care ți-au fluturat pe sub nas în drum spre alte căpățâni naive. Abia în fața Zădărniceii și a Vremelniceii pălește lustrul atotștiutorului înțelept chivernisit în goliciunea proverbelor. Gol-goluț, ești chemat atunci să stai față-n față cu propria ta conștiință ori cu propriul tău suflet tulburat de (in) conștient... Și primul gând ce-ți vine să-l reții este că anii nu se dau nici cu cifra, nici cu tifla. Dacă-i plămădești cu lupta și cu fapta, anii te răsplătesc cu pâinea lor coaptă.

3. Ademenit de Agora adesea am fost. În Piața Publică, locul în care am invocat

Zeița Libertății, la Marile Adunări Naționale, la mitingurile spontane sau pe Aleile cu clasici interziși, mi s-au consumat ani și energii, dar și un alt rost mi s-a modelat vieții mele de schimnic. Recunosc că am irosit zile și nopți fără număr, poate chiar ani întregi cu Altceva, Altundeva, Altcumva, care, de-a valma luându-mă, mi s-au părut, pe moment, importante. Dar, irosindu-mă astfel (pentru Limbă, Identitate, Suveranitate), cu atât mai acută și mai atrăgătoare simteam nevoia spovedaniei în fața Cărții. În toate circumstanțele, oriunde m-ar fi aruncat arbitrarul, simteam atracția de neînvinș a acestui spațiu miraculos și stabil care este Biblioteca. Știu că mai mult decât biblioteca poate fi numai limba, dar și limba fără bibliotecă, vede-se că nu prea are a fi. Am îndrăznit undeva chiar să nuanțez/completez celebra afirmație borgesiană care egalează paradisul cu biblioteca. Poate Borges avea în vedere Biblioteca ideală, cea care ar aduna în spațiu și timp toate Alexandriile arse, toate Vulgatele și Incunabilele pierdute-n pustiiuri?

4. Alteritatea sau Altfel de prezență este cea în care stau în realitate lucrurile. O bibliotecă reală e mai aproape de incertitudinea căutării, de frisoanele materiei trezite de conștiință și chiar de labirintul cunoașterii îndreptat către haos. Corecția mea supraborgesiană este că, dacă ar fi să încercăm a căuta unde anume locuiește Infinitul, atunci ar trebui să-l căutăm tot în Bibliotecă. Accentuez: Biblioteca este locul ideal în care locuiește sau în care ar putea să încapă Infinitul! Și încă o precizare: după lectura lui Basarab Nicolescu – *Transdisciplinaritatea și Noi, particula și lumea* –, am ajuns la concluzia că există, în fapt, două Infinituri: Macro și micro, locul ambelor fiind aceeași Bibliotecă sau Carte, sau Logosul Universal.

5. Absolvirea unei Alma Mater, căreia îi port, firește, recunoștința formării și afirmării plenare, este performanța oricărui aspirant la glorie. Studiul universitar poate încununa obiectivul unei certitudini profesionale care marchează aura unui destin. Dar nu e totul. Lecțiile școlii sunt pline, dar scurte. Urmează cele mai aspre și mai îndelungi lecții ale vieții. O lecție mi s-a întâmplat în Agora, alta – în anii șomajului sau ai cenaclurilor literare, altele – în parlament sau la catedra academică. La Academia Română, unde am ținut trei prelegeri despre Limba Română în prezența unor monștri sacri, academici-

enii Eugen Simion, Răzvan Theodorescu, Bogdan Simionescu și Mircea Martin, parcă aș fi susținut un nou și sever examen fără note, dar cu mult mai complex. Implicita deducție rezidă în faptul că lecțiile și examenele vieții sunt imprevizibile, grele și nenumărate. Și numai Cartea, Intuiția, Inspirația și Dedicția îți oferă șansa să le învingi pe toate, sever învingându-te și depășindu-ți sinele mereu.

6. Aievea cercăm a crea din complexitatea detaliilor ansamblul complexității lor. Precum ctitorii medievali de temple și mănăstiri, noi avem menirea să fim templierii Ansamblului, idem – ai Integrării sau ai Unirii. Ștefan cel Mare și Sfânt, cu cele circa 50 de biserici și cetăți zidite-n salba Țării, a fost un Templier desăvârșit. Crucea și Crezul Sfântului Gheorghe i-au fost călăuze și reazem în supraefortul său cu adevărat patriotic. La o recentă masă rotundă consacrată maestrului Mihai Vo-lontir, apăru, din senin, vechea polemică în jurul atât de compromisei azi noțiuni de „patriot”. Și atunci mi-am amintit de formula eminesciană dăltuită în cremenea verbului său vizionar: „Iubirea de Țară e pururea și pretutindenea iubirea trecutului: patria vine de la cuvântul pater și numai oameni care țin la instituțiile părinților pot fi patrioți” (M. Eminescu, *Timpul*, 1880-1881). Nimic în plus și nimic în minus în atare definiție! Apropo de părinți. Părinții mei naturali se numesc Nina și Dumitru. Părinții mei spirituali se numesc Biblia și Mihai. Mihai Eminescu și Mihai Cimpoi, așijderea uniți prin legământul Cărții, Limbii, Iubirii de moșie și de Cultura națională... Afirmatia nu-i un semn de bravadă snoabă și orgolioasă. Este, pur și simplu, sentimentul rădăcinilor pe care-i bine să nu-l pierdem nicicând.

7. Accentuez aici prioritatea unei miraculoase Trinități: *Cultura, Știința, Instruirea!* Acestea sunt cele trei balene sacre pe care se sprijină globul copernican-ptolemeic al progresului civilizațional. Filozoful clujean acad. D.D. Roșca, în plin regim totalitar, își atenționa compatrioții: „Vai de poporul care nimerește pe mâna semidoctilor!” Afirmatie valabilă pentru toate regimurile. Acesta-i blestemul inculturii caracteristic tuturor regimurilor totalitare: Rusia, Coreea de Nord, Iranul și Afganistanul cu fundamentalismul lor islamic, Sudanul, Nigeria etc.

Un mare afin al culturii europene, Antoine de Saint-Exupéry, spunea: „Esența

culturii este sete de cultură”! Iar esența intelectualului, am adăuga noi, este setea de carte.

Culturile legitimează națiunile. Limbile sunt oxigenul popoarelor. Personalitățile de geniu sunt acele inoxidabile vase comunicante dintre culturi, popoare, continente și epoci îndepărtate.

8. Avem cu toții o datorie în fața Limbii Materne. Atunci când împrumutăm de la ea cuvinte, expresii, idei e bine și să tindem a i le restitui, cel puțin la fel de bogate sau îndoit/întreit – îmbogățite!

Se știe că nici apa, nici lama, nici frigul, nici focul nu curăță trupul și sufletul așa cum stă în puterea cuvântului, căci numai cuvântul le înstăpânește și aievea pe toate le știe. Numai cuvântul este și apă, și lamă, și gheață, și foc. Rolul cuvântului viu, astăzi periclitat de IT-uri, rămâne în continuare paideic, profund gnoseologic și pedagogic.

Am meditat îndelung asupra naturii Logosului până m-am surprins că sunt eu însumi meditat și cuprins ca o literă, un semn sau un accent infim încorporat în marele Logos matern. Pentru că, zicea Noica, fiecare cuvânt este un Arbore. Crește-l, îngrijește-l și bucură-te de roadele lui minunate. Limba Română este cheia de boltă a felului nostru de gândire, doinare și simțire românească. A sărbători o limbă înseamnă a o vorbi exemplar. Vraja limbii umbrește pălăvrăgeala. Limba de clopot vorbește rar și doar ca să aștearnă covor pentru genunchii rugăciunii. Limba este lancea adevărului. Chiar și atunci când tace ea îl rostește în întregime.

9. Adevărul în gândirea neaoșă trece prin adevERICIUNE sau adevereală, precum îi zice Cantemir în *Divanul și Istoria Ieroglifică*. Este adevărat că mă aflu aici și acum, dar s-ar putea să nu se adeverească profețiile zicerii mele.

Într-una din capodoperele sale despre Parmenide, Heidegger, subtilul hermeneut al gândirii, discerne esența adevărului ca aletheia elenă față de roman-creștinul verum, drept opusul lui falsum, și o invocă poematice pe „Zeița numită Aletheia”, adică Esența Adevărului: „A gândi ceea ce este adevărat înseamnă a experimenta ceea ce este adevărat în esența sa și, grație acestei experimentări, a cunoaște astfel adevărul a ceea ce este adevărat” (Martin Heidegger, *Parmenide*, Traducere de Bogdan Mincă și Sorin Lavric, Editura Humanitas, 2001, p. 9). Este o școală a gândirii de cel mai înalt pilotaj în sferile metafizicului!

Tensiunea cunoașterii ființiale este marcată de-a lungul vieții întregi de opoziția dintre adevăr și ne-adevăr sau încă lipsă-a-adevărului, dacă nu chiar falsitate sau ascundere prin amăgire. Anume lipsa Adevărului a fost marca seculară a provinciei noastre colonizate. Pornind de la un vers din *Odissea* lui Homer, „Ulise rămase ascuns de ceilalți, drept cel căruia îi dădeau lacrimile”, Heidegger afirmă: „Adevărul nu poate fi niciodată găsit «în sine» (...), el este obținut prin dispută. Starea-de-neascundere este smulsă din starea-de-ascundere prin disputa cu aceasta din urmă” (*Ibidem*, p. 25).

Raportată la realitatea lumii moderne, *Aletheia* sau ne-ascunderea, deschiderea ca-n palmă în fața lumii, cel mai din plin se realizează în *polis*, ceea ce nu înseamnă nici „cetate-stat”, nici politică, precum greșit interpretează unii principiul lui Platon, ci „lăcașul esenței acestei lumi” (*Ibidem*, p. 171).

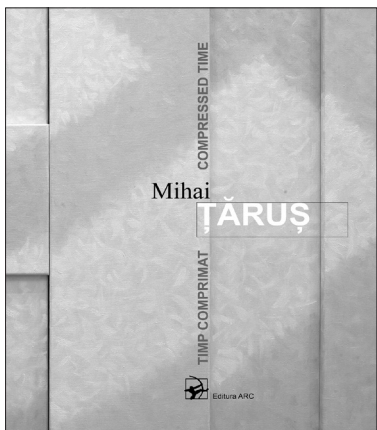
10. Axiologic și axiomatic, distincția se va articulară între filozoful care caută Adevărul, Înțeleptul care îl posedă, Profetul care îl prevede și Eroul care îl realizează.

Vom medita, în consecință, și asupra ideii de sublimare a neîntreruptei căutări a adevărului, în esența-i tridimensională, de la originea sau arheitatea ființării spre transcenderea către iluzoriul empireu, dar totul asumat ființial, prin roentghenografierea și combaterea abisului ontologic, prin cunoaștere și străluminarea din interior a Sinelui profund.

Raportată la starea Eului, această mișcare tridimensională are și un caracter generaționist. Fac parte dintr-o generație prea puțin alintată de capricioasa Istorie: umăr la umăr, ne-am afirmat împreună cu Lari, Dabija, Romanciuc, Butnaru, Filip, Suceveanu; avându-i în față pe deschizătorii de drumuri Meniuc, Vieru, Damian, Vatamanu, Vodă și simțind suflarea în ceafă a următorilor: Teo Chiriac, Galaicu-Păun, Crudu, Nechit, Pilchinii și întreaga aripă postmodernă. Și tot așa înainte – într-o emulație nu doar general-românească, dar și integrator-europeană!

Un arbore în veșnică fremătare, mereu bătut, furat, schingiuit și totuși maiestuos proiectându-se în infinit... Un arbore în măduva căruia lucrează zi și noapte, neîntrerupt cariul gândirii, gânghania necruțătoare a Mărului rostogolit către Om...

SEMNAL

MIHAI ȚĂRUȘ
**TIMP COMPRIMAT |
COMPRESSED TIME**

COORD. LARISA ASTREIN
TRAD. ÎN ENGLEZĂ DE IOANA NICHITA
CHIȘINĂU, ARC, 2024

„*„Timp comprimat” este un album de artă complex și monografic al pictorului Mihai Țăruș, care conține un consistent corpus critic, o selecție compartimentată de lucrări esențiale din întregul parcurs artistic al autorului, dar și un extras de jurnal, în special despre o copilărie parcă lipsită de șanse, dar care se așază ca o predestinare în lumina unei autocunoașteri răbdătoare și a unei evoluții continue. Volumul este în toate privințele o anatomie a «timpului comprimat», pe care îl poate stăpâni doar un artist dăruit.”*

EDITURA

„REVISTA LITETARĂ” | 10 ANI DE LA FONDARE

LA O ANIVERSARĂ de MIRCEA V. CIOBANU

Am contestat-o, chiar eu, încă până la apariție. La faza de proiectare (de intenție), nu eram doar sceptic de serviciu (ăsta are un rol pozitiv, totuși), ci oponentul ferm. Explicația se găsea în experiența deloc fericită a „organelor de presă” din era totalitară. Or nu vorbim pur și simplu de nu știu care revistă a Uniunii Scriitorilor, ci de „organul de presă” al acesteia. Uniunea Scriitorilor din România are mai multe reviste și atunci lucrurile se simplifică (deși „România literară” mai este percepută ca purtătoarea de drapel și de mesaj oficial).

Ce este rău într-o – unică! – revistă a unei întregi bresle, adică ce este rău în „organul de presă”? Faptul că e singura. A singurului partid. Or marea dramă socială (care a condus la prăbușirea comunismului) este ilustrată în treptata dezvoltare a esenței: „dictatura proletariatului” (pericol în sine) devine dictatura singurului partid, iar dictatura singurului partid se convertește ușor în *dictatura nomenclaturii*. Și dacă revista e ca și cum a breslei, dar exprimă, în realitate, opinia nomenclaturii, atunci e grav. Explic: gravă e falsa reprezentativitate, care nu e opinia comunității. Cam așa s-a întâmplat cu „Literatura și arta”, de exemplu.

E mult mai limpede *programul unei reviste care se reprezintă pe sine*, adică reprezintă opinia fondatorilor și a echipei. O revistă a avangardei nu provoacă întrebări privind programul. O revistă a unei generații, până la un punct, e opinia generației (dar tot până la a începe trierea în interiorul generației, pe criterii cunoscute doar revistei). Încă și mai simplu spus, o revistă care să-i împace pe toți nu este nici posibilă, dar nici nu mi-ar fi interesantă.

În schimb, revistele care își anunță clar programul și limitele mi se par mai convingătoare. Astfel, „Literatura și arta” a devenit, în timp, o recognoscibilă revistă a generației ‘70 și – un timp – purtătoare de drapel în lupta pentru limbă și alfabet. Revista „Contrafort” a fost o revistă a optzeciștilor, ca și „Semn”. Un timp, pe aceeași dimensiune generaționistă – dar cu accentul pe studiile culturale mai mult decât pe arta literaturii – s-a situat „Sud-Est cultural”, azi cu o tendință tot mai pronunțată de a deveni o revistă a douămiiștilor. Pe același teren generaționist se situează „Timpul” Mariei Ivanov și al lui Dumitru Crudu.

În fine, pe acest fundal al diversității afișate, „Revista literară” pretinde să mai cuprindă necuprinsul: este, pe de o parte, continuatoare a tradițiilor revistelor optzeciste, dar insistă să-i publice pe *toți* scriitorii (să zicem: buni, care merită atenție). Tocmai din acest motiv, este interesantă, pe de o parte, dar și penalizabilă pe de alta. Or egalizarea valorică (recte: ignorarea calității literare) e întotdeauna în dauna literaturii.

Sigur că revista ar fi putut exista și fără o serie de autori care nu au avut de arătat publicului decât niște orgolii ce se cereau etalate – inexplicabil pentru mine – anume în această publicație. Sigur că revista ar fi putut exista nu doar fără textele acestor autori, ci și fără textele mele, dar aici îmi declin responsabilitatea: niciodată nu am rugat să mi se publice textele, de fiecare dată am fost rugat – somat! – să dau texte la timpul necesar. Cam așa cum mi se întâmplă și cu alte reviste (asta, zic eu, ar însemna scriitorul/criticul „profesionist”: sculpezi [doar] textul care ți se cere, nu împingi tuturor revistelor dovada chinurilor tale sublime).

Mi-ar fi mai ușor să propun ceva în plus, ce lipsește revistei, dar mă tem că orice schimbare îi poate modifica conceptul, fără garanțiile reușitei. Aș propune, de exemplu, o pagină-două (rubrică permanentă) dedicată literaților tineri, dar nu prea cred eu în generații de vârstă (le accept pe cele spirituale), iar, plus la asta, alegând între un text bun și un text [doar] „tânăr” (ca vârstă a autorului), cui ar trebuie să-i dăm prioritate? Aș putea să propun o rubrică de literatură satirică și umoristă, cum ar fi: pentru descrețirea frunților, dar, din nou, între un text vesel și unul bun (și, eventual, trist), ce aș alege? Astfel încât aș lăsa ca satira și tinerețea să intre firesc pe ușa din față, fără să le aburc pe o fereastră specială, spartă pentru ei. Exact așa aș spune despre eseurile ce ar viza diverse genuri de artă (altele decât literatura), deși aici ar fi de gândit.

Acum, dacă m-ar întreba cineva, rugându-mă să mă detașez de relațiile mele speciale cu revista, dacă aceasta merită citită, răspunsul ar sta la suprafață. Aș fi un ipocrit dacă aș da-o pe capricii ale exigenței inflamate. Or eu însumi vânez fiecare număr de revistă, ca să mă delectez cu exercițiile spiritului și ale cuvântului inspirat, numite eseuri și semnate de Eugen Lungu, deocamdată cel mai bun prozator și poet de la noi – fericite de revista care-l are!; să caut textele Luciei Țurcanu, de fiecare dată pedalând între exigența critică și bunăvoința cu care tratează textele colegilor, fie consacrați, fie tineri sau foarte tineri (ferice de ei, că are cine-i promova!); să mă delectez cu reflecțiile pe temă liberă ale lui Val Butnaru, meditații ale unui cititor de vocație (ferice de biblioteca ce-l are!); să mă ostenesc fizic, nu doar intelectual, cu filozofările lui Teo Chiriac, care a abandonat laonismul literaturii pentru metafizica desfășurată a eseului moralizator; să-l redescopăr de fiecare dată pe poetul și – aici – eseistul Nichita Danilov (iar până la el – pe alt poet, critic și eseist, Ion Pop); să văd ce se mai (ne)întâmplă în era mezozoică a literaturii noastre, citind jurnalul din comunism al lui Leo Butnaru; să aștept, de fiecare dată ca surpriză, o nouă pagină de poezie proaspătă sau de proză recentă... Și să închei – deși ar fi trebuit să încep – cu editorialele lui Adrian Ciubotaru, Teo Chiriac, Arcadie Suceveanu sau ale altui editorialist invitat (și, tot aici: să citesc *coloana filosofilor*, lapidare ciopliri în interfața gândirii umane, pe care, de regulă, le ignorăm, în graba marilor noastre proiecte efemere; dar care învățăături insistă să ne plaseze eforturile vanității provinciale... în contextul unei rațiuni universale).

Nu de fiecare dată așteptările mele se răscumpără, am, bineînțeles, și dezamăgiri. Dar nu le are numai cel care nu mai crede într-un posibil paradis literar. Una dintre cele mai triste poezii ale lui Blaga, *Paradis în destrămare*, anunță nu doar o apocalipsă, nu doar o delimitare a celor sfinte de cele profane, a celor inspirate de cele... expirate, a celor spirituale de cele telurice. Poetul anunță dispariția visului însuși: „odată vor putez și îngerii sub glie./ țărâna va seca poveștile”.

Or cel mai valoros lucru pe care îl dă credința e credința însăși. Speranța. Astfel încât, îmi păstrez și eu încrederea în capacitatea colegilor mei de a face și în continuare o revistă vizibilă. Și speranța că vor avea cu ce să-i umple paginile. Dar asta depinde de cât de inspirați vor fi colegii de breaslă. Revista se coase din pielea clientului.

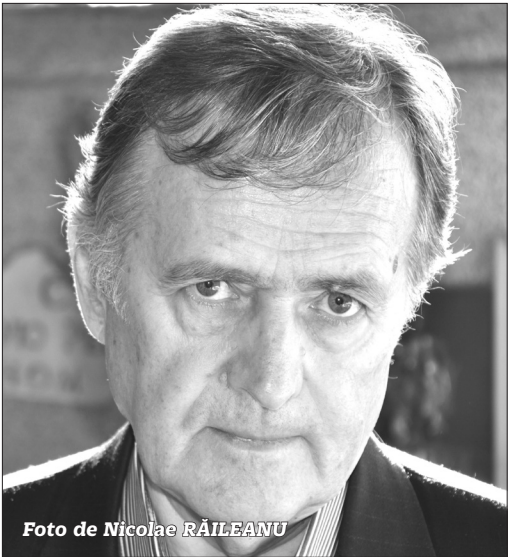

Foto de Nicolae RĂILEANU

POEZIE

UNGHIA
DIN CREIER
DE ION HADÂRCĂ

ION HADÂRCĂ S-A NĂSCUT LA 17 AUGUST 1949 ÎN SÂNGEREI. A ABSOLVIT FACULTATEA DE FILOLOGIE A UNIVERSITĂȚII PEDAGOGICE DIN CHIȘINĂU. MEMBRU-CORRESPONDENT AL ACADEMIEI DE ȘTIINȚE DIN REPUBLICA MOLDOVA. **VOLUME PUBLICATE (SELECTIV):** „ZILELE”, 1977 (LITERATURA ARTISTICĂ, CHIȘINĂU); „DARUL VORBIRII” (LITERATURA ARTISTICĂ, 1985, CHIȘINĂU); „AMBASADORUL ATLANTIDEI” (JUNIMEA, 1996, IAȘI); „CETĂȚILE ALBE” (EMINESCU, 1998, BUCUREȘTI); „HELENICE” (EDITURA UNIUNII SCRITORILOR, 1998, CHIȘINĂU); „A FI ÎN TIMP” (AUGUSTA, 1999, TIMIȘOARA); „TEORIA STĂRII INUTILE” JUNIMEA, 1999, IAȘI); „ARENA CU ILUZII” (GARUDA-ART, 2000, CHIȘINĂU ȘI EDITURA AUGUSTA, 2000, TIMIȘOARA); „ECHIPA DE ÎNGERI” (CRONICA, 2001, IAȘI); „ARTA OBSESIEI” (EDITURA FUNDAȚIEI CULTURALE „POEZIA”, 2005, IAȘI); „GHEARA DE FUM” (GARUDA-ART, 2008, CHIȘINĂU); „PIANUL DIN ABATOR” (GARUDA-ART, 2009, CHIȘINĂU); „NOIMELE DUPĂ IOAN” (GARUDA-ART, 2012, CHIȘINĂU); „SONETARIU” (PRUT INTERNAȚIONAL, 2013, CHIȘINĂU); „LIRA DIN ACVARIU” (CARTIER, 2014, CHIȘINĂU) Ș.A. **PREMII:** LAUREAT AL DIPLOMEI ASOCIAȚIEI INTERNAȚIONALE ÎN DOMENIUL LITERATURII PENTRU COPII (IBBI); PREMIUL ACADEMIEI ROMÂNE PENTRU POEZIE „MIHAI EMINESCU”; MARELE PREMIU „NICHITA STĂNESCU”, PLOIEȘTI; PREMIUL REVISTEI „CONVORBIRI LITERARE”; PREMII ALE UNIUNII SCRITORILOR DIN REPUBLICA MOLDOVA, ALE SALOANELOR INTERNAȚIONALE DE CARTE ROMÂNEASCĂ Ș.A.

INVERS ORFEU

Către Eminescu

Glas pur, dedus din magma orfelină
Ce-a întrupat aievea enigma lui Orfeu
Vibrând și verbuind peste genunea carpatină
Un cântec vertical de corifeu.

Precum vestește lava grohotișul
Limbii de foc a noului Vezuviu
Sau roiul auriu care inundă urdinișul
Fiind, în fapt, roit de-al florilor preludiu,

Astfel întrece spiritul ființa
Precum lui Platon gândul ce-l precede
Îi este dat să plângă feldeința
Planeților împinși spre Andromede –

Un Arhi-Logos întrupat în Fire
Și ginții sale dat spre mântuire.

ARBITRUL MEU

Stă un arbitru
încordat în mine
ce zi și noapte
urmărește
fuga vremii
și-mi numără
imensele ratări

Adeseori sedus
de iureșul vitezei
confundă
leagănul de lemn
cu dricul negru

Iar alteori mă ține
redus la firul ierbii
și pedepsit pe tușă
sau mie adversar
cu numărul impar

Totuși aseară
l-am pândit
și i-am pus ștreangul
rămâne doar să-i trag

rotund și rece
pe dedesubt
pământul așternut
cel crud ce mă furnică
pe sub tălpi

UNGHIA DIN CREIER

E acolo
știu că e acolo
odată ce-mi roade
fiecare cotlon
înseamnă că-i brici
de tăioasă și tare
mai tare
decât cunoașterea
și mai otrăvitoare
decât vinul speranței

Nici pe o clipă
nici pe un gând
nu se oprește
nu-mi cruță suflarea
mă tot apasă
și mă tot sapă
mai și-mi surăde
cald sângeros
de printre
gentilele-i gene
Unghia scormonitoare
stăpâna
din bârlogul
cutiei craniene

MEREUL AZI

Să fie Azi. Mereul Azi să fie!
Lumini și sori să cânte-n empireu
Și-un credincios ateu să-mi spună mie
Că Dumnezeu e cel mai bun ateu,

Căci nu mai crede-n ceea ce crease:
În lutu-i moale. Prost și fără rost
Ce stăruie-n iluzii găunoase
Și viața-și irosește pe de rost.
Robi ai cutiei calpe de viteze,
Avem tupeu că ne mișcăm în spații,

Când invers mișcă osia amiezii
Spațiul surd la orice revelații

De-a fi trăind. Un Azi fără ieșire –
Azil secund de Ieri în devenire.

PE VERTICALĂ

Veche-vie, vorba vine:
N-ar fi rău să fie bine,
Dar când sacul trage greu
Prea mult bine-i tot un rău.

Poate însă cine știe
Unde-i calea mijlocie
Cântărită ca la carte –
Nici prea-prea, nici foarte-foarte?

Paște lumea ideală
Din coloana vertebrală
Și când tocmai să treci vadul
De chemi raiul vine iadul.

Stăm de veacuri și mai bine
Pe mormanul de... ruine
Și ne împăcăm mereu:
Fără bine nu-i chiar rău.

...Îngropate-n gânduri grele
Stau iluziile mele
Și fac puncte să confrunte
Câte mi s-au scris în frunte.

ASASINAREA ULTIMULUI EU

Să-nvăț murirea ultimei suflări?
Ce gând sublim clocit de-o lume surdă!
N-am întâlnit idee mai absurdă
Născută pentru noi sacrificări.

Redat el sieși Sinele-și exultă
Ecourile propriei chemări
Să ardă în exuvii și testări
Chiar Pasărea de foc. O pană smultă
Să-i fiu. Izvod al scrierii tembele
De sine. Uroboros și Yin-Yang

Formând perfectul lațului de ștreang
Sau ultim nod al eurilor mele –

Știind că numai zeul și nealtul
Pot anula neeul și neantul.

ATENȚIE: URMEAZĂ IMAGINI (1)

Atenție. Urmează imagini
care vă pot afecta emoțional:
un copil s-a intoxicat
cu insecticide comandate
de părinți;

Un adolescent fără
permis de conducere
a pierdut controlul mașinii
care a deraiat într-un copac
care a intrat în mașină
și în ultima oră
a celui fără permis;

Alt copil de un an
și jumătate
s-a ascuns de soare
sub roata automobilului
parcat în fața porții...
Părinții au încărunit.
Șoferul a înnebunit;

Inundațiile din Venezuela
au devastat orașe semănături
au luat mai multe vieți
mai multe automobile
dar l-au spălat pe Madura;

Ghețarii din Alaska
se topesc cu o viteză
de cinci ori mai mare
decât cu 15 ani în urmă
și de 20 mai repede
decât mintea omului;

Incendiile din Grecia
afectează afluxul turiștilor
și refluxul idealiştilor;

Peste orașul X nu încetează
bombardamentele cu rachete
locale regionale și continentale...

Aatenție: urmează imagini...
care-n... top... afect... tențiune...
emo...gini...ima...ficții...
gini... ma...aa...uuu... ooo

ATENȚIE: URMEAZĂ IMAGINI (2)

Inamicul din tanc
a mai pierdut un tanc
marțienii au mai înghițit o dronă
racheta a mai vizitat un spital
ONU a mai scos o declarație
din cer a mai căzut o stea

Jocurile Olimpice au uitat de zei
și de Olimpul care oprește războaiele
iar jocurile nu-și mai recunosc
jucătorii ce-și joacă hormonii –
naivii de ei! Nici nu știu
că cele mai înguste spații
au cele mai largi ondulații
prin care tămâiază
doar preoții unici: bosonii

Și totuși soarele răsare
și totuși planeta ne rabdă
și totuși albinele zboară
și totuși pruncii se nasc
și totuși iubirea
este miera lui Dumnezeu

DIHORELE

Am chemat doinele
horele
și a venit dihorele
dihotomic vodkofant
și beligerant
furibund/șoribund
tropăind din trompete
și cazemate cizmate

iar pe urmele lui
s-au plodit mandrahorele
de se crucesc toate iele
ce-și îngroapă în sare
mariile minodorele

duhnitoarea dihonie
se strecoară cu bleauri
cu maturi cu bruderșoapte
dincolo de orizontul
încremenit în ora șapte
fără un sfert
de braț de bugeac

fund fără sac
timp fără leac
mai-mai împărat de-o leapșă
pe la anul râvnind
să ne împroaște cu broaște
dihloretanul

NEA MITI-COOL

Cu tata cool și mama cool
migrează Bulă-n Istanbul

I-au zis să nu deloc să nu
dar cum să nu să bre păi cum

Etii era să ce să mai
Și și dar parcă nici de cool

Căci oul omul bunioară
și dintr-un-nu-știu-ce-i ceva

Așa-i când nu-i așa firește
pe urmă și nimica mișcă

pe loc mișcând și-l infinea
după nea Iancu cel ce ne-a

indus spre miticul vehicul:
Nimicul dat lu’ nea Miti-cool.

RANA ACEASTA CICATRIZATĂ

Rana aceasta cicatrizată
o purtăm cu mândrie
aproape ca pe o medalie
pe frunte pe măguri
afișându-ne-o: este!
dar să nu mai vorbim despre ea
lasă dragă ce-atâta jale
ce-atâta sare mioritară
de ocnă de arhetip!

Rana aceasta stinsă cu var
călită-n surdina buștenilor
rostogoliți pe traverse
prin mlaștini ghețari
de la vrancea până-n baikal
și din gâtlej până-n strană –
bulgăr borșos

Din care se naște profetul
cel norocos zidit
în cămașa-i de cremene
și râde-n sclavie deja
preafericitul prunc
botezat din născare

cu nume străin
și cu gātu-n juvăț

Trec nopțile iernile
numai geamăt
cu lacrima gemene
peste rana aceasta
trasă de-acasă spre-aiurea
sub lanțuri sub turme de reni
rana aceasta – Columnă de răni

6 iulie 2024

LINIA SORTII

Ionelei

Razantă Linie,
Versanta inimii,
Ține-te dreaptă,
ține-te calmă,
ține-te-n palmă,
Linia mea!
Cu pata,
cu prada,
cu gloata de-a valma –
Gloatelor nu te alinia.

Pericle al jerbelor
Pe rigla nervilor,
Cin-te-măsoară
Sare-ți presoară
pe cordul rănit.

Pe linii feline
Lumea se ține,
dar cine-a tras linia
celui sortit?

Rotim zarul sortii
Pe lacătul porții
Sezam să deschidă
mirifice porți –
Mai drepte vlăstarele
Să-și nalțe Fecioarele,
căci Linia sortii
nu se trage la sorti.

Te vor devora-te-vor
Bestii-sugestii
Șerpuitoare prin omo-trestii
sfidând rectiliniu
originea,
Prin noaptea ghiocului
Doar Steaua Sorocului
De alt orizont
să ne sprijine.

23 august 2023

FOTOGRAFE | NICOLAE RĂILEANU

Ion Hadârcă și Iulian Filip la ultimul Congres al Scriitorilor
(al VIII-lea) din RSSM. Chișinău, Casa Scriitorilor, 1990

Foto de Nicolae RĂILEANU

RECONSTITUIRI

VIN ȘI LITERATURĂ ÎN MOLDOVA LA 1900

de RĂZVAN VONCU

În 2013, am publicat volumul intitulat „O istorie literară a vinului în România”, care s-a bucurat de o receptare favorabilă și în Basarabia (acolo unde, grație colegilor de la Uniunea Scriitorilor din Republica Moldova, a avut parte de o lansare de gală, pentru care nu voi putea mulțumi niciodată îndeajuns). Revin acum cu o a doua ediție, revăzută și mult adăugită a acestei cărți, în care am inclus atât rezultatele unor cercetări mai aprofundate, cât și contribuțiile teoretice și istorico-literare din ultimii ani.

Răspunzând generoasei invitații a confratelui Teo Chiriac, m-am gândit să ofer „Revistei literare”, cu prilejul acestei însemnate aniversări a 10 ani de la întemeiere, o suită de patru fragmente inedite din această nouă ediție a „Istoriei literare a vinului în România”, în speranța că îl va interesa pe cititorul din Basarabia și va invita la o reflecție asupra relației dintre aceste două produse fundamentale ale identității românești, care sunt literatura și vinul. **R.V.**

CAZUL D.D. PĂTRĂȘCANU

I

D.D. Pătrășcanu, prozator moldav din cercul „Vieții românești”, nu este un tradiționalist propriu-zis, însă are gustul patriarhalității și aceeași dependență de faptul divers și de întâmplările proprii biografiei. Modelul caragialean e vizibil în textura prozelor sale scurte, chiar dacă nici el nu reușește prea multe în zona comicului de limbaj, fiind dependent de elementul vizual și de descriere.

În *Decorația lui Vartolomei*, publicată în revista ieșeană în 1907, pătrundem împreună cu personajul/personajele lui Pătrășcanu într-o berărie ieșeană, semn că până și în capitala Moldovei viticole pătrunsese populația băutură central-europeană: „– Bună ziua, cucoane Iancule, dar de ce vrei să i-o dai în cap? am întrebat pe domnul Vartolomei așezându-mă pe scaun lângă dânsul. – Ia uite ce guler mare mi-a pus, îmi răspunse el și-mi arătă halba ce-i sta dinainte. Altă dată să știi că dai de dracu, zise el chelnerului, care se depărta făcându-mi din ochi. – Dar ce ai azi de ești așa de mânios, domnule Vartolomei? – Mare păcătoșenie în provincia asta, îmi spuse el cu amărăciune ștergându-și mustățile de gulerul de mai adineoarea care un moment se mutase pe ele. N-ai cap, domnule, să faci ceva, că îndată ajunge la urechile mulțimii; și dacă ar ajunge cum e lucrul, calea-valea... dar așa...”¹ Replicile introductive ale schiței, cu tot aerul lor caragialean/lesc, sunt o adevărată *mise-en-abîme* a narațiunii, care este o colecție de fleacuri în jurul unui fapt divers. Împrejurarea că berăria și berea, iar nu restaurantul și vinul mijlocesc această flecăreală a unor provinciali nu este întâmplătoare. Am observat deja că berea nu este un substitut perfect al vinului, ci numai un înlocuitor pe un palier superficial, al unor împrejurări sociale banale, lipsite de consecințe. Piesa, de altfel, se încheie exact în nota în care a început: „– Ia mai bine, joci o tablă? – Cum nu? – Băiete, o tablă și două halbe, fără guler, porunci dl Vartolomei bine dispus”². Berea pătrunsese, totuși, adânc în viața de zi cu zi a ieșenilor, căci într-o altă schiță, *Ce cere publicul de la un deputat*, din 1908, un „alegător” îi cere naratorului, devenit „ales al națiunii”, drept

răsplată pentru sprijinul electoral, un post la fabrica de bere: „– Apoi... să-mi dați o slujbă. – Și cam ce slujbă ai putea să ocupați? – Să mă numiți controlor la fabrica lui Grivel. – La fabrica de bere? – Da, este loc vacant...”³ Dialogul – bazat probabil pe experiența politică personală a autorului – continuă, se-nțelege, în stilul absurd inaugurat de Caragiale în *Căldură mare*.

O apariție interesantă, care i-a scăpat lui Andrei Oișteanu în *Narcoticele în cultura română*, înregistrăm în lunga povestire autobiografică *Din amintirile lui Constantin Casian (Copilăria)*, publicată în același an bogat pentru Pătrășcanu, 1907. Se știe că în proza scurtă de la 1900, fie că este vorba de cea tradiționalistă sau de cea a simbolștilor, cafeaua ocupă un loc privilegiat, atât ca obiect de atmosferă, cât și pe post de catalizator al unor povestiri în povestire, care țin loc de epic în aceste povestiri lipsite, de fapt, de suflul epic al creației obiective, cum spunea Lovinescu. Nici D.D. Pătrășcanu nu face excepție: se bea multă cafea în creația sa. Însă în povestirea citată este evocată și o altfel de „cafea”, și anume, o băutură psihotropă cu certe efecte narcotice: „Mă uitam prin carte, mă opream la câte-o figură și mă minunam ce poate fi aceea, până când o oboseală mare mă cuprindea, iar genele mai-mai se lipeau una de alta. – Măi Andreescu, mai ai cafea? Dar parcă beam ceai de mac, așa somn mă toropea. Cum să dormi însă, când a doua zi aveam un examen ca acela?” Cum este vorba de elevi de liceu, fie și din clasele mari, această neașteptată apariție a unui narcotic ușor ne oferă o altă perspectivă asupra obiceiurilor societății românești de la 1900: impresia de pudibonderie, de „oameni cu frica lui Dumnezeu” este contrapunctată de asemenea intruziuni ale modernității, care trebuie integrate în descriere, dincolo de judecata morală pe care suntem, poate, îndemnați să o facem. Cu atât mai mult, cu cât, după cum aflăm în aceeași schiță, în pofida strictei morale burgheze, elevii de liceu încep să sărbătorească triumful bacalaureatului cu țuică. Într-o cofetărie – căci trebuie plătit tributul cuvenit ipocriziei sociale –, dar printr-un chef în toată legea, deschis de spirtoase: „Dar bacalaureatul trebuia sărbătorit printr-un chef, așa cerea obiceiul pământului. Noi însă pe atunci nu știam ce-s chefurile și apoi nici pa-

rale nu prea aveam. Totuși, am făcut noi ce-am făcut de-am strâns vreo doi lei și ceva, și cu această sumă formidabilă am pornit spre cofetăria lui Donat, care, pe lângă lucrurile dulci, avea și băuturi spirtoase. Rezultatul ni s-a dat după masă, pe la vr-o 8 ceasuri sara, așa că îndată ne-am și dus la locul de petrecere. Dar ce să facem aici? Un moment am fost încurcați... «Să ne deie câte-o țuică», am comandat eu venindu-mi din întâmplare în minte băutura asta. Băui țuica fără nici un gust, mâncai și două măsline, apoi am cerut două prăjituri pe care le-am mâncat mai cu plăcere. Dar prăjiturile erau pentru celelalte zile, nu pentru o zi mare ca asta; de aceea am spus să ne mai deie un rând de țuici pe care ni le-a servit tot cu fructele Athenei... De data asta am băut țuica chiar cu neplăcere și tot așa și Spancioc, judecând după strâmbătura pe care a făcut-o și el odată cu ultima înghițitură. Dar aducându-ne aminte de cele ce scăpasem și prin câte trecusem și gândindu-ne și la bietul Ghiță, unde nu ne-am întârâtat odată la chef, iar Spancioc de entuziasm a mai comandat și al treilea rând...” Odată parcurs ritul de trecere în materie intelectuală – bacalaureatul –, se cuvenea trecut și cel într-ale vieții. Ceea ce se petrece cu consiliul expert al lui Donat însuși, care îi îndeamnă pe adolescenți să treacă de la țuică la vin: „Cofetarul, de la teigheaua lui, nu se pricepea de ce ne canonim așa. Văzând el ce treabă facem, ne-a atras atenția că prăjiturile sunt mai bune cu vin decât cu țuică și măsline. Noi văzurăm atunci cât suntem de proști. – Mai avem și de vin? am întrebat pe Andreescu. Spancioc socoti banii pe sub masă și mă asigură că avem. – Două pahare cu vin, am comandat eu rușinat. Din du-gheana lui Donat am ieșit noi cum am ieșit, dar când am ajuns acasă, să murim, nu altceva, și eu și Andreescu, așa de rău ne-a fost! Dar înalta, știu că petrecusem bine...”⁴ Se poate înțelege, din relatarea memorialistică ușor încețoșată de sentimentalism, că alegerea meniului ar fi fost aleatorie, dată fiind lipsa de experiență a novicilor consumatori. Însă detaliul inițial al bugetului exiguu poate sugera și că țuica a fost o alegere condiționată de banii de care dispuneau proaspeții bacalaureați. În tot cazul, cofetarul Donat – o legendă a Iașilor de la finele secolului al XIX-lea – i-a readus pe tineri pe calea chefului temeinic, cu vin.

II

În povestirea memorialistică următoare, cronologic, legată de aceasta, pare că inițierea și-a produs efectele. Naratorul, devenit student, începe să frecventeze și alt tip de localuri, purtat de o atracție erotică mai degrabă tulbure, deși foarte pregnantă: „Când vremea era protivnică, când ploaia sau ninsoarea îmi luau speranța s-o pot vedea, împiedicându-mă și de la aceste rătăcirii deznădăjduite, atunci mă înfundam la Elizeu, unde singur sau în tovărășia vreunui prietin rătăcit, ascultam orchestra lui Bernstein, făcând puține consumații și multă melancolie...”⁵

În volumele ulterioare, pe măsură ce D.D. Pătrășcanu își delimitează un teritoriu prozastic personal, iar latura moldavă a firii sale artistice iese mai bine la iveală, vinul și cultura gastronomică a provinciei răsăritene își fac mai des loc în pagină. În schița *Timothei Mucenicul*, de pildă, din 1912 (întâmplător, anul dispariției lui I.L. Caragiale), personajul titular este limpede definit astfel: „Astăzi, ca și odinioară, părintele Grigorie are două slăbiciuni în viață: cărțile lui bisericești, ale căror slove vechi le citește cu nesațiu, și via lui de la Socola, ale cărei cărări le bate fără prihană. Din cele dintâi el își scoate în răgaz hrana sufletească; din a doua, în sudoarea frunții își agonisește băutura lui trupească cea de toate zilele. Căci, dacă cărțile sunt mângâiere la năcazuri, via lui via Domnului este: vin minunat, mai ales cel roșu, face”⁶. Licoarea nu este doar menționată, ci și degustată în această schiță, narată și ea la persoana I a confesiunii (semn că, în deficit de imaginație, scriitorul rememorează și literarizează întâmplări petrecute aievea în existența sa civilă). Ba chiar se fac comentarii tendențioase pe marginea ei, dezvăluind starea reală a viticulturii românești în anii tulburi de după filoxeră, când viile își revin cu greu, pe baza eforturilor individuale ale producătorilor, și, în același timp, se răspândesc, odată cu practicile rele, și prejudecățile. Fiind vorba de un scriitor moldav de la 1900 și de un al doilea personaj, a cărui ocupație era sacerdoțiul, prejudecata e de natură antisemită: „Era pe la începutul lui noiembrie, când viile sunt culese de mult și roada viței încetează de fiert. Părintele Grigorie adu-

sese să gustăm din fructul ostenețelor sale pământeste pe care cu bucurie mi-l pusese dinainte. Și găsim-l amândoi după pofta inimilor noastre, sfinția sa a poruncit slugilor să scoată o cană mai mare. Deci umplând iarăși paharele până sus, părintele Grigorie zise către mine: – Bea fără grijă, domnule Mitache, că-i lucru bun și fără dres. – Se cunoaște, părinte Grigorie, am răspuns eu, că nu-i ca băutura jidovilor; și la măsură lipsă, și acridă la gust. – Așa-i, îmi zise părintele Grigorie mângâindu-și barba albă. Adevărat ai grăit. E pământ bun și vița de soi, iară soarele o încălzește cu dulceață. Dar și tocmele ei trebuiesc mult prețuite. Când am cumpărat via de la stăpânul său, Bută, ce se mai zicea și Olariul, era paragină și lucru de jale. Astăzi mulțămesc lui Dumnezeu, nu mă rușinez cu dânsa⁷. Fără a ignora stereotipul antisemit al „cârciumarului evreu”, larg răspândită în societatea românească și inaugurat în literatură de către însuși Vasile Alecsandri (în *Lipitorile satelor*), putem constata că dialogul naratorului cu părintele este un instantaneu realist al situației post-filoxeră din România: cultura viței-de-vie și facerea vinului nu se schimbaseră, doar că elementelor obișnuite (calitatea pedologică, ampelografică și agronomică) li se mai adaugă unul, strict necesar în situația părăginirii viilor: munca tenace, susținută și devotată, fără de care vinul bun ar fi rămas o amintire livrescă. De asemenea, se mai poate observa, la o a doua lectură, și faptul că scriitorul este un realist pur-sânge, care respectă în detaliu civilizația degustării: vinul este nou, tânăr și nu a trecut prin maturarea în baricuri, prin urmare se degustă în pahare obișnuite, umplute până la buză și în cantități mari. Întreaga derulare a narațiunii susține acest tablou așezat și cuminte, în care ritmul molcom al narațiunii este în sincronie cu cel al golirii paharelor: „– E de mirare, părinte Grigorie. Rogu-te, povestește-mi întâmplarea, căci mult aș vrea s-o cunosc. Părintele Grigorie umplând ochi cele două pahare, zise către mine: «E cam lung de povestit». Și zicând, părintele bău paharul pân-la fund, lucru pe care l-am făcut și eu având dragoste mare către sfinția-sa⁸. Finalul povestirii – în care un mitropolit din trecut i-a dus pe preoții ieșeni pe jos până la Mănăstirea Neamțului – nu este însă și finalul degustării, semn că sensul vinului e mai adânc, poate, decât cel al relatării unui supliciu gratuit, rezultat al capriciului unui ierarh: „– Și pentru ce a făcut el una ca asta,

părinte Grigorie? – Am aflat mai pe urmă. Cică a spus domnitorului că va să vie pe jos la Mănăstirea Neamțului. – Atunci, s-a ținut omul de vorbă, am zis eu zâmbind cu înțeles. – Da... dar cât pe ce să ne facă mucenici! Să mai scoată vreo cană? – Să mai scoată, părinte Grigorie⁹.

În *Rețetă pentru un discurs parlamentar*, schiță în care D.D. Pătrășcanu construiește pe structura criticii „formelor fără fond” (dovedind că „Viața românească” a continuat mai cu seamă acest demers al „Convorbirilor literare”; iar nu anunțatul spirit critic), un vechi și experimentat politician introduce în rețeta potatorică a prozatorului o altă cafea, rezultând și ea din vâlmășagul modern al practicilor rezultate în urma prăbușirii vinului: „Într-o sară, înainte de deschiderea parlamentului, m-am dus acasă la dl Nicodim. Dumnealui stă în niște case mari din strada Asachi, lângă grădina de la Copou. L-am găsit pe C.C. Fanu după masă, scobindu-se în dinți, cu cafeaua dinainte; iar lângă ceașcă, din care ieșea o aromă plăcută, stătea o sticlă neagră, ca un jandarm la post. [...] Și dl Nicodim sorbi energic încă o gură de cafea pe care o aduse iarăși la nivelul de mai înainte cu ajutorul sticlei negre. Mă uitai la sticlă, pe a cărei etichetă, cu chenar lat, auriu, era scris cu litere la fel: «*Fine Old Jamaica-Rom*» (sic!). Cafeaua, cu suprafața convexă, avea acuma un frumos menisc¹⁰. Cafeaua „botezată” cu spirotoase – coniac, rom sau rachiu de anason –, provenind din spațiul francez sau italian, a pătruns la noi, odată cu cafeneaua de factură franceză, sub forma „marghilomanelor” și a „jvarțurilor”. S-a răspândit rapid, ajungând până în patriarhală Moldovă, a cărei civilizație urbană, de altfel, nu a fost deloc patriarhală.

NOTE:

- D.D. Pătrășcanu, *Povestiri*, ediție și prefață de Valentina Marin Curticeanu, Editura Minerva, București, 1972, p. 19.
- Ibidem, p. 26.
- Ibidem, p. 36.
- Ibidem, p. 112-113.
- D.D. Pătrășcanu, *Povestiri*, ediție și prefață de Valentina Marin Curticeanu, Editura Minerva, București, 1972, p. 133-134.
- Ibidem, p. 175-176.
- Ibidem, p. 176.
- Ibidem, p. 178.
- Ibidem, p. 192.
- Ibidem, p. 194.

VA URMA

Panait Istrati, fotografiindu-i pe D.D. Pătrășcanu, I. Rosenthal, Mihail Sadoveanu și Gala Galaction (1925)

APELUL

UNIUNII SCRITORILOR DIN MOLDOVA ȘI AL FILIALEI CHIȘINĂU A UNIUNII SCRITORILOR DIN ROMÂNIA PENTRU ADERAREA REPUBLICII MOLDOVA LA UNIUNEA EUROPEANĂ

Uniunea Scriitorilor din Moldova și Filiala Chișinău a Uniunii Scriitorilor din România îndeamnă cetățenii moldoveni, indiferent de naționalitate, limbă maternă și religie, să participe activ în ziua de 20 octombrie 2024 la alegerile prezidențiale și la referendumul pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană.

Avem șansa să ne eliberăm de servitutea seculară față de Rusia, care nu acceptă dreptul popoarelor la autodeterminare, refuză aspirația lor legitimă de a-și construi o viață liberă și independentă și care a declanșat un război atroce împotriva Ucrainei – țara vecină, cu care împărtășim aceleași aspirații de integrare în spațiul european și euroatlantic. Doar rezistența ucrainenilor apără Republica Moldova de agresiunea rusească, datorită imenselor lor sacrificii, Kremlinul nu a reușit să reinstaleze sârma ghimpată la Prut.

Două sute de ani de ocupație rusească, țaristă și apoi sovietică, două sute de ani de deznăționalizare agresivă au adus Basarabia pe punctul de a-și pierde identitatea, limba română, toate valorile naționale, de a se transforma într-un teritoriu cu o populație de mancurți, de oameni lipsiți de memorie și demnitate.

Știm cum arată „russki mir”, știm ce înseamnă „frăția” în limbajul Kremlinului, au cunoscut-o pe pielea lor bunicii și părinții noștri mai vârstnici: represiune politică, deportări în Siberia, foamete organizată, asasinate la comandă, renunțarea la limba maternă, anularea tuturor drepturilor și libertăților civice, ostracizarea și persecutarea intelectualilor, oamenilor de cultură, rusificarea școlii, dominația limbii ocupantului în toate instituțiile publice. Înseamnă controlul asupra a tot ce citești, vorbești, gândești – un regim de teroare fizică și psihică. Vom fi lăsați să trăim doar dacă ne vom închina ocupantului, dacă ne vom renega strămoșii, limba, națiunea, apartenența noastră europeană. Pentru că nu a acceptat sclavia rusească, Ucraina a fost atacată barbar de regimul Putin și își apără libertatea și independența cu arma în mână.

Republica Moldova a fost ferită de o invazie militară, însă Rusia încearcă prin „război hibrid”, prin propagandă, dezinformare și manipulare să deturneze parcursul nostru european. Ne amenință că, dacă vom alege să mergem spre România și spre Occident, vom avea soarta Ucrainei, adică război, distrugere, moarte.

Pentru că nu poate să ajungă cu tancurile în Moldova, Rusia vrea să instaleze un regim obedient la Chișinău și a pus la cale o imensă „operațiune specială electorală”, folosind rețelele oligarhilor fugiți peste hotare, cei care au jefuit cu cinism Republica Moldova și au fost condamnați la ani grei de închisoare, pentru a aduce ilegal enorme sume de bani. Intenția Moscovei este să distorsioneze procesul electoral, să fraudeze scrutinul din 20 octombrie prin coruperea alegătorilor. Sunt „bani negri” meniți să descurajeze elanul civic, să sporească apatia, neîncrederea, absenteismul la urnele de vot.

Dragi compatrioți, să nu permitem înfăptuirea acestor planuri ale Kremlinului. Să participăm într-un număr mare la alegerile prezidențiale și la referendumul constituțional, să arătăm că opțiunea de integrare europeană nu reprezintă doar proiectul unui președinte, al unui partid, al unei guvernări, ci o aspirație națională, dovada apartenenței noastre la civilizația europeană. Să arătăm că vrem să ne creștem copiii într-o lume democratică și prosperă, în care orice cetățean își poate exprima liber opinia, iar drepturile sale sunt protejate de instituțiile statului de drept.

Dragi compatrioți, a participa la vot, a susține parcursul european al Republicii Moldova înseamnă nu doar să optăm pentru un viitor mai bun pentru noi și copiii noștri. Este și o datorie morală față de cei care ne apără libertatea și viața. Să demonstrăm că susținem lupta dreaptă a poporului ucrainean împotriva tiraniei rusești, să nu permitem ca Republica Moldova să recadă sub influența Kremlinului, să se transforme într-un alt cap de pod pentru agresiunea rusească împotriva Ucrainei și a Europei.

Dragi compatrioți, prin mobilizarea noastră la urnele de vot la 20 octombrie, vom arăta prietenilor și aliaților noștri, națiunilor civilizate, că apreciem încrederea și sprijinul lor pentru reformele atât de necesare procesului de evoluție și modernizare a țării, pentru asistența pe care ne-o acordă în aceste timpuri primejdioase, ajutându-ne să rezistăm în fața șantajului economic și energetic al Rusiei, să neutralizăm campania acesteia de destabilizare politică, socială, interetnică, de răspândire a urii și fricii, să ne apărăm independența și integritatea teritorială.

Dragi compatrioți, pe 20 octombrie 2024 vă chemăm să votăm un președinte proeuropean, care a demonstrat devotament și dedicație față de aspirațiile noastre naționale și democratice, să votăm pentru aderarea Republicii Moldova la Uniunea Europeană, să votăm pentru a fi alături de România în familia națiunilor libere și prospere!

Chișinău,
18 septembrie 2024

DESPRE DIMINUTIVE ȘI EGOCENTRISM*

de VAL BUTNARU

VÂNTURILE, VALURILE...

În cadrul emisiunii *Vânturile, valurile*, cu scriitoarea Suzănica Tănase, am întrebat-o care e povestea diminutivului și care, de fapt, e numele ei oficial. Ea mi-a mărturisit că, de fapt, la mijloc e mai mult de atât: numele ei complet e Suzănica Vasilica. Mama fiind Suzana, iar tata Vasile, părinții au decis ca ambele nume să se regăsească în prenumele odraslei lor.

Presupun că acest detaliu biografic o cam stânjenește pe autoarea de romane stabilită în Canada, fiindcă pe pagina ei de pe facebook ea se numește Suzana Tănase. De altfel, cărțile pe care le scrie sunt semnate la fel.

În legătură cu acest subiect, mi-am adus aminte de Ionuț Jder din *Frații Jderi* a lui Sadoveanu. Cât era adolescent, diminutivul Ionuț (care de fapt e un nume ca multe altele) e perceput ca ceva firesc. Dar atunci când personajul se maturizează și devine un ostaș neînfricat diminutivul începe să-mi pară puțin impropriu.

Cunosc cazuri când *Ionuții* din copilărie sau chiar din primii ani de tinerețe, la o vârstă mai coaptă, deveneau *Ioni*. Dar cunosc și persoane, bărbați în toată legea, care, apropiindu-se de vârsta pensionării, tot Cristinel au rămas să se numească.

Când un părinte îi pune copilului numele *Ionuț* în loc de un simplu *Ion* nu e vorba cumva de dorința de a ieși din front? De a sări în evidență, prin numele mai deosebit al copilului? De a fi peste ceilalți muritori?

În literatura rusă (ca și în viața lor de toate zilele), personajele sunt tratate cu diminutive – *Katenika*, *Petenika*, *Vasecika* etc. – doar în anumite contexte sentimentale. În schimb, apelativele jignitoare de felul: *Katika*, *Petika*, *Vasika* își pot păstra forma ofensatoare până la adânci bătrâneți.

Am cunoscut cândva pe cineva, un veritabil stălp de cafeenea, care se aghesmuia cam de fiecare dată când trecea pragul Cafenelei scriitorilor. Odată ce se cherchelea, intra în faza diminutivelor, adică începea să vorbească doar cu forme mici ale substantivelor și adjectivelor. Putea emite fără efort o mostră de genul:

„Cutărescu poartă un sacouaș frumusel-frumușel”.

Neapărat în felul acesta – repetând adjectivul.

Sau:

„Am băut un vinișor bunișor-bunișor”.

Sau:

„Cutărescu dă dovadă de o purtărică urâtică-urâtică”.

Inventa năzdrăvănii de cuvinte doar ca să-și facă plăcerea.

Un personaj din *Negru și Roșu*. 1930-2056 își evocă tatăl, mai exact, o discuție cu tatăl său care este exact opusul amicului din cafenea:

„– Îi vezi ce fac ăștia? mă întreabă la un pahar de vorbă, având chef de discuții politice, periculoase pentru acele timpuri.

– Cine? mă prefac că nu înțeleg.

– Cine, cine? mă îngână supărat și arătă cu degetul spre tavan. ăștia care pun denumiri la toate fabricile de bomboane, cimitire, restaurante, magazine și restul.

Înțeleg că vorbește despre ruși. Sau despre comuniști, mai exact, dar, în ultimă instanță, era același lucru. Ei ne conduceau pe atunci și decideau totul, la toate nivelurile.

– Îi vezi ce fac? repetă întrebarea. Uite ce denumiri pun ei! În limba română, nu în rusă!

Începe să enumere îndoind degetele de la o mână, apoi de la alta:

– Restaurantul *Focușor*, studioul de filme *Florica*, cafeneaua *Fulgușor*, magazinul de construcții *Strălucitor*, bomboane *Spicușor*, atelierul foto *Romanița*, ansamblul de dansuri *Doruleț*, țigări *Fluieraș*, formația folclorică *Struguraș*, echipa de fotbal *Vântuleț*. Până și cimitirul cel mare l-au botezat *Doina*, și nu *Eternitatea* sau ceva asemănător care să sugereze ideea transcendentului.

– Crezi că o fac intenționat? îl întreb.

– Nici să nu pui la îndoială! În felul acesta, vor să sugereze ideea că noi, spre deosebire de ei, suntem mici, lipsiți de o istorie măreață, de memorie și demnitate națională, rățâciți prin hudițele unei copilării inocente și iresponsabile, incapabili să ne asumăm povara destinului întregii omeniri, că, cel mult, dispunem doar de o fibră poetică. Aceste diminutive inoculează în mintea – face o pauză căutând cuvântul –, compatrioților noștri o altă idee: noi nu posedăm dimensiunea tragicului. Ce vrei de la un popor liric, mioritic, fără literatură de raftul întâi? Ori scrii *Demonii* sau, în cel mai rău caz, *Richard al III-lea*, ori reciți *Miorița* (diminutiv și acesta!) bând o cafeluță la bărulețul *Fulgușor*. Sesizezi diferența?”

Probabil, acest dialog ar fi suficient pentru a răspunde la întrebarea: „De ce apelăm la diminutive?” Și totuși, ce semnale transmem când simțim că nu e suficient să-i spunem unei persoane adorate: „Ești o bomboană!”, ci ne mistuie focul poetic de a îngroșa culorile și o asigurăm cu înflăcărare: „Ești o bombonică!”? E stupidă și prima variantă, nu zic, dar, câine-câinește, mai merge, pe fundalul celei de-a doua.

Fortând nota, tendința de a apela la diminutive mi se asociază, inexplicabil, cu anumite manifestări de egocentrism. E vorba, posibil, de aceeași dorință nestrămutată de a ieși în evidență, de nevoia de a fi mângâiat pe cap, cum se întâmpla în copilărie, când te numeau *Ionuț*.

Nietzsche va rămâne, probabil, capul de listă, nava-amiral a flotei narcisiștilor din lumea întreaga. Se știe că afirma despre *Așa grăit-a Zarathustra* că e mult peste Goethe și alți titani ai literaturii.

„Dacă voi spune că un Goethe sau Schiller n-ar fi putut niciodată să respire la aceeași înălțime ca mine în această atmosferă de pasiune; că Dante, pe lângă *Zarathustra*, face o figură jalnică (...), încă nu voi fi spus nimic, încă nu voi fi dat nicio idee a distanței, a solitudinii azururilor în care trăiește opera mea.”

Aceste manifestări egocentrice n-au rămas netaxate. Eugen Fink, cel care a scris o carte consistentă despre autorul lui *Zarathustra*, îl contrazice ferm:

„Nu putem fi decât uluiți de asemenea afirmații. Sunt ele expresia unei excesive lipse de măsură, sunt ele expresia unei supraestimări nebunești a lui însuși?...”

În continuare, exegetul nuanțează lucrurile:

„Desigur, *Zarathustra* nu posedă marea valoare pe care i-o atribuie autorul. Poemul conține prea multe efecte, prea multe jocuri de cuvinte, prea multă «conștiință». Numai arareori simbolurile sunt reușite, numai arareori se produce acea coincidență între particular și general, în care e prezentă în toată puritatea ei o putere care agită lumea. Cel mai adesea imaginea și gândirea diverg. Valoarea estetică a lui *Zarathustra* este indenegabilă, dar ea rezidă înainte de toate în parabolă...”

Goethe, la rândul lui, considera *Teoria culorilor* cea mai bună carte a sa, mult peste *Faust*, adică aici e vorba de un egocentrism pe de-a-ndoaselea.

Rămânând în temă, trecem pe imăsurile noastre literare și citim o mărturisire a lui Fănuș Neagu, fixată într-un interviu, realizat de Leo Butnaru:

„Din Brăila am făcut o câmpie magică. Însă magia a fost în capul meu și în munca mea uriașă (...) Îmi spunea Marin Preda: «Domnule, ce-ai făcut tu din Brăila, n-a făcut nimeni». Cu toate că în Brăila avusesem scriitori extraordinari de mari. În primul rând, Panait Istrati, apoi Mihail Sebastian, Nae Ionescu, filozoful, Leon Feraru, scriitor american. Brăila a dat vreo 360 de scriitori și actori remarcabili. Dar eu am izbutit acest lucru...”

Până la Nietzsche mai e, dar e undeva pe aproape.

Și Mircea Cărtărescu, pretendentul nostru de ani buni la Marea Distincție, n-a rezistat ispitei și și-a spus of-ul într-o postare publică pe facebook:

„Postez aici cu toată modestia două imagini din prețioasa anunțării premiului Nobel pentru Literatură pe 2021. Îmi e de ajuns că, măcar și pentru câteva zile, am fost prima opțiune pentru acest premiu, înaintea unor scriitori mult mai cunoscuți decât mine. Lucrul acesta nu mi-l poate lua nimeni și am ce povești nepoților încă mult timp de-acum încolo. Cât despre premiul în sine, asta e cu totul altă poveste”.

Tot el, răspunzând la o anchetă despre maeștri și ucenici – *Cine dintre scriitori v-a influențat?* –, afirmă: „Nu citesc scriitori, citesc doar cărți!”

Nimic strident, parcă, în aceste mărturisiri, dar există totuși o nuanță de jenă. Ca atunci când îi spui unui bătrân *Ionuț*, în loc de *Ion*.

SEMNAL

EUGEN LUNGU
DE CE SPUNEM AȘA, 2
CHIȘINĂU, ARC, 2024

„Cititorului îi va fi ușor să constate că subiectele comentariilor pe care le încerc, deși sunt provocate de anumite momente ce țin de etimologie, semantică sau ortografie, sunt alimentate de literatură și se rezolvă tot pe terenul ei. Adică acolo unde mă simt mai acasă...”

Eugen LUNGU

ION MUREȘAN
INTRODUCERE ÎN POEZIE
CHARMIDES, 2023

VÂRFURI DE COMPAS

ÎNTRE EXTREMELE SENSIBILITĂȚII

de LUCIA ȚURCANU

Foto de Liliana GRECU

După 13 ani de la *Cartea alcool* (Charmides, 2010) și mai bine de patru decenii de la debut (*Cartea de iarnă*, apărută la Cartea Românească în 1981 și urmată de *Poemul care nu poate fi înțeles*, Arhipelag, 1993), parcimoniosul Ion Mureșan și-a publicat a patra carte (de poeme), cu un titlu care păstrează aceleași valențe metapoetice pe care le aveau și precedentele – *Introducere în poezie*. Cu *8 gravuri în lemn de Mircea Dumitrescu* (Charmides, 2023). Cu excepția câtorva texte care par să aibă statut de arte poetice, poemele din volum nu oferă neapărat lecții despre poezie (cum ar pretinde titlul de manual-studiu-tratat al cărții), ci sunt mai curând introduceri în starea de poezie, în poezia ca mod de a fi.

„Eu când scriu o poezie/ nu mai sunt om slab și de nimic”, astfel începe cartea, aducând în prim-plan motivul poeziei care fortifică și imaginea poetului care-și asumă rolul de vizionar, dar are și o pronunțată conștiință histrionică: „Sunt îmbrăcat în haine curate, de sărbătoare și,/ în brațe cu un buchet mare de flori/ și cu o păpușă cu fața veselă,/ pornesc foarte mândru, spre biserica de la colțul străzii./ Pe drum întâlnesc mai mulți oameni./ Ei mă salută cu compasiune./ – Viața are părțile ei luminoase – le spun./ Rugați-vă!” De cealaltă parte, sunt poemul care dă titlu volumului și aduce în discuție, printr-o aparentă anecdotă matrimonială, relația dintre dimensiunea denotativă și cea conotativă a limbajului, dintre straturile limbajului poetic sau dintre nivelurile de lectură a textului poetic („Iar mie mi-ai spus scurt că e o viziune, o imagine, că/ dimineța, că pe balcon... Atât. Restul mi l-ai ascuns./ Părțile frumoase ai vrut să le păstrezi ca să le spui doar/ curvelor tale!» Și din ușă, întoarce capul: «Du-te dracului/ cu poeziile tale cu tot!»”), dar și alegoria *Nu putem*, care relevă sursele nebănuite ale poeziei sau fantazării poetice – banalul, cotidianul, a-poeticul –, toate devenind funcționale atunci când se supun convențiilor ludicului („«– Haideti găștelor acasă!/ – Nu putem./ – De ce?/ – Este un lup sub pod...»/ Dar nu există aici niciun pod/ și nu este niciun lup sub podul care nu există./ Și nu este niciun rău sub pod./ Dar în ochii noștri este materie primă cât pentru trei lupi/ și pentru trei poduri, iar în balta asta neagră este materie primă/ pentru trei râuri”).

Aproape toate celelalte poeme din carte – cu vise, oglinzi, iluzii optice, ființe cu două capete – dovedesc predilecția clară a poetului „pentru sondarea fabulosului din existența banală” (Vlad Sibechi) și a

somnului ca formă de explorare a identității. Or *Introducere în poezie* este o carte despre identitate, iar dublurile pe care și le inventează instanța poematică sau măștile pe care și le schimbă nu sunt decât, cum bine zice Șerban Axinte, „pretexte pentru explorarea mai multor variante ale sinelui”. Și în celelalte cărți ale lui Ion Mureșan e prezentă plăcerea jocului cu alteritățile. În *Introducere în poezie* însă, aceasta este mult mai pronunțată. Aproape toate textele sunt un fel de scenarii sau istorii cu vise și oglinzi, în care identitățile se multiplică neconținut, iar „sosiile” care rezultă din această multiplicare se organizează fie ca într-un șir indian care permite contemplarea celuiilalt, aflat în față („Eu stau în oglindă ca într-un autobuz./ Mă așez la două rânduri de scaune în spatele meu./ la fel ca în autobuz, ca să mă pot vedea din spate/ și să-mi admir capul ca un cartof/ acoperit cu piele violetă” – *Poem autobuz*), fie ca într-o cutie chinezească cu funcție disimulativă și protectoare („Sunt un om bolnav./ În fiecare noapte îmi dispar,/ pur și simplu îmi dispar/ părți din cap./ Părțile frumoase ale capului meu/ sunt înlocuite cu părți urâte. /.../ Va trebui să trăiesc în camere din ce în ce mai mici,/ iar în craniul meu să-mi construiesc un craniu mai mic/ și în craniul mai mic un craniu și mai mic/ în care un creier mic și vigilent/ să asigure o minimă protecție pentru identitatea mea” – *Poem [bolnav]*). Uneori și beția – nu mai e nevoie să amintim că e o temă predilectă a poeziei lui Ion Mureșan – devine o cale prin care se produce dedublarea, instanța lirică interogându-se, precum personajele romantice odinioară, asupra propriei identități: „Ieri seară m-am îmbătat atât de rău încât/ În loc să ies din camera mea pe ușă/ Am ieșit pe ușa pe care am văzut-o în oglindă. /.../ Doamne,/ Aici în oglindă/ A cui reflectare sunt eu?” (*Poem, la oglindă*). Asemenea versuri apar frecvent în carte, unele dintre acestea iau forma aforismului pentru a fi mai pătrunzătoare („Viziunea mea nu e în capul meu, ci în dublura capului meu” – *Copilul cu două capete*), iar altele urmează structura deducției cu poantă, îmblânzind astfel dramatismul care se insinuează peste tot, chiar dacă volumul e scris în cheie ludică („Somnul meu e în jurul meu ca un gard de sârmă ghimpată,/ astfel că niciun animal și niciun om nu intră în somnul/ meu./ Niciun om și niciun animal nu au ce căuta/ în somnul altui om și altui animal care dorm în iarbă, între pruni./ Și e atât de frumos de parcă-am murit demult” – *Și e atât de frumos*). Proiecția în vis a unor fapte sau gânduri face posibilă dezvăluirea

unor fețe ascunse ale eului din poeme (și ale ființei umane în general). Unele poezii par să se muleze perfect pe scenariul unei ședințe psihanalitice, incluzând relatări de vise și încercări de interpretare a acestora: „Am mers cu copiii din clasa mea în excursie la mine în/ sat. Ne-am oprit lângă casa mătușii mele, care e/ moartă de mai mulți ani. Ea le-a dat copiilor să mănânce prescură și prăjituri. Am vorbit cu ea, dar mie/ mi-a fost rușine să-i spun că e moartă. /.../ Mașina a oprit și eu am/ coborât lângă castelul Prințului. /.../ Prințul a/ început să o sărute pe femeia aceea peste tot și să/ facă dragoste cu ea. Între timp se uita la mine dacă îl/ văd. Fumam și a început să-mi placă ce vedeam și nu/ am mai știut dacă în barcă nu cumva sunt eu./ Nu știu dacă m-am culcat cu prințul, căci de aici încolo nu mai/ țin minte visul. Să fie oare vreun semn rău că am/ visat-o pe mătușa?” (*Ana în excursie*); „Sunt un om rău./ Eu am făcut o faptă urâtă în vis” (*Poem rău*). Să fie oare defularea una dintre funcțiile poeziei? Așa pare să sugereze autorul *Introducerii în poezie*, preluând dozat elemente din retorica oniricilor.

Ion Mureșan este și un povestaș. Textele lui sunt „povești” pline de poezie, unde se depozitează arhetipuri, frici ancestrale, obsesii. Sunt poeme narrative pline de fantasmagorii care par să se nască din întâlnirea dintre reveriile delirante ale lui Dali cu fantezia melancolică a lui Chagall, pentru că poezia din acest volum este foarte picturală, oferind „o splendidă incursiune într-un imaginar poetic de o rară suplete și frumusețe” (Dan-Liviu Boeriu). *Poem despre cele ce nu se văd*, bunăoară, transfigurează, prin culori tipătoare și figuri delirante, neliniștile provocate de tragismul sfârșitului: „Nori gri, nori de plastilină, nori violeți/ deasupra cârciumii în care eu stau la masă cu oameni străini/ (căci prietenii mei, unul după altul, au murit). /.../ cei care stau la masă cu mine îmi văd părul lung și roșu/ cum unduiește și foșnește ca trestia într-o mlaștină./ Dar eu, cu capul în palme și cu ochii închiși/ văd doar o fetiță în rochie albastră,/ cu pulpele zgâriate și genunchi zgâriați/ stă ghemuită în iarbă lângă un lan de grâu./ Cu o mână caută ceva într-un coș de nuiel/ plin cu flori de cicoare/ și plânge./ Atunci mimez că mă ridic de la masă și pornesc pe un drum lung/ mimez că merg înspre casă, mimez că mă clatin./ Pe marginea drumului în șanț, văd un ghem de sfoară groasă,/ un ghem galben./ Îl iau, îl pun în buzunar./ Aproape, în hățșul pădurii,/ aproape, în hățșul minții mele/ spânzuratul se leagănă,/ se leagănă,/ se leagănă”.

Poem despre fericire e transpunerea unei halucinații prin imagini ce transgresează realul: „văd o livadă și o domnișoară de lemn alb, cu ochelari/ ca niște pete de sânge peste ochi,/ întinsă în pielea goală într-un hamac/ și un bărbat care aduce într-un coș de nuiel mere roșii și galbene/ și o acoperă încât acum nu i se mai vede decât capul de sub mere/ și sfârcurile sânilor ce ies dintre mere ca niște codițe de măr...”.

De cealaltă parte, sunt poemele în care, din fluxul spontan al imaginilor, se nasc tablouri fanteziste, cu forme ce plutesc chagallian în nori de melancolie, de o frumusețe coplesitoare. *Rotterdam* este unul dintre aceste poeme, în care realul, prin relațiile neașteptate ce se iscă între obiectele care-l umplu, se poate transforma în magie: „Din burta zeppelinului coborau în mare/ o mie de frânghii, o mie de funii./ Iar când s-a înălțat soarele au bătut tobele iar cântecul/ femeii/ a încetat./ zeppelinul a început să urce la cer./ Vă spun adevărul-adevărat:/ la capătul fiecărei frânghii atârna o broască țestoasă,/ deasupra ei, frânghia trecea printr-un pește,/ deasupra peștelui frânghia trecea printr-o corabie,/ deasupra corăbiei frânghia trecea printr-un vapor,/ deasupra vaporului era prins un tramvai peste care/ era prinsă o trăsură,/ apoi frânghia trecea printr-un cal peste care era/ un magazin mic în care negustori mărunți vindeau lucruri mărunte”. La fel se întâmplă și în *Poem de dragoste* – cea mai frumoasă poezie de dragoste scrisă de Ion Mureșan până acum –, miracolul se naște din amestecul de senzual și emoțional, de palpabil și diafan, de sentimental și ironic: „Lasă-mă/ dezbrăcat în pielea goală/ să stau în genunchi în fața ta și/ lasă-mă/ să mă bag sub rochia ta și acolo/ să fumez un pachet de țigări! /.../ O, ce minunată priveliște:/ un clopot cu două limbi înălțându-se spre cer,/ o parașută roșie în mijloc cu două picioare/ care urcă în loc să coboare!/ Eu cu fumul ultimei țigări încolăcit ca o funie în jurul gâtului/ să atârnam ca un spânzurat de piciorul tău desculț/ și așa să mă înalț/ și să te ajung tocmai când să intri în nori,/ să te iau galant de mână și să te ajut să cobori./ O, ce minunată priveliște:/ o femeie în rochie roșie, desculță la un picior/ și un bărbat în pielea goală, ținându-se de mână,/ tăcuți,/ pășind ezitant, pășind prudent prin aer/ ca și cum ar cobori pe o cărare de munte”.

Ca de fiecare dată, poezia lui Ion Mureșan fascinează. Prin împingerea la extreme a sensibilității, prin învăluirea tragicului în ludic, prin extraordinara capacitate, rar întâlnită astăzi, de a crea frumusețe.

Foto de Nicolae RĂILEANU

PASĂREA MĂIASTRĂ. APLAUZE

de NICOLAE RUSU

PASĂREA MĂIASTRĂ

De obicei, găinile își caută culcușul de îndată ce soarele abia apucă să asfințească. Anume din acest motiv celelalte vietăți persiflează pe seama lor, iar expresia „a te culca odată cu găinile” a ajuns să fie o zicătoare.

În cotețul din gospodăria unui om, o găină porumbacă obișnuiește să se trezească înaintea tuturor. Îi place să fie prima la troacă unde își potolește mai întâi setea, după care se dichisește îndelung, oglindindu-se în apa limpede. Și de fiecare dată nu uită să se laude, cotcodăcind zgomotos, cât este de vrednică în toate. Ea are și convingerea că este mai grozavă chiar decât Pasărea Măiastră, cea care se află pe limba tuturor, dar nimeni nu a văzut-o vreodată.

În această dimineață, oricât ar părea de nefiresc, Porumbaca nu iese în curte nici prima, nici a doua și nici chiar ultima. Abia când soarele se ridică bine pe cer, ea tâșnește din coteț și, fără să se apropie de troaca unde mai rămăseseră câteva boabe de porumb, prinde a cotcodăci cât o ține gâtlejul. Surprinse, toate vietățile din gospodărie ascultă cu mult interes și curiozitate laudele cu care Porumbaca își tămâia isprava. La scurtă vreme, aflară cu toții că ea, pentru prima dată în viață, ouase ceva nemaivăzut, ceva cu totul deosebit în raport cu ouăle pe care le aduc pe lume suratele sale. Din tot cotcodăcitul ei reieșea clar că lumea are de a face cu autoarea unei opere geniale, performanță de care e în stare doar o Pasăre Măiastră și că acest statut îl are doar ea. Porumbaca mai accentuează și faptul că nicio surată nu e în stare să conceapă așa ceva, de aceea ar trebui să i se ofere cele mai înalte distincții ale cotețului și cele mai prestigioase premii existente pe mapamond.

Evident, cel mai indicat să evalueze o asemenea capodoperă este păsărețul prezent la această minune. Într-o asemenea situație, se ia decizia de a fi constituită urgent o comisie specială pentru elucidarea fenomenului. Cei trei membri ai ei – Gâsca, Rața și Cocoșul – examinează atent și scrupulos oul cu pricina, ca, în cele din urmă, să ajungă la concluzia că oul, într-adevăr, este cu totul neobișnuit, pentru că, mai întâi de toate, este foarte mic. Deși nu este pestriț și are aceeași cu-

loare și formă ca un obișnuit ou de găină, Rața presupune că Porumbaca o fi făcut un schimb ascuns cu cioara. Bănuiala ei vine de la faptul că cele două au fost văzute câteva zile în urmă ciugulind împreună din aceeași troacă. Gâsca nu vede nimic ieșit din comun în oul liliputan al Porumbacei și consideră că ar fi fost mult mai impresionată în cazul în care găina ar fi ouat unul mult mai mare, măcar cât un ou de struț. Ars de gelozie, Cocoșul e sigur că mărimea oului demonstrează fără tăgadă că Porumbaca îl înșală cu Cioroiul, el amintindu-și că, anterior, mai văzuse în cuiubar asemenea ouă miniaturale. Același Cocoș își amintește că stăpâna lor le culegea pe acestea și le arunca la gunoi ca pe ceva inutil și fără valoare. Scandalizată, Porumbaca nu prididește să declanșeze un război până la cer și în curând se iscă o cotcodăceală infernală, păsărețul împărțindu-se în câteva tabere adverse.

Tocmai în acest moment crucial, din coteț iese o găină moțată cu penetul ciufulit și cam slăbită la trup. Toate orătăniile o privesc cu multă curiozitate, deoarece timp de trei săptămâni fusese văzută doar de câteva ori, când ieșea cloncănind afară dintr-un ungher întunecat al cotețului. Găinile tinere, fără experiență, erau sigure atunci că Moțata e bolnavă rău și nu are nicio scăpare. De data aceasta, în urma ei se cotilesc din gura cotețului mai multe ghemotoace aurii și toți le privesc topiți de încântare. Într-o clipită, tot păsărețul o părăsește pe Porumbaca guralivă, cu pretenții de pasăre rară, și vine buluc lângă droaia de puișori. Iar o voce din preajmă confirmă adevărul și toți cei prezenți sunt de acord că de asemenea minuni vii, piuitoare, este în stare doar o Pasăre Măiastră.

APLAUZE

Un bătrânel uscățiv, îmbrăcat cam strident, la fel ca tinerii din preajma sa, mai având și niște plete cărunte legate la ceafă cu o panglică multicoloră, iar în urechea stângă un cerceș minuscul, ține de mână un băiețel de vreo cinci-șase ani. Ambii se grăbesc să intre pe ușa unui local impunător pe fațada căruia se evidențiază de departe un panou publicitar cu un afiș care anunță că acolo are loc în acest moment un grandios festival internațional de poezie supertransmegamodernă.

Când ajung în imensa sală luminată din belșug, băiețelul rămâne surprins. Bunicul îi povestise multe lucruri despre acest important și magnific eveniment, dar sala nu era arhiplină, după cum își imaginase că avea să o vadă. Cei doi își aleg locuri lângă niște prieteni de-ai bunicului. Bătrânul îl roagă pe băiețel să asculte cu atenție și să aplaude de rând cu toți cei prezenți în sală.

Piciul promite că va proceda întocmai, știind că-l tachinase destul pe bunic, vrând să afle și să înțeleagă ce înseamnă festival, Nobel, supertransmegamodern, laureat și alte noțiuni de care nu mai auzise până atunci. Nu-l întrebase doar ce înseamnă poezie, deși cunoștea mai multe catrene și fel de fel de cimilituri. Avea totuși pică pe bunic, deoarece tatăl îi spusese că-i un poet consacrat, dar acesta nu i-a scris până acum nicio poezie. Ar fi vrut să știe măcar una, la fel cum recită pe de rost catrenele pentru copii scrise de unii poeți clasici, de alții anonimi, dar și de cei minori, precum le zice bunicul, care-s, cică, cei mai mulți. De altfel, îi plac mai mult poveștile și chiar aseară a ascultat la radio una despre un rege în pielea goală, dar pe care oamenii îl vedeau îmbrăcat în cele mai frumoase haine din lume.

La început, băiețelul e nevoit să asculte un discurs despre supertransmegamoder-

nism, rostit la microfon de un critic literar, despre care bunicul îi spusese că e cel mai mare și mai important nu doar din țară, ci și din Europa. Omul de pe scenă, într-adevăr, este înalt și pare un uriaș pe lângă domnișoara prezentatoare. Apoi se anunță numele primului poet supertransmegamodern și bunicul îl atenționează să asculte cu mare atenție și să ia seama la orice gest, căci doar așa va înțelege sensul și esența poeziei. Celebritatea de pe scenă pare că-și bagă cu totul microfonul în gură, după care prinde a recita: *Lepră..., gangrenă..., istovire..., șobolan..., febră..., malarie..., mlaștină...* Plictisit, băiețelul prinde a urmări vecinii din jurul său, iar atunci când sala izbucnește în aplauze, bate și el zgomotos din palme.

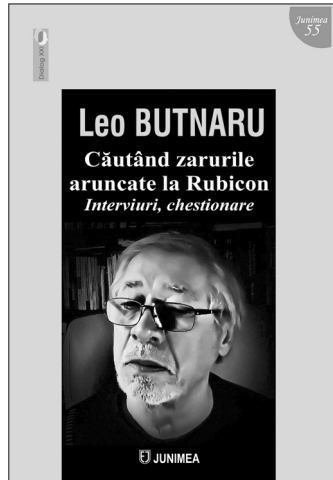
Urmează o poetă care emite cu o voce răgușită ceva despre nebunie: *Alienul are nevoie de obstacole de rezistențe agravante de inteligențe ostile contra cărora să se fortifice războiul lui sfânt...* și tot așa vreun sfert de oră. Izbucnesc alte aplauze, mai frenetice ca cele de mai devreme, însă copilul, distrat, prinde a bate din palme abia după ce bunicul îl ghionțește ușor cu cotul. După ce sunt răsplătiți cu aplauze generoase și alți participanți la această epocală manifestare, în final i se oferă microfonul unui invitat special. Prezentatoarea îi atenționează pe admiratorii poeziei supertransmegamoderne că vor audia în interpretarea celebrului poet cea mai proaspătă și mai originală creație a sa. Știind că acesta vine dintr-o țară superdezvoltată, mai ales în aspect cultural, sala este numai ochi și urechi. Înmărmurit de admirație, lumea îl ascultă și urmărește cu sufletul la gură pe laureatul celor mai prestigioase premii literare de pe mapamond. Acesta vociferează de pe scenă, uneori și cu gura închisă, doar două vocale în diverse intonații, însoțindu-și vocaliza cu mișcări ale brațelor, capului, picioarelor, dar și ale întregului corp. Grimasele și jocul ochilor au drept scop geniala idee ca mesajul său, doar sugerat, trebuie să fie interpretat subiectiv de fiecare spectator în parte.

În final, când sala izbucnește în aplauze zgomotoase, băiețelul îl privește nedumerit pe bătrân, după care îl întreabă:

– Buncule, de ce toți bat din palme, dacă el n-a spus nimic?!

Aplauzele însă sunt atât de furtunoase, încât acesta nu aude întrebarea. Entuziasmat, bătrânul poet bate în continuare frenetic din palme, privindu-și cu admirație idolul de pe scenă.

SEMNAL

LEO BUTNARU
**CĂUTÂND ZARURILE
ARUNCATE LA RUBICON**
(INTERVIURI ACORDATE,
CHESTIONARE)

IAȘI, EDITURA JUNIMEA
2024

„REVISTA LITERARĂ” | 10 ANI DE LA FONDARE

COPLEȘITI DE DRAGOSTE ȘI URĂ

de ADRIAN CIUBOTARU

În orice altă literatură, o aniversare ca aceasta – zece ani de la fondarea unei publicații literare – ar fi fost un prilej de bucurie atât pentru cei care au creat-o, cât și pentru cei care o citesc. În orice alt mediu cultural și literar, un deceniu de existență ar fi atras dacă nu aprecierile breslei, atunci măcar o dezbatere despre realizările și/sau eșecurile acesteia.

„Revista literară” nu are parte nici de una, nici de alta. Încă de la primul ei număr, RL a suscitât nu atât polemici, cât o dezaprobare de fond: la ce bun o publicație tipărită și, mai ales, o publicație a Uniunii Scriitorilor? Era momentul când revistele care făcuseră epocă în anii 1990-2010 fie dispăruseră cu totul, fie erau pe cale de dispariție, din varii motive. Alternativa în sine era acceptabilă; inacceptabil era faptul că venea dinspre asociația breslei, considerată de mulți drept o instituție anacronică, incapabilă să promoveze interesele scriitorilor și nici să se modernizeze destul pentru a oferi o altă formulă de conviețuire în cadrul unei comunități literare din ce în ce mai atomizate și mai „virtualizate”. Dacă Uninea Scriitorilor, intuită și conectată de mult la ventilatorul mecanic, reușea să facă o revistă, atunci întregul eșafodaj argumentativ se dovedea o simplă speculație. Nu putea mortul clinic să facă o revistă.

RL însă a apărut și a perseverat în ciuda tuturor scepticilor și a cârcotașilor. Să fie clar – nu am avut parte de critici, doar de nemulțumiți. Scriitorii buni ne-au imputat tutela US și prezența în paginile publicației a unor texte slabe. Fără a admite însă că apariția unor articole sau lucrări literare de proastă calitate se datora nu atât „obligațiilor” pe care le avea redacția față de fondator și „sindicat”, cât tocmai refuzului multora dintre ei de a colabora cu o „publicație a Uniunii”. Era și firesc – cum să colaborezi dacă ți-ai zis că o asemenea revistă nu trebuie să existe în principiu? Iar dacă totuși există, trebuie să o lași să se scufunde sub mormanul unor contribuții nesemnificative sau de-a dreptul „descalificante”. E mai bine așa decât să constăți că ai estimat greșit, nu?

Eforturile de a atrage această minoritate de scriitori, pe cât de valoroasă, pe atât de contrariată de însuși faptul supraviețuirii RL, s-au soldat cu puține succese. Am creat rubrici permanente pentru autori de prima mână din RM și din Țară. Dar nici prezența în revistă a unor nume precum Eugen

Lungu, M.V. Ciobanu, Ana Blandiana, Ion Pop etc. nu a schimbat atitudinea. Cel mult am obținut, de la câțiva confrăți, acordul pentru niște interviuri sau pentru publicarea vreunui text disparat, rătăcit prin sertarele lor și cerșit de noi cu multă insistență. Memorabile sunt negocierile pe care le-am purtat cu unii colegi (domniile lor se vor recunoaște și fără a le da numele aici) – fiecare text inedit pe care îl publicau aceștia în RL era perceput de noi ca o adevărată victorie, repurtată în urma unei bătălii ca „pe viață și pe moarte”. Alții ne-au barat, dintr-un anumit moment, însăși posibilitatea abordării acestui subiect.

De dragul adevărului, trebuie să spun că scriitorii buni care ne-au evitat sau ne-au onorat cu zgârcenie invitațiile de colaborare ne-au imputat în special lipsa unui program estetic bine definit. Iată un reproș întemeiat, dar cât de realistă era (și este) această perspectivă? Câte reviste de la noi au formulat, după 1991, un asemenea program? Da, „Literatura și arta”, pe de o parte, și „Contrafort” sau „Semn”, pe de alta, sunt publicații inconfundabile. Și asta pentru că și-au asumat, explicit, niște opțiuni. Dar au făcut-o aproape exclusiv prin cei care le-au creat/animat/conduit și care au oferit spațiu tipografic colegilor cu vederi similare. Timpul a arătat însă că scriitorii s-au regrupat nu atât în jurul ideilor, cât al personalităților; solidaritatea s-a construit mai degrabă pe afinități

culturale și generaționiste decât pe criterii propriu-zis estetice; iar revistele erau, în fond, niște brand-uri cu care colaboratorii voiau să-și asocieze numele. Din această cauză, am avut destul de mulți scriitori care au ținut rubrici, concomitent, în câteva publicații, un caracter „estetic” pronunțat având doar falia care despărțea grupul de scriitori așa-zis „tradiționaliști” de grupul „(post)modernilor” (aceștia din urmă fiind, în marea lor majoritate, niște literați care își doreau pur și simplu o sincronizare cu tendințele mai noi din literatura română sau universală).

Și RL ar fi devenit o revistă „cu program” dacă avea loc o asemenea regrupare. Fie pe platforma tradiției, fie pe cea a modernității. Sau ar fi putut deveni, în cazul cel mai fericit, o publicație a tinerilor scriitori care s-au produs după 2000. Reprezentanți ai tuturor acestor generații literare au fost poftiți să preia frâiele editoriale, dar toți au refuzat. Prejudecățile împotriva US au prevalat asupra judecății și – ceea ce este mai grav, din punctul meu de vedere – asupra necesității. Căci aveam și avem nevoie în continuare de reviste și de volume tipărite, nu de literatură pe Facebook.

Regruparea nu a avut loc – după apariția primelor numere de revistă a devenit clar că singurul scop tangibil era să încercăm să aducem, număr de număr, cât mai multe contribuții de calitate, din orice tabără

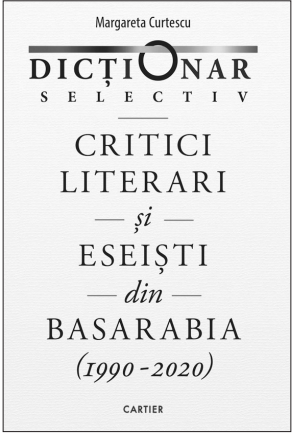
literară. În măsura în care acest lucru era îndeobște posibil în condițiile descrise mai sus. Astfel, au apărut câteva rubrici permanente care au creat imaginea revistei și au salvat-o de destinul, mult mai ingrat, al unei foi a scriitorilor de pripas. Din același motiv, am apelat și la colegii noștri din Țară, care s-au bucurat, în general, de un loc privilegiat în paginile publicației, fie că au ținut rubrici permanente, fie că s-au limitat la una-două apariții pe parcursul anilor. De asemenea, am recurs la sprijinul editorilor de carte din RM, în special, Cartier, care ne-au furnizat manuscrise în curs de apariție și din care am extras fragmente relevante, trezind astfel interesul cititorilor pentru cărțile de valoare.

Astfel, din 2015 încoace, în cele 82 de numere ale RL s-au publicat sute de scriitori diferiți, din RM, din România și de peste hotare – o informație destinată în special celor care ne impută „uniformitatea”, exact pe contrasensul acuzațiilor de „eclectism” estetic și valoric pe care le-am pomenit mai sus. Am avut mereu probleme cu difuzarea și cu publicitatea, din lipsa finanțării, dar și din lipsa oamenilor capabili să se ocupe cu așa ceva. Nu mai e cazul să vorbesc și despre dezinteresul pe care l-au manifestat pentru promovarea publicației atât cititorii profesioniști de la noi, cât și mulți dintre autorii pe care RL i-a găzduit în paginile ei. Nu am voie să-i judec, dar pe ultimii pot să-i întreb: dacă nu le-a păsat de imaginea publicației, de ce au ținut (unii: morțiș) să publice în RL?

Pe scurt. Ce nu au înțeles mulți scriitori de la noi e că RL nu a fost nici „revista lui Suceveanu”, nici „a lui Chiriac”, nici „a lui Ciubotaru”. Am încercat întotdeauna să-i convingem că vrem pur și simplu o revistă decentă care să ne reprezinte, aici și peste Prut, o revistă în care scriitorii adevărați să se regăsească, să comunice între ei și să publice atunci când doresc. A fost o idee simplă, dar suntem, probabil, atât de complecși, încât simplitatea nu ne mai atrage sub nicio formă.

Una peste alta, mulțumim tuturor scriitorilor care ne-au susținut, ca și celor care ne-au boicotat; colegilor care s-au publicat cu plăcere la noi, dar și celor care ne-au făcut să transpirăm înainte de a ne bucura de contribuțiile lor. Căci toți au jucat un rol important în supraviețuirea RL. Uneori, o publicație trebuie să apară doar pentru că majoritatea nu și-o dorește. Ca să-și illustreze mai bine epoca.

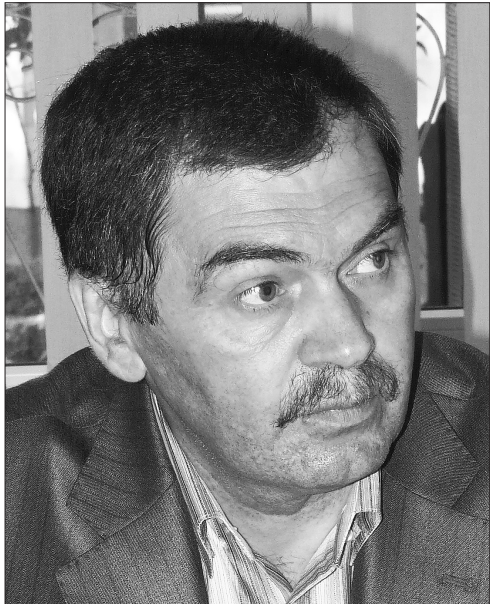
EDITURA CARTIER | NOI APARIȚII

MARGARETA CURTESCU CRITICI LITERARI ȘI ESEIȘTI DIN BASARABIA (1990-2020). DICȚIONAR SELECTIV

„Prezenta ediție ilustrează, într-o formulă incompletă, evoluția demersului metaliterar interriveran în perioada 1990-2020. /.../ Elaborarea unui asemenea dicționar a pornit de la ideea că, la sfârșitul secolului trecut, în contextul modificărilor esențiale înregistrate în literatura română din stânga Prutului, tinerii critici și esești anunță o sensibilitate estetică nouă și o perspectivă inedită de receptare a operei literare. Scrierile lor, cronici de întâmpinare, articole critice și studii monografice, conectate de urgență cu fenomenele literare în derulare, profilează o altă manieră de abordare hermeneutică – estetizată și intelectualizată. Ca urmare a intervențiilor rapide din partea nou-veniților, se configurează un nou spirit reflexiv, noi grile de comprehensiune și interpretare a fenomenelor literare, noi principii de redactare a discursului.”

EDITURA

CARTEA DE ISTORIE

JOCUL PRIMEJDIOS
CU ISTORIA ÎN RUSIA
CONTEMPORANĂ

de NICOLAE ENCIU

Distinsul istoric, președintele Asociației Istoricilor din Republica Moldova „Alexandru Moșanu”, profesorul universitar Anatol Petrencu și-a consemnat recent împlinirea a 70 de ani de la naștere, lansând o lucrare de o actualitate și importanță deosebită, cu un titlu mai mult decât sugestiv – *Ucraina în flăcări*¹.

Așa cum se știe, în dimineața zilei de 24 februarie 2022, la ordinul lui V. Putin, comandantul suprem al Forțelor Armate Ruse, trupele Rusiei au invadat Ucraina într-un mod surprinzător, declanșând un război de o cruzime și de proporții nemaîntâlnite în Europa de la încheierea celui de-Al Doilea Război Mondial. La mai bine de doi ani și jumătate de la invazie, așa-numita „operațiune militară specială” a Rusiei împotriva Ucrainei a reușit nu numai să divizeze opinia publică mondială în susținători și adversari ai acestei agresiuni, ci și să acumuleze numeroase lucrări consacrate istoriei Ucrainei și ucrainenilor, monografii, culegeri de studii, opinii jurnalistice, zeci de mii de comentarii privind cauzele și mobilurile invaziei rusești, generând o veritabilă istoriografie a războiului agresiv al Rusiei împotriva Ucrainei.

Pornind de la adevărul că orice război, inclusiv cel ruso-ucrainean în plină desfășurare, este și unul al dezinformărilor, autorul argumentează necesitatea implicării inclusiv a istoricilor de profesie în elucidarea obiectivă a rădăcinilor acestui sângeros conflict militar, a consecințelor sale pentru prezentul și viitorul statelor vecine, precum și al continentului european în ansamblul său.

Cartea *Ucraina în flăcări* constă din trei compartimente, introducere, concluzii și nouă anexe care întregesc tabloul complex și complicat al războiului agresiv al Rusiei împotriva Ucrainei.

În calitatea sa de istoric de profesie, prof. Anatol Petrencu observă cu justificat temei că actualul război ruso-ucrainean este inclusiv o confruntare acerbă între viziuni și perspective diametral opuse asupra istoriei celor două state și a întregii Europe, jucând un rol foarte important în mersul și în perspectivele de soluționare a conflictului. Așa cum apreciază autorul lucrării, pentru a-și justifica aventura militară în Ucraina, președintele Federației Ruse recurge la „un joc primejdios cu istoria”.

Astfel, în timp ce pentru ucrainenii războiul de apărare a patriei lor înseamnă consolidarea națiunii în jurul unor idealuri precum integritatea teritorială a țării, apărarea libertății, democrației, a cursului european și a integrării în NATO, pentru

Rusia lui Putin războiul agresiv în exterior denotă o indiscutabilă criză identitară, un eșec al tranziției către o societate modernă democratică, o lipsă de viziune asupra obiectivelor politicii externe și a imaginii acesteia în lume. Lipsa unor idealuri mobilizatoare de bunăstare și democrație, nedorința ori neputința reconcilierii sincere cu trecutul imperial și cu cel sovietic și comunist, dar și reflexele neo-imperialiste și dictatoriale de după 1991 îi determină pe conducătorii actuali ai Federației Ruse să resuscite din neantul istoriei și să etaleze drept „modele” de mobilizare și de patriotism figuri odioase ale trecutului, inclusiv pe cea a unuiu dintre cei mai sângeroși dictatori din istoria omenirii, Iosif Vissarionovici Stalin (Djugașvili). Așa cum menționează prof. Anatol Petrencu, evocarea figurii lui Stalin drept element mobilizator și de consolidare a societății ruse este nu numai în totală contradicție și incompatibilitate cu idealul unei societăți libere și democratice, ci și condamnabilă, știindu-se numeroasele crime comise de-a lungul dictaturii sale de peste trei decenii, în numele unei himerice societăți comuniste „fără clase”.

Anume Stalin este cel care a organizat Holodomorul, în care au murit între șapte și nouă milioane de oameni, a promovat politica Marii Terori, soldată cu moartea a peste 1.300.000 de oameni. În 1939, având de ales între securitatea colectivă, propusă de statele occidentale, și tranzacția cu Hitler, a ales-o pe cea din urmă: la 23 august 1939, URSS și Germania au semnat Tratatul de neagresiune și Protocolul adițional secret, dând astfel „undă verde” declanșării celui de-Al Doilea Război Mondial, în care URSS a pierdut peste 27 de milioane de vieți omenești. Represiunile staliniste au continuat inclusiv după victoria Aliatilor în cel de-Al Doilea Război Mondial, înecând doar după moartea tiranului în 1953.

În pofida acestor fapte istorice, Iosif Stalin rămâne în Rusia „un model de om politic, demn de imitat”². Astfel, la începutul lunii februarie 2023, la un an de la declanșarea agresiunii militare a Rusiei împotriva Ucrainei, la Volgograd a fost dezvelit un bust al lui Stalin. La 15 august 2023, în orașul Velikie Luki din regiunea Pskov a Federației Ruse, este dezvelit un nou monument al lui Stalin. Pentru o mai bună „vizibilitate”, de data aceasta, statuia sângerosului tiran are o înălțime de opt metri. Dar faptul paradoxal și incredibil este că monumentul lui Stalin a fost sfințit de reprezentantul oficial al Bisericii Ortodoxe Ruse, ceea ce denotă, așa cum remarcă prof. Anatol Petrencu, că „putinismul este

Anatol Petrencu

UCRAINA
ÎN FLĂCĂRIANATOL PETRENCU
UCRAINA ÎN FLĂCĂRI
CHIȘINĂU, 2024

stalinismul secolului XXI”, iar Federația Rusă se află „în plin proces de declin moral și ideologic”³.

Originalitatea și ineditul lucrării *Ucraina în flăcări* constă în faptul că autorul examinează inclusiv aspectele metodologice ale războiului Rusiei împotriva Ucrainei. Potrivit prof. Anatol Petrencu, pentru înțelegerea corectă a acțiunilor agresive ale Rusiei împotriva Ucrainei, momentul Helsinki – 1975 este definitoriu. În acel an, după eforturi susținute, reprezentanții țărilor europene, SUA și Canadei au semnat Actul Final al Conferinței pentru Securitate și Cooperare în Europa (CSCE), cu principala prevedere privind inviolabilitatea frontierelor postbelice, chiar dacă, în unele cazuri, acestea erau considerate „injuste” și „nedrepte”. Astfel, articolul III din Actul Final stipula că „statele participante consideră inviolabile, fiecare, toate frontierele celui alt, precum și frontierele tuturor statelor din Europa și, în consecință, ele se vor abține acum și în viitor de la orice atentat împotriva acestor frontiere. În consecință, ele se vor abține, de asemenea, de la orice cerere sau de la orice act de acaparare și de uzurpare a întregului sau a unei părți a teritoriului oricărui stat participant”. Statele semnatare se obligau oficial, în fața întregii lumi, să nu recurgă la forță sau la amenințarea cu forță împotriva altui stat participant, să respecte integritatea teritorială a fiecăruia din statele participante, să reglementeze pașnic diferendele în cazul în care acestea s-au angajat să nu se amestece în treburile interne ale altor state (art. VI).

Așa cum menționează profesorul Anatol Petrencu, Uniunea Sovietică a fost semnatarul aceluia document care a statornicit frontierele postbelice în Europa și nu a fost întâmplător faptul că semnatarul Actului Final al CSCE de la Helsinki, liderul sovietic Leonid Brejnev, a fost decorat cu cel mai înalt ordin militar sovietic, „Pobeda” („Victoria”), decorația fiindu-i conferită inclusiv pentru recunoașterea inviolabilității frontierelor existente și a neamestecului în treburile interne ale altor state. Același document internațional stipula că orice modificare a frontierelor existente în Europa postbelică era posibilă doar pe cale pașnică și cu acordul ambelor părți implicate, exemple în această privință servind unificarea celor două Germanii cu înlăturarea frontierei între ele, „divorțul de catifea” între Cehia și Slovacia, cu stabilirea frontierei respective între ele etc.

Un alt reper metodologic în analiza războiului ruso-ucrainean îl oferă documentele interstatale semnate după destrămarea Uniunii Sovietice în decembrie 1991, care au extins principiile de inviolabilitate a frontierelor și neamestecului în treburile interne ale altor state asupra noilor state independente – foste republici unionale. Între altele, Statutul Comunității Statelor Independente adoptat la Minsk în ianuarie 1993 stipulează în mod expres „respectul suveranității statelor semnatare, dreptul inalienabil al popoarelor la autodeterminare și dreptul la urmarea propriului destin fără niciun amestec din afară”.

Cu referire expresă la relațiile dintre Federația Rusă și Ucraina după destrămarea URSS, Tratatul de prietenie, colaborare și parteneriat semnat la Kiev, la 31 mai 1997, prevede angajamentul respectării integrității teritoriale a părților și inviolabilitatea frontierelor lor, iar articolul 3 este redactat precum urmează: „Înaltele Părți Contractante își bazează relațiile între ele pe temelia principiilor respectului reciproc, egalității suverane, integrității teritoriale, inviolabilității frontierelor, soluționării pașnice a diferendelor, neaplicării forței sau amenințării cu forța, inclusiv prin mijloace economice și de altă natură de presiune, dreptului popoarelor de a-și decide liber destinele, neamestecului în treburile interne, respectării drepturilor omului și a libertăților fundamentale, cooperării între state, îndeplinirii conștiințioase a obligațiilor internaționale, precum și a altor norme de drept internațional general recunoscute”⁴.

Un alt principiu metodologic de analiză îl constituie faptul că atât fosta Uniune Sovietică

tică – în prezent, Federația Rusă ca succesoare de drept a URSS –, cât și Ucraina sunt membre fondatoare ale Organizației Națiunilor Unite, respectiv, semnatare ale Cartei (Statutului) ONU, prin care toți membrii Organizației își asumă obligația de a se abține în relațiile lor internaționale „de a recurge la amenințarea cu forța sau la folosirea ei fie împotriva integrității teritoriale ori independenței politice a vreunui stat, fie în orice alt mod incompatibil cu scopurile Națiunilor Unite” (art. 4). Toți membrii ONU – inclusiv Federația Rusă și Ucraina – își asumă, prin Statutul organizației, angajamentul de a rezolva diferendele lor internaționale „prin mijloace pașnice, în așa fel încât pacea și securitatea internațională, precum și justiția, să nu fie puse în primejdie”.

În fine, nu însă și în ultimul rând, principiul metodologic esențial în studierea și interpretarea conflictului militar ruso-ucrainean constă, așa cum subliniază autorul lucrării, în tratarea corectă a trecutului, a istoriei celor două state și popoare și a relațiilor lor pe parcursul timpului. Din acest punct de vedere, propaganda Federației Ruse bazată pe invocarea unor fapte și evenimente diverse din trecutul popoarelor învecinate, a relațiilor dintre ele la diferite etape istorice, este de cele mai multe ori un război hibrid, o parte componentă a agresiunii militare a Rusiei împotriva Ucrainei, dar și a altor state vecine. Autorul lucrării atenționează, în această privință, că este foarte important să se facă diferența necesară și obligatorie între analiza faptelor trecutului de către un specialist în domeniu, un istoric de profesie, și liderii politici ai țărilor aflate în conflict, care distorsionează, de obicei, în mod intenționat și părtinitor, faptele trecutului istoric, pentru a-și justifica și argumenta acțiunile externe agresive și condamnabile⁵.

Bazându-se pe o gamă largă și variată de surse istoriografice, precum și pe o cunoaștere profundă a istoriei popoarelor rus și ucrainean, lucrarea prof. univ., dr. hab. Anatol Petrencu este o contribuție esențială la elucidarea veridică și obiectivă a originilor, cauzelor și mobilurilor acțiunilor agresive ale Rusiei post-comuniste în exterior, una dintre acestea constând în ambițiile nemăsurate și bolnave ale președintelui Vladimir Putin de restabilire a unei iluzorii „măreții” a fostei URSS⁶. Urmare a analizei unui număr impresionant de documente oficiale, de discursuri ale oficialilor din statele implicate în războiul ruso-ucrainean, precum și ale liderilor altor state sau organizații internaționale, istoricul Anatol Petrencu a demonstrat cu lux de argumente inconsistența și pericolul ambițiilor lipsite de scrupule ale liderilor de la Kremlin de afirmare a Rusiei ca o a doua putere în lume, prin agresiuni armate împotriva vecinilor ei și prin cuceriri teritoriale, care nu puteau genera altceva decât o determinare și o ripostă la fel de fermă a întregii lumi civilizate de a apăra ordinea internațională bazată pe drept, pe respectarea frontierelor existente în Europa și în lume și a tratatelor internaționale sau bilaterale în vigoare.

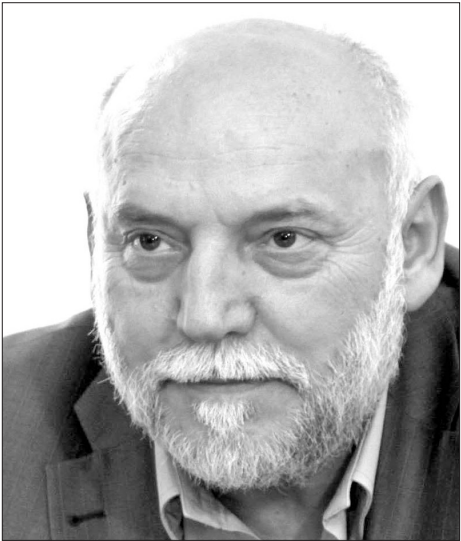
NOTE:

- Anatol Petrencu, *Ucraina în flăcări*, Academia Oamenilor de Știință din România, Universitatea de Stat din Moldova, Editura Balacron, Chișinău, 2024, 179 p.
- Ibidem*, p. 99-101.
- Ibidem*, p. 100.
- Ibidem*, p. 11-12.
- Ibidem*, p. 14.
- Ibidem*, p. 126-127.

CE VĂD ȘI CE AUD POEȚII

„TOMA ALIMOȘ” (II)

de CASSIAN MARIA SPIRIDON

În balada din *Poezii populare ale românilor*, cu o prefață scrisă în 1852 și reluată la ediția din 1862, prefață unde bardul de la Mircești afirmă apodictic: „Românul e născut poet!” (ceea ce, în paranteză fie spus, e o exagerare pur retorică), aflăm că Manea cel spătos, plin de reproșuri, la Toma-ncet venea/ Și din gură-așa-i grăia:/ „Ale! Toma Alimos/ Boier din Țara de Jos/ Ce ne calci moșiile/ Și ne strici fânețele?”.

În ediția din 1885 de *Poezii populare române*, a lui G. Dem. Teodorescu, Manea, grosul și arțăgosul, când în fața lui oprește, Din guriță mi grăia:/ – Bună ziua verișcane!/ – Mulțămescu-ți, frate Mane./ – D-alei, Toma Alimos,/ Haiduc din Țara de Jos,/ Nalt la stat,/ Mare la sfat,/ Pe la mine ce-ai cătat?/ Copile/ Mi-ai înșelat,/ Florile/ Mi le-ai călcat,/ Apele mi-ai turburat,/ Livezi/ Verzi/ Mi-ai încurcat,/ Păduri/ Mari/ Mi-ai dărâmat./ Ia să-mi dai tu mie seamă,/ Ia să-mi dai pe murgul vamă!

Îndemnul lui Toma este de a-și da mânia la spate și-i propune a bea ici pe jumătate... Diferențele sunt minime în cele două variante. Manea cu stânga prelua plosca, iar cu dreapta pe Toma mi-l tăia, Mațele i le vărsa și încăleca degrabă și fugea, nene, fugea,/ Vitejia cu fuga!, sau, cum citim la Alecsandri, Dar la fugă și punea. Toma Mațe-le că-și aduna/ Cu brâu lat se încingea și cu murgul se-nțelege să îl prindă Pân-o fi ca să nu mor și îi cere Să mă porți ca gândul meu/ Și s-ajung p-âl căne rău...

La Alecsandri, momentul răzbunării este apocaliptic: Mane-n lături se zărea,/ Toma turba și răcnea:/ „Tăiatu-m-ai tâlhărește,/ Fugitu-mi-ai mișelește./ De te-aș prinde-n mâna mea/ Zile tu n-ai mai avea./ Stai pe loc să ne-ntâlnim,/ Două vorbe să grăim./ Două vorbe oțelite/ Cu paloșele grăitel!”/ Mane-n lături tot fugea/ Iară Toma-l agiungea/ Ș-așa bine mi-l chitea/ Că din fugă mi-i tăia/ Giumătate a trupului/ Cu trei coaste-a negrului!/ Mane-n două jos cădea.

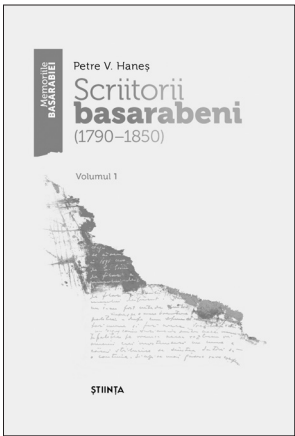
Stingerea viteazului Toma și ultimele dorințe sunt cuprinse în versuri asemănătoare în ambele culegeri: Și pe Toma-l ajungea/ Moartea neagră, moartea grea./ De pe cal descălica,/ Ochiul/ Se-mpăienjena,/ Capul/ I se învârtea/ Și-n des codru se pleca,/ Iar din gură ce-mi grăia?/ – D-alelei, murguțule,/ D-alelei, drăguțule,/ Ce-am gândit/ Am izbândit,/ Dar și ceasul mi-a sosit./ Sapă-mi groapă din picior/ Și-mi așterne fânișor,/ Iar la cap și la picioare/ Pune-mi, pune-mi câte-o floare;/ La cap, floare/ De bujor,/ Să mi-o ia mândra cu dor,/ La picioare/ Busuioc./ Să mă plângă mai cu foc/ Apoi, mare, să te duci,/ Drumul codrii să apuci/ Pân’ la paltinii trăsniți,/ Unde-s frații poposiți!

Sfârșitul lui Toma Alimos (varianta G. Dem. Teodorescu) este de mare înălțime spirituală, în care codrii mâna îi sărută și calul lacrimi revarsă: Bine vorba nu sfârșea,/ Suflețelul că-și dedea:/ Codrul se cutremura,/ Ulmi și brazi/ Se cletina,/ Fagi și paltini/ Se pleca,/ Fruntea/ De i-o răcorea,/ Mâna/ De i-o săruta,/ Și cu freamăt îl plângea.

Calul lui Toma Alimos este precum Caii lui Ahile, cei nemuritori, care, la moartea lui Patrocle au vărsat lacrimi amare, la fel se întâmplă în baladă: Murgul jalnic râncheza,/ Cu copita că-mi săpa,/ Groapă mică că-i făcea,/ Fânișor îi așternea,/ Floricele că-i sădea,/ Cu trei lacrimi le stropea./ Drumu-n codrii c-apuca/ Și mergea, mare, mergea/ Pân’ la paltinii trăsniți/ La voinicii poposiți.

Diferența de mentalitate între Miorița și Toma Alimos ține de felul în care reacționează poetul popular, implicit eroul baladei, în fața morții, în primul caz resemnarea cuprinde pe homo contemplativus, în balada haiducească nu-și acceptă stingerea până nu-l ucide pe slutul și arțăgosul ce l-a străpuns mișelește, ca un autentic homo activus.

EDITURA ȘTIINȚA | NOI APARIȚII

PETRE V. HANEȘ
SCRIITORI BASARABENI (1790-1850) | VOLUMUL 1
EDIȚIE ÎNGRIJITĂ, STUDIU INTRODUCȚIV DE I. OPRIȘAN
COLECȚIA „MEMORIILE BASARABIEI”

„Ediția de față revalorifică, în două volume, cea mai importantă lucrare, «Scriitorii basarabeni», a lui Petre V. Haneș (1879-1966), prolific istoric literar, care a reușit să îmbrățișeze aproape întreaga desfășurare a vieții spirituale românești din secolele XIX și XX. Din cauza dominației rusești, fenomenul literar și cultura românească în Basarabia au căpătat o formă mai deosebită față de celelalte regiuni din spațiul lingvistico-cultural românesc. Volumul 1 tratează mișcarea literară din provincie dintre anii 1790 și 1850, remarcând personalitățile perioadei (Amfilohie Hotiniul, Gavriil Bănulescu-Bodoni, Ștefan Mărgeală, Alexandru Hăjdeu, Constantin Stamati ș.a.) și analizând lucrările create de acestea. Un studiu introductiv care însoțește ediția descifrează pentru publicul cititor împrejurările apariției lucrării, structura ei, configurarea analizelor, precum și valoarea lucrării în context istoric.

Volumul este adresat cercetătorilor din domeniul istoriei și literaturii, dar și unui public mai larg, inclusiv studenților și profesorilor, tuturor celor interesați de istoria Basarabiei.”

EDITURA

„După îndelungata aplecare asupra lucrării lui Petre V. Haneș, nu putem trage decât o singură concluzie, pe care, deși autorul nu o formulează clar, o sugerează totuși: că literatura basarabeană către sfârșitul secolului al XIX-lea s-a dezvoltat, cât a putut să se dezvolte, în climatul tradițional pe care trăirea împreună a românilor de dincolo și de dincoace de Prut a fost posibil să-l păstreze, iar după 1900 – în climatul pe care speranța într-o nouă reunire cu Țara – care s-a și realizat pentru două decenii – l-a generat mutual și-l generează încă.”

Ionel OPRIȘAN

PLURALIA TANTUM

Foto de Nicolae RĂILEANU

LEO BUTNARU:

JURNAL IN MARGINILE ISTORIEI LITERARE LIX

27.XI.1976

În avionul care ne duce spre Moscova trec în revistă și alte note din scurta hălăduire prin Tadjikistan. Pe la ora 10.00, când sosirăm noi, cei ce aveam să plecăm spre Moscova, am fost uimiți de scena de după gardurile de plasă de oțel ale pistelor de decolare: foarte multe persoane așezate, oriental, pe așternuturi întinse pe pământ, beau ceai, din *piyāla* (cești orientale), ca la un fel de ospăț. La un moment dat, mai mulți bărbați, în special tineri, sar gardul și, cu strigăte răsunătoare, se reped spre scara unui avion. Explicația: cei din preajma avionului au venit să-și petreacă feciorii, frații, cunoștințele la armată. Iar când grupul de recruți s-a apropiat, încolonat, de scara avionului, ru-dele au trecut la asalt, să-i îmbrățișeze încă o dată pe cei dragi. Ce scene, ce strigăte!...

Decolăm, zburăm peste „acoperișul lumii” (Pamir mai înseamnă și „Munții Cerului”), peste kilometrii pătrați de ghețari – tocmai ghețarilor li se datorează faptul că în Tadjikistan se află jumătate din resursele hidroenergetice din Asia Mijlocie. Unii dintre colegi au fost la șantierul hidrocentralei Nurek, spre care vor veni ape printr-un tunel săpat în granitul montan – 14 kilometri lungime. La Kulob, în călătoriile noastre, ni s-au spus mai multe lucruri despre cum se aduce apa spre lanurile de bumbac. Despre un sistem sofisticat de pompare a apelor din râul Kizilsu și trecute peste muntele Karatau spre văile în care se cultivă bumbacul. O floare de bumbac cântărește... 2 grame. Dar, la o fabrică de prelucrare a materiei prime, zisă „aurul alb”, am văzut scărte uriașe de bumbac recoltat. Unele dintre acestea adună până la 600 de tone – de... miliarde de ori câte 2 grame de floare. Anual, Tadjikistanul produce 820 de mii de tone de bumbac. Rețin că a scârțui munți de bumbac ține de o artă-tehnologie specială, de care nu sunt în stare prea mulți agricultori sau orașeni. În interiorul scârțelor de sute de metri lungime sunt instalate agregate de absorbire a umezelii și de condiționare a aerului. Anual, la Kulob sunt prelucrate 62 de mii de tone de bumbac, baloturile care urmează să fie filate și expediate în 33 de țări.

Ospetia de la gospodarul Hakim Rahimov a fost destul de plăcută, dar nu fără adumbriri. Vorba e că, împreună cu noi, era și secretarul doi de la regionala de partid, Luniov (am reținut acest nume exotic, memorabil; cum ar fi tradus de noi: *Lunatetul*?...). Ideologul regiunii (cam aceasta e pretutindeni funcția secretarului doi) ne

iniția în specificul activității sale și al țării în care fusese „exilat” de la centru. La acel chef tihnit, de la un moment încolo, Luniov nu-și mai făcea grijă să-și păstreze eticheta, morga aproape solemnă, grijulie, în fața noastră – a mea și a lui Antanas –, prinzând a înjura „puturoșii ăștia de tadjici” care „nu știu nicio p... rusește!” Adică, jos măștile mășcate! Luniov ne credea potențialii săi complici – europeni, totuși! – la atare gen de sub-ideologie: de a urî poporul pe spinarea căruia își mânca, parazitând, pâinea. Acesta ne spuse că în Tadjikistan nu ai ce face, „dacă nu înveți limba aborigenilor”.

Ascultam și ne întristam și mai mult, pentru că femeile, doamnele, inclusiv o secretară de la raionala de partid, erau în alt spațiu al casei răcoroase – se respecta cu strictețe obiceiul: puteai fi dumneata tovarășă de la partid, dar, la țară, nu poți sta la aceeași masă cu tovarășii, cu bărbații.

Schimbarăm priviri cu Antanas, întristându-ne și mai tare de cele auzite de la veneticul Luniov. Iar cheful avea să mai dureze, până spre amurg, când bondari mari prinseseră deja a-și băzâi, sonor, mica lor „Marseillaise” de găze cornace, cu carapace, agitate, poate că nervoase, nărvind să se înfrupte din feliile prelungi, *semilunice* de zemoși...

22.XII.1976

La rugămintea lui M. Cimpoi, din textele so-site la redacție, adun materiale pentru volumul *Dintre sute de catarge*. La redacție se adresează debutanți demni de atenție, pe care lumea literară de la Chișinău încă nu-i cunoaște. Această osteneală îmi amintește de o butadă a lui Vasile Coroban. Intrase, se zice, pe la USM. Subsuoară, avea un manuscris al unui foarte fecund autor (Em. Bucov). La un moment dat, mapa îi alunecă de sub braț și zecile, sutele de file se împrăstie pe jos. Bătrânul cărturar se apleacă anevoie, încercând să adune „opera” defoliată. Apucă filele ca pe niște șomoioage de frunze. „Iaca, zice, deja editura ar trebui să-mi plătească și drepturile de alcătuitor, nu doar de lector de carte.”

26.XII.1976

An. Codru îmi povestește un detaliu cam artificial dintr-un scenariu de film: după război, sâtenii nu se pot apropia de plugurile lor rămase în brazdă; câmpul fusese minat.

Kali-Yuga: secolul discordiei și răului, ultima epocă universală prin care trece lumea (conform mitologiei hinduse). A început în anul 3102 î.e.n. și va continua 428 848 de ani. În decursul acestei epoci va avea loc treptata dezagregare și distrugere a tot ce există. Omenirea se va răzvrăti, vedele vor pierde orice autoritate, toate strădaniile vor fi orientate doar spre acapararea bogățiilor și altor scopuri egoiste, femeile vor deveni desfrânate și libidinoase. Oamenii de diferite condiții se vor considera egali brahmanilor, vacile se vor bucura de protecție și respect doar pentru că dau lapte ș.a.

Kamadeva, din poemul lui Eminescu – zeul iubirii în mitologia hindusă. Conform unei legende, el s-a zămislit în inima zeului suprem Brahma și a ieșit din el mai întâi în chip de zână minunată, de care s-a îndrăgostit însuși Brahma. De obicei, hindușii și-l imaginează în chip de tânăr frumos, înarmat cu un arc și cinci săgeți, de unde și epitetul: *pentasăgetătorul*. Arcul lui Kamadeva e din flori, coarda – din albine... Uneori, e înfățișat călare pe un papagal, alteori – înconjurat de nimfe, una dintre care poartă drapelul lui ornat cu un pește pe fundal roșu. Când Kamadeva a vrut să-l atingă cu săgeta iubirii, Shiva l-a prefăcut pe acesta în scrum, mai apoi iertându-l.

Picturalul în folclor: „Gheorghită cosea la grâu/ Cu basmaua mea la brâu”. Taraf (turc.) – la o parte, într-o parte, loc unde erau plasați muzicanții.

Cei care vorbesc foarte necompetent despre simbolul călinei roșii din filmul lui Șukșin ar mai trebui să știe că, la slavi, călina reprezintă un obișnuit simbol al feciorelniceii, frumuseții și dragostei. Ramura de călin are un rol special în ritualurile nupțiale, ca simbol al virginității pierdute.

29.XII.1976

Fiece zi de luni îmi dă senzația de început de an. Câte ar trebui de făcut! Sigur, e ridicol să crezi că, în șapte zile, ai putea face cât în 365, însă voința și perseverența ar trebui să te mobilizeze totuși. S-ar putea și altfel: să consideri că nu ți-a mai rămas decât o singură săptămână dintr-un an întreg. Să încerci a recupera. Și tot așa, din șapte în șapte zile...

Deschiderea poeziei prin intermediul metaforei moderne îți permite depășirea autohtonismului, desprinderea de etnogra-

fism. Sau, prin această metaforă ai putea transfera un simbol „local” în context universal.

Se mai izvodește, oare, și astăzi folclor? Ascultai la radio melodia *Așa beau oamenii buni* – ca un bolero al petrecerii. Probă de folclor sau ba?

12.I.1977

Discuția e și ea o metodă de verificare și consolidare a trăsăturilor de caracter. La Mândrești. Cu sania. Cu Vatamanu și Vodă. Frații Bivol. Să revin!

14.I.1977

Primit în Uniunea Scriitorilor. În aceeași zi, i se face nedreptate lui Dumbrăveanu. Care deja nu mai este adjunct la „TM”: a fost concediat pentru neatenție... ideologică. Ce facem, tovarășilor de la ULCTM, cu hotărârea referitoare la tineretul de creație? Bluf? Bu-buf!

Împreună cu A. am citit *Sâmbătă spre duminică*. Poate s-o numesc *A opta zi din săptămână*? Mai intervin, mai dreg, mai ajustez. Zilele ce vin, o prezint editurii abia întemeiate, „Literatura artistică”. Batâr zice că mă include în cel mai apropiat plan editorial.

Tristețe și în redacție. Serafim îmi spune că Vatamanu a vorbit de „tânărul poet L.B.” cu care, cu ani în urmă, împreună cu Petru Zadnipru, poposise la Leușenii Eleonorei Romanescu... Bunul P. Zadnipru, pe 13 ianuarie, însă în lipsa sa, a împlinit 50 de ani.

Traduceri publicate la Riga, Poltava etc.

15.I.1977

Brecht, *Arderea cărților*:

Când regimul porunci ca toate cărțile cu idei dăunătoare/ să fie arse în mod public și când, pretutindeni,/ boii fură siliți să tragă care cu cărți către ruguri,/ un poet hăituit, unul din cei mai buni, în timp ce parcurgea/ lista celor arși, descoperi, îngrozit, că propriile lui/ cărți fuseseră uitate. Alergă spre masa de scris,/ înaripat de mânie, și adresează o scrisoare către dictator./ Ardeți-mă! scrisese el cu pana zburând pe hârtie. Ardeți-mă!/ Numi faceți una ca asta! Nu mă lăsați deoparte! Oare n-am scris eu/ totdeauna adevărul în cărțile mele? Și acum mă tratați/ ca pe un mincinos! Vă poruncesc:/ Ardeți-mă!

Nici pe la noi nu e nouă „metoda de citire” a unora, care caută negru în alb și alb în negru. Condamnați Săgețile lui Cărare, Temerea de obișnuință a lui Cibotaru.

Antologia de poezie chineză clasică *Shih-ching* (Cartea cântecelor), considerată ca prima carte nimicită prin autodafe, arsă pe rug în anul 213 î.e.n. Totuși, dinastiile trec – cărțile rămân.

ANATOL MORARU

VIRGIL BOTNARU

DIVANUL LITERELOR

POEZII SCRISE
„LA PATRU MĂINI”, DINTR-UN
VOLUM ÎN PREGĂTIRE

PRIMA ÎNTÂLNIRE

a urcat în neștire dealul,
a coborât într-un suflet valea,
a sărit peste podeț.

a bătut tremurat în fereastră.
frumoasa lui își epila subsuorile.

RAPORT ASUPRA MÂNGĂIERII

vecinul de la 3 a fost prins
în pat cu nevasta altuia.

poliția și-a exprimat îngrijorarea
și îndeamnă cetățenii la calm.

O MOȘTENIRE DE PRISOS

vecina de la 8
a murit a doua zi de hramul orașului,
tacticos, ca o învățătoare cu vocație.

la o săptămână,
băieții ei au scos pe palier un pat pliant,
care, se vede, a fost cel de suferință.

nu l-au aruncat,
nu-l duc la vilă
și nici nu se așază pe el
când ies la fumat.

POEM DE TRECERE

cu vreo douăzeci de ani în urmă,
lui badea Ghiță i-au găsit cancer.

i-au făcut operație,
a urmat un tratament și arăta bine.

la nici 50, feciorul lui
s-a stins în câteva luni.

aseară, badea Ghiță a închis ochii,
după o săptămână

când nu s-a atins de mâncare
și nu s-a ridicat din pat.

SIC TRANSIT

am trecut pe la bătrânul profesor.
îmi trebuia un volum de Noica,
pe care nu l-am găsit
la biblioteca universității.

era la casa lui de vacanță,
în pantaloni scurți,
tricou cu Lady Gaga
și niște șlapi de duzină.
s-a dus să caute cartea,
iar doamna m-a servit
cu o cafea turcească
și mi-a spus
complice
că profesorul are insomnii
după viața de dinainte.

când a ieșit să mă petreacă,
emoționat,
consoarta i-a amintit
că trebuie să hrănească găinile.

GRAMATICĂ ÎNDURERATĂ

cu mare scirbă in suflet
v-a anunt ca a murit varu Leonea
care mea fost ca un frate
Dumnezeu s-al erte

[preluată de pe Facebook]

PSEUDONIM PENTRU ETERNITATE

Zaharia este unicul
din neamul Prisăcarilor
care a murit Munteanu.

acum 13 ani,
după ce a primit interdicție de intrare
în Rusia,
s-a căsătorit fictiv cu o nepoată de la soră
și a luat numele ei,
ca să poată merge la construcții, în Soci.

ORIZONT DE AȘTEPTARE

eseistul Mocanu
și-a lansat culegerea de studii
la „BookFest”,

în ultima zi de târg.

după eveniment,
din publicul adunat s-a desprins
un împătimit de cultură
între două vârste.

i-a lăudat cartea,
remarcându-i profunzimea
și l-a întrebat dacă are să-i dea
„50 de lei, până mâine”.

ACCIDENT ANIVERSAR

poetul ciocârliei
citea un imn
pe Aleea Clasicilor,
de ziua lui Eminescu.

i-a sunat telefonul.
îl căuta doamna:
pe unde umbli, dragă?
s-a spart caloriferul din living.

O ZI DE NAȘTERE ÎN ASCENSIUNE

ieri a făcut 37.
cu această ocazie, a aflat câtă lume
de pe Facebook îl prețuiește.

l-au marcat urările telegrafice
ale unui important critic literar,
care încă n-a scris despre poezia lui.
iar banca la care plătește
creditul ipotecar, de zece ani,
și mai are tot atâția înainte
i-a urat prosperitate și viață lungă.

SPAM

până pe la 40, când nu poți să adormi,
te gândești la lucrurile importante,
pe care urmează să le faci,
ca să ajungi bogat și vestit.

după 65, îți provoacă insomnii
amintirea planurilor rănite –
un mandat în Guvern,
o cabană la munte,
o fundație
pentru salvarea patrimoniului

și alte lucruri suprearealiste,
pe care nici măcar oniricii
nu le-au visat.

FIRUL CU PLUMB

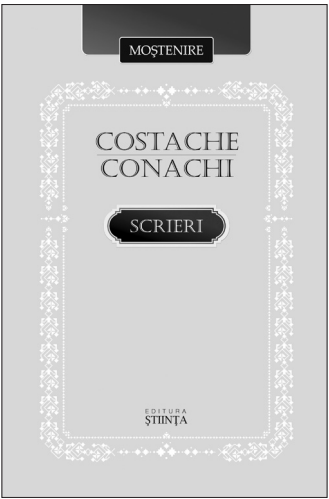

DIANA IEPURE
(N. 1970)

LĂMÂI ȘI PORTOCĂLE

în vara aia
purtam rochii aproape identice
albe și moi
așa era mai simplu
faceam periodic schimb
ne amuzam
ne strecuram
una în pielea celeilalte
cu ușurință
și trupurile nu se găseau acolo
nimic nou doar mirosul
venea de la imprimeu
al ei era cu lămâi
al meu cu portocale
decolteul
cobora adânc între sâni
tăind fructele în unghi ascuțit
nu e bine a zis tata
și ea a luat imediat un ac
cu ață galbenă
iar eu unul
cu ață oranj

EDITURA ȘTIINȚA | „MOȘTENIRE”

COSTACHE CONACHI | SCRIERI

EDIȚIE, STUDIU INTRODUCȚIV,
TABEL CRONOLOGIC, NOTE ȘI COMENTARII
DE NINA CORCINSCHI

„C. Conachi e, în egală măsură, un «(îm)pătimit» al erosului și un teoretician al amorului, un conesneur al mecanismelor iubirii, cartografiindu-i tehnicile și strategiile. Amorul e confruntare, e un «război», universalizat, «pretutindenea în lume». Armele amorului sunt crâncene, «la loviri este amarnic», dar contrar «legilor marțiale», amorul este construit în mod binar: lovește spre a tămădui, este curajos spre a se smeri în fața «adversarului», căci «armele lui nu-s de fiere, ci-s de milă, de iubire/ de dureri și de suspinuri, de rugi fără conținere». Poetul este conștient că «pacea» instaurată este provizorie în iubire, ale cărei condiții de bază sunt tensiunea și arderea mereu alimentată de cei doi îndrăgostiți. Amorul nu e o stare pașnică, «cuminte», ci una înflăcărată, care «juțește toată firea», condamnând-o la intensitate. «Suspinerile și lacrimile» sunt marcherii trăirii sincere și adevărate, armele cu care îndrăgostitul «dă năvală». De aceea curajul iubirii nu echivalează cu vitejia războiului, instrumentele cuceririi exclud cruzimea, iar cuceritorului îi este străină vanitatea, preferându-se rușinarea și smerenia în fața frumuseții feminine și – printr-o inversare a rolurilor – înrobirea benevolă a învingătorului de către «victimă».”

Nina CORCINSCHI

AVANPREMIERĂ EDITORIALĂ

CUM SĂ CÂȘTIGI UN RĂZBOI INFORMAȚIONAL?

de PETER POMERANTSEV

PETER POMERANTSEV S-A NĂSCUT LA KIEV, ÎN 1977. ÎN 1978, FAMILIA LUI S-A REFUGIAT ÎN RFG, DUPĂ CE TATA, IGOR POMERANȚEV, A FOST ARESTAT DE KGB PENTRU RĂSPÂNDIREA LITERATURII ANTISOVIETICE. APOI, IGOR ȘI LIANA POMERANȚEV S-AU MUTAT ÎN MAREA BRITANIE, UNDE TÂNĂRUL PIOTR A STUDIAT LITERATURA ENGLEZĂ ȘI LIMBA GERMANĂ (UNIVERSITATEA DIN EDINBURGH). ÎNTRE 2001 ȘI 2010, A TRĂIT ÎN RUSIA, UNDE A LUCRAT CA PRODUCĂTOR TV. DIN 2011, A SCRIS CU REGULARITATE DESPRE ACEASTĂ ȚARĂ ÎN „NEWSWEEK”, „THE ATLANTIC MONTHLY”. DIN 2015, ESTE REDACTOR ASOCIAȚ LA „CODA STORY”, PLATFORMĂ MEDIA ONLINE. A LUAT MAI MULTE PREMII IMPORTANTE PENTRU CĂRȚILE „NOTHING IS TRUE AND EVERYTHING IS POSSIBLE” (2014) ȘI „THIS IS NOT PROPAGANDA” (2019). AMBELE VOLUME AU FOST TRADUSE ÎN ROMÂNĂ DE ADRIAN CIUBOTARU ȘI PUBLICATE LA CARTIER ÎN 2022 ȘI, RESPECTIV, 2023. MAI JOS, CITIȚI UN FRAGMENT DIN CARTEA „CUM SĂ CÂȘTIGI UN RĂZBOI INFORMAȚIONAL”, TRADUSĂ DE IOANA ROTARU, ÎN PREGĂTIRE LA EDITURA CARTIER.

Cum să câștigi un război informațional? Ce poți face atunci când cei pe care îi iubești – familia, regiunea, țara – sunt măturați de un vortex al teoriilor conspraționiste și al fricilor fabricate și dispar de lângă tine înghițiți de un nisip mișcător al minciunii, pentru a se muta mintal într-o realitate alternativă în care negrul este alb și albul este negru.

Eu cercetez și scriu despre propaganda din ziua de azi și, oriunde vorbesc despre munca mea, există cel puțin o persoană care ridică mâna și întreabă – „Dar, Peter, cum să facem să luptăm cu așa ceva?” Și atunci simt cum toată lumea din încăperea se trezește și se uită la mine așteptând un răspuns. Pentru unii întrebarea poate fi personală. Au persoane apropiate care, parcă sub mușcătura unui Dracula al dezinformării, s-au schimbat atât de mult încât abia dacă se mai poate comunica cu ei.

Dar majoritatea poveștilor pe care le împărtășesc vorbesc despre eșecuri. Persoane curajoase, care vin cu dovezi clare și care de multe ori își pun viața în pericol, încearcă să stabilească adevărul dar nu reușesc să atragă atenția milioaneilor de oameni care nu vor să audă adevărul. Jurnalismul de calitate, bine documentat nu rezistă în fața suspiciunii inoculate anume, de-alungul deceniilor, referitor la mass-media care este „dușmanul poporului”. Propagandiștii consideră asta drept un război în care informația este o armă pe care o folosești nu ca să câștigi o dispută abstractă, ci ca să mistifici, să alarmezi, demoralizezi, să neliniștești –, un instrument cu care stârnești fricile umane, vulnerabilitățile și pornirile ascunse, uneori violente și crude, folosind toate acestea în beneficiul forțelor puternice pe care le slujesc. Informația verificată nu are nicio șansă.

Apoi l-am descoperit pe Sefton Delmer și lucrurile au început să devină interesante. În timpul celui de Al Doilea Război Mondial, Delmer a reușit să devină șeful Operațiunilor Speciale din cadrul PWE, conducând zeci de posturi de radio sub acoperire, în nenumărate limbi. /.../ Edita un cotidian și superviza o industrie întreagă de manifeste care încurajau dezertarea și predarea, scrisori false, timbre false și o gamă uriașă de zvonuri, bârfe, gânduri și dorințe, toate menite să rupă vraja aruncată în jurul lor de către naziști.

Delmer a adunat în jurul lui artiști, profesori universitari, spioni, soldați, astrologi și falisificatori. Refugiați din lumea cabaretului berlinez jucau și scriau scenariu pentru emisiunile de divertisment.

Ian Fleming, creatorul lui James Bond, și romanciera Muriel Spark și-au pus talentul în slujba operațiunilor lui Delmer. Mulți dintre colaboratorii importanți ai lui Delmer erau evrei refugiați din Germania nazistă, care pretindeau că sunt naziști pentru a-i sabota pe naziști din interior, costumându-se aidoma propriilor lor călăi pentru a se răzbuna.

Dar în jumătatea de secol care a trecut de la război, amintirea activității lui Delmer a fost în general trasă pe linie moartă, în mentalul colectiv. Memoriile (verificate) ale lui Delmer au fost publicate în anii '60, dar sunt de mult epuizate de pe piață. Într-un interviu din anii '90, fiul lui Delmer era de părere că această amnezie avea un motiv: Aliații nu vroiau ca lumea să creadă cumva că „războiul a fost câștigat printr-o șmecherie.”¹ La urma urmei, acesta a fost „momentul nostru de glorie”, în care virtuțile noastre cele mai mari au strălucit, și nu atunci când am excelat în talentele noastre mai neguroase. Și totuși reușitele lui Delmer în arta propagandei sunt mai relevante ca niciodată, dat fiind că viețile noastre au fost bulversate de tehnologia digitală, la fel cum radioul i-a transformat lui Delmer existența. Iar astăzi știm mult mai multe despre trucurile sale. În ultimul deceniu, eforturile neobosite ale arhivistului și istoricului Lee Richards au adus lumină și au pus la punct arhiva, inițial clasificată, din perioada războiului, care se referă la activitatea lui Delmer. La început am cercetat-o cu scopul de a înțelege mai bine cum funcționa dezinformarea în spatele scenelor. Dar cu cât intram mai mult în detaliile planurilor lui Delmer și citeam scenariile emisiunilor propriu-zise apoi memoriile lui Delmer și pe cele ale contemporanilor săi, mi-am dat seama că era vorba de ceva mult mai interesant decât o „șmecherie”.

Încă din copilăria sa petrecută în Germania, Delmer a ajuns să înțeleagă atracția propagandei, în parte pentru că își dădea seama cât era de sensibil el însuși în fața ei dar și cât de mult aceasta afecta atât Marea Britanie cât și Germania. Ulterior, devenit reporter celebru în Berlinul anilor '30, Delmer a ajuns să bea cot la cot cu naziști din primele eșaloane și a putut vedea cum funcționa mecanismul prin care Hitler cucerea mințile germanilor. Delmer era convins că experiența sa germană îl ajuta să înțeleagă puterea propagandei, dar și slăbiciunile ei. După război a încercat să creeze un nou tip de media care să poată face față urii și minciunilor care

dominaseră cândva în Germania, deoarece se îngrijora la gândul că obiceiurile vechii propagande se vor reîntoarce în pofida instaurării democrației. Preocupările sale se estindeau dincolo de fenomenul malefic al nazismului, explorând resorturile care ne fac pe oricare dintre noi susceptibili la propagandă și modul în care putem reacționa.

În timpul războiului, Delmer și echipa lui luptau împotriva lui Goebbels și a Ministerului Propagandei din Cel de al Treilea Reich, încercând să înțeleagă cum reușeste media să ne modeleze, să ne exploateze traumele și dorințele. Propagandistul, asemeni artistului și psihoanalistului, caută să înțeleagă ce mecanism e la baza reacțiilor noastre, ce imagine avem despre noi înșine și despre cei din jurul nostru – și cum ne plasăm în cadrul acestui proces. În cele din urmă, propaganda și influența acesteia asupra noastră ridică întrebarea dacă putem fi cu adevărat liberi. Când ești tu însuși și când ești o ființă care a fost manipulată de alții? /.../

Cartea de față ne prezintă călătoria lui Delmer de-alungul teritoriilor propagandei secolului XX, începând cu Primul Război Mondial, apoi Germania Republicii de la Weimar, cu accent pe cel de Al Doilea Război Mondial și perioada de după. În timp ce scriam la ea, în februarie 2022, Rusia a lansat o invazie pe scară largă a Ucrainei, țara mea natală, unde trăiesc mulți membri ai familiei mele, prieteni, colegi, oameni pe care îi iubesc. Președintele Putin și batalioanele lui de propagandiști susțin că Ucraina nu este o țară propriu-zisă, că n-ar avea dreptul la existență, că formează doar un singur popor cu Rusia. Asta a fost ultima afirmație dintr-un lung șir: timp de secole, Moscova a tot invadat, încercând să șteargă sau să subjuge Ucraina. La patru săptămâni de la invazie, am călătorit până la Kiev – un oraș aproape părăsit –, ca să lansez un proiect care presupunea filmarea crimelor rusești din Ucraina, pentru a ne asigura că atrocitățile înfăptuite în timpul invaziei nu dispar într-o furtună de dezinformare rusească. În aprilie, am revenit alături de un grup de jurnaliști care îl interviewau pe președintele Volodimir Zelenski.

Am ajuns seara târziu. Pentru a minimiza riscul unui bombardament, luminile erau stinse în complexul Palatului Prezidențial, ferestrele înalte erau baricadate cu saci de nisip. Spre contrast, camera de ședințe, fără ferestre, era puternic luminată. Zelenski purta un tricou kaki și pantofi de sport.

Ținuta se justifica parțial prin situația de război, dar era și un element tactic de comunicare: Zelenski reprezintă un stat aflat în război. E în elementul lui când e vorba să capteze atenția publicului, a făcut asta timp de zeci de ani, în calitate de actor de stand up și comediant, celebru pentru felul în care l-a jucat pe președintele țării într-un serial de comedie.

Fiecare țară căreia i se adresa trăise ceva asemănător cu ceea ce se întâmpla acum: Blitzkriegul în Marea Britanie, 9/11 în Statele Unite. Dacă era un public pe care credea că îl cunoaște, era cel din Rusia. Ani de zile își făcuse apariția în show-uri de divertisment din Rusia. Când a început invazia, Zelenski a trimis o mulțime de mesaje video, adresându-se rușilor obișnuți să se opună războiului. Dar s-a izbit de un zid. Sondajele, în măsura în care poți avea încredere în sondaje într-o dictatură, arătau că marea majoritate a rușilor sprijineau invazia². Televiziunile belicoase care sărbătoreau invazia aveau un rating tot mai ridicat, moderatorii emisiunilor îndemnând neîncetat la lichidarea sângeroasă a Ucrainei³. În conversațiile private, mulți repetau ce susținea Kremlinul, cum că Rusia era de fapt victima unei vaste conspirații internaționale, încercuită fiind de inamici pregătiți să atace patria-mamă și că era îndreptățită așadar să atace Ucraina. Mulți dintre prietenii vechi ai lui Zelenski nu-i mai răspundeau la telefon.

„Rușii se află într-un buncăr informațional – atât psihologic, cât și tehnologic – și refuză să accepte realitatea și să-și asume responsabilitatea”, a spus el. Știam exact despre ce vorbea Zelenski. Am trăit ani de zile în Rusia, am urmărit creșterea sistemului mediatic aparent inexpugnabil al lui Putin din primul deceniu al secolului XXI. Oare se poate face ceva pentru subminarea lui și a celorlalte tulpini ale unei propagande nemiloase, adeseori criminale care neagă realitatea și care s-au întins pe tot globul – din China și până unde locuiesc și muncesc, în Statele Unite? Sefton Delmer, tu, „răule bun de nimic”, ce poți să ne spui?

NOTE:

1. „Woburn at War”, documentar Anglia TV, 1987.
2. *Idem*.
3. Vezi, de ex., Kirill Rogov, „Having It Both Ways: Russians Both Support and Oppose War,” Russian File (blog), Kennan Institute, Wilson Center, 17 martie 2023, www.wilsoncenter.org/blog-post/having-it-both-ways-russians-both-support-and-oppose-war.